

**Ilmurodova Feruza Shakirovna
Sa'dullayeva Mahfuza Husenovna**

BO'LAJAK TARIX FANI O'QITUVCHISINI METODIK TAYYORLASH TIZIMI: MUAMMOLAR, TAJRIBA VA TENDENTSIYALAR"

Monografiya

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVASIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

Ilmurodova Feruza Shakirovna
Sa’dullayeva Mahfuza Husenovna

BO'LAJAK TARIX FANI O'QITUVCHISINI
METODIK TAYYORLASH TIZIMI: MUAMMOLAR,
TAJRIBA VA TENDENTSIYALAR”

Monografiya

Toshkent – 2023

УДК: 343.9(035.3)(575.1)

ББК: 67.400

Ilmurodova F.Sh., Sa'dullayeva M.H.

“Bo'lajak tarix fani o'qituvchisini metodik tayyorlash tizimi: muammolar, tajriba va tendentsiyalar”. – Monografiya. 2023, 120 b.

Mas'ul muharrir:

S.A.Toshtemirova,

pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent.

Taqrizchilar:

N.M.KOSHANOVA,

pedagogika fanlari falsafa doktori, (PhD)

D.B.AXMADJANOV,

pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, (PhD)

J.N.ABDURAXMONOVA,

Tarix fanlari nomzodi, dotsent

Mazkur monografiyada bo'lajak tarix fani o'qituvchisini metodik tayyorlash tizimi tarix, ijtimoiy tadqiqotlar: tajriba, muammolar va tendentsiyalar tarix o'qitish uning qonuniyatlari tarix ta'limi, rivojlanishi va tarbiyasi o'rtasida mavjud bo'lgan ob'ektiv aloqalar asosida rivojlanishi haqida so'z boradi. Tarix o'qitish metodikasi ta'lim faoliyatini tarixni o'qitishning maqsad va mazmuni, o'quv materialini o'zlashtirishni boshqarish usullari bilan bog'liq holda o'rgatadi. Bugungi globallashuv va axborot tahdidlari xuruj olgan muhitda tarix fani o'qituvchisi tarixiy tafakkurni shakllantirish orqali mustaqil fikrlashga yo'naltirish lozimligi, vatanparvarlik ruhida tarbiyani shu fan orqali singdirishning nazariy asoslari va ilmiy ahamiyatini tahlil qilish hamda tarixiy ongning yanada rivojlantirish asosida mustaqil fikrlashni oshirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar tahlili asosida mualliflik ilmiy farazlari hamda tavsiyalar tizimi ishlab chiqilgan. Monografiyaning dolzarbligi asoslanilgan, ob'ektning o'rganilganlik darajasi tahlil qilingan, ilmiy va amaliy ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Monografiya pedagogik oliy ta'lim muassasalarida faoliyat olib borayotgan professor o'qituvchilar, umumta'lim maktab o'qituvchilari va talaba-yoshlar uchun mo'ljallangan.

Ushbu monografiya Chirchiq davlat pedagogika universiteti Ilmiy texnik kengashining 2023-yil 15-dekabrda 20-sonli yig'ilish qaroriga muvofiq nashrga tavsiya etilgan.

ISBN 978-9910-05-071-8

KIRISH

Dunyoda ta'limni zamonaviy talablar asosida tashkil etish, uning mazmunini milliy an'analar, qadriyatlar asosida takomillashtirish orqali samaradorlikka erishish, yangi texnologik yondashuvlarni qo'llash, tarixiy qadriyatlar, an'analarning didaktik imkoniyatlaridan oqilona foydalanish ta'lim islohotlarining asosiy yo'nalishlarini tashkil etadi. XXI asr bizdan tarixga oid o'quv adabiyotlarimiz mazmunini tuzish uchun juda ehtiyotkorlik bilan, prinsipial, to'g'ri ma'lumot tanlashni talab qiladi. Talabalar tarixni o'rganishga qiziqishi va talabalar o'zlari o'rganadigan tarixiy faktlarga shaxsiy munosabatini rivojlantirishi uchun yangi texnikalar, usullar, texnologiyalarni topishi muhimdir. Mamlakatimizning barcha hududlari, shu jumladan mintaqaviy tarixni – kichik Vatan tarixini o'rganish va bilish juda muhim. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoev: "Barchamiz tushunamizki, bugun oldimizda yanada muhim va dolzarb vazifalar turibdi. Fan va ta'limning moddiy-texnik bazasini yanada mustahkamlash, uning muvofiqligini ta'minlash, vaqtni tejash, professor-o'qituvchilar malakasini oshirish va qayta tayyorlashning ilg'or usullaridan keng foydalanish, bu ishlarni xorijdagi nufuzli markazlar bilan hamkorlikda amalga oshirmoqdalar. Sohaga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, o'qituvchilarning doimiy va mas'uliyatli mehnatini rag'batlantirish orqali kompleks vazifalarni amalga oshirish, bir so'z bilan aytganda, hayotimizga katta kuch sifatida kirib kelayotgan yangi avlodimiz voyaga yetadi, imkoniyatlar safarbar etiladi", ta'lim tizimida fanlarning bilim va tushunchalari, tamoyillari va dunyoqarashlarini faol shakllantirish va rivojlantirishni o'rganadi. Bugungi kunda har bir o'quv fan uchun maxsus usullardan foydalanish alohida ahamiyatga ega. Muayyan yangi pedagogik texnologiyalarni o'rganishni boshlashdan oldin, o'quvchiga hech bo'lmaganda dunyodagi ta'lim tizimlarining rivojlanishidagi asosiy tendensiyalar bilan qisqacha tanishib chiqishni taklif qilamiz. O'ylaymanki, bu o'qitish amaliyotida texnologiyaning rolini yaxshiroq tushunishga yordam beradi, bu tez orada talabalarning intellektual, ijodiy va axloqiy rivojlanishi jarayoni sifatida qaralishi kerak. Rivojlanish-bu pedagogik jarayonning asosiy so'zi, o'rganishning muhim, chuqur tushunchasidir. Pedagogika fani va amaliyotining ushbu yo'nalishining

sabablari ko'p. Zamonaviy yosh pedagog yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitida o'zini qulay his qilishi uchun, insonni to'laqonli hayot va mehnatga tayyorlash uchun maktab qanday rol o'ynashi kerak va u qanday bo'lishi kerak. Biz sizga ushbu va boshqa savollarga ushbu monografiyada javob berishga harakat qilmoqdamiz. Ko'pgina mamlakatlarning maktab ta'limi tizimi natijalaridan noroziligi islohot zarurligiga olib keldi. Shu maqsadda kelajakda umumiy o'rta ta'lim tizimini rivojlantirishning strategik yo'nalishini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

I-Bob. BO‘LAJAK O‘QITUVCHINI METODIK TAYYORLASH TIZIMI TARIX, IJTIMOIIY TADQIQOTLAR: TAJRIBA, MUAMMOLAR VA TENDENSIYALAR

1.1. Bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘qitishning uslubiy tizimi maqsadlar

Ta’limi tizimini o‘zgartirishning zamonaviy shartlari, o‘qituvchining shaxsini va kasbiy mahoratini shakllantirish bilan bog‘liq bir qator muammolarni uning uslubiy tayyorgarligini takomillashtirishda ko‘rib chiqadi. Buning asosiy g‘oyasi ta’lim universitetlarning yo‘nalishi professional o‘qituvchini, mutaxassisni tayyorlashdir¹. Ob’ekt sifatida uslubiy tayyorgarlik pedagogik ta’lim sohasidagi ilmiy tadqiqotlar XXI asrda dolzarb bo‘lib qoldi. Uslubiy mashg‘ulotlar muammolari bo‘yicha tadqiqotlar tahlili, bizga buni aniqlashga imkon berdi o‘qituvchilarni tayyorlash ilmiy asosan oliy maktab pedagogikasi sohasidagi mutaxassislar uchun qiziqish deb hisoblanadi o‘quv jarayoni va boshqa tomondan-natijada (o‘qituvchining uslubiy tizimi). Jarayon sifatida uslubiy trening pedagogika universiteti talabalari tadqiqotchilar tomonidan quyidagi mazmunda o‘rganiladi:

- pedagogik faoliyatning har xil turlarini amalga oshirishga tayyorgarlik

(M. Y. Korolev-usulni qanday o‘rgatish kerak modellashtirish, H. S. Yusubov-sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish va hokazo.);

- turli kurslar yoki turli yo‘nalishlar, mutaxassisliklar bo‘yicha o‘qish jarayonida o‘quv tizimlari (N. A. Burmistrova-bo‘lajak bakalavrlarga matematikani o‘qitishning uslubiy tizimi, G. M. Fedchenko - bo‘lajak informatika fani o‘qituvchilarini o‘qitishning uslubiy tizimi "Raqamli usullar" va hokazo.)². Bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘qitishning uslubiy tizimi maqsadlar (vazifalar), mazmuni, usullari, shakllari va vositalari, o‘qitish texnologiyalari to‘plami sifatida belgilanadi, shuningdek," kutilgan natijalar ", integratsiyasi pedagogik universitetda o‘qituvchining kasbiy ta’limi

¹ Кропочева Т. Б. Методика преподавания естествознания в педагогическом вузе // Педагогическое образование и наука. 2009. № 2. С. 37-43- педагогическое образование в России. 2014. № 11 131

² Электронная библиотека диссертаций РГБ. URL: <http://www.diss.rsl.ru>

doirasida ishlaydigan didaktik tizim³. Morozova O. Yu kasbiy ta'lim o'qitishning uslubiy tizimining ishlash qonuniyatlarini, uning tarkibiy qismlarini turli xillarda qo'llash mahoratini o'zlashtirish vaziyatlar, tushunchalarni, ko'nikmalarni shakllantirish uchun o'qitish usullari va boshqalarni tadqiq qilgan⁴. Tarix, ijtimoiy fanlar o'qituvchilarining uslubiy tayyorgarligi biz tomonimizdan pedagogika universitetida talabalarni tayyorlashning yagona tizimi sifatida qaraladi, chunki hozirgi ta'lim holati ushbu bilim sohalarini birlashtirishni talab qiladi, o'qituvchi shaxsini shakllantirish muammosini hal qilish-vakolatli mutaxassis ijtimoiy fanlar sohalari (tarix, ijtimoiy tadqiqotlar, huquq), shuningdek tarixiy, ijtimoiy fanlar va huquqiy ta'lim. Metodologiyaning zamonaviy tizimi tarix, ijtimoiy fanlar o'qituvchilarini tayyorlash 1995 yilda shakllana boshladi. Psixologik va pedagogik fanlar kelajakni tayyorlashga qaratilgan o'qituvchilar "tarix o'qitish metodikasi" sifatida pedagogika universitetlari talabalarining mavjud tayyorgarligi sezilarli o'zgarishlarga duch kelmadi. Biroq, ular qisman o'zgartirilgan:

- asosiy metodologiyaning mazmuni

- kurslar (qo'shilgan mavzular hisobga olingan

- ta'lim texnologiyalari, monitoring va baholash vositalari);

- uslubiy fanlarni o'qitish metodikasi (faol ishlar hajmini oshirish

- va interfaol usullar, shakllar va vositalar o'qitish);

- dars shakllari (o'rta ta'lim muassasalari negizida seminarlar tashkil etilishi munosabati bilan). Bugungi kunda vaziyat o'zgara boshladi va tizimni modernizatsiya qilish bo'lajak o'qituvchining uslubiy tayyorgarligi

- muhim jarayonni aniqlaydi uning tuzilishi va tarkibini o'zgartira oladi.

Bu kasbiy va uslubiy tayyorgarlikning yagona tizimining yo'qligi muammosi bilan bog'liq. Kelajakdagi o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligining xilma-xilligi mutaxassislik dasturlari bo'yicha o'qitish bakalavr va magistr darajalari, bu munosabatlarni to'liq ta'minlamaydi.

³ Кузнецова Л. М. Методическая система обучения студентов педвузов интернет-технологиям // Изв. Рос. гос. пед. ун-та им. А. М. Герцена. 2008. Вып. 51. С. 234-240.

⁴ Тимофеева С. М. Методическая подготовка будущего учителя // Вектор науки. ТГУ. 2011. № 3 (6). С. 299-302.

Kompetensiyalarning o‘zaro bog‘liqligi pedagogikada uslubiy tayyorgarlikni tashkil etish samaradorligi universitetga doimiy o‘zgarish muammosi ham ta’sir qiladi.

1.2. Bo‘lajak o‘qituvchining uslubiy kompetensiyalarini shakllantirish zarurati

Bo‘lajak o‘qituvchining uslubiy kompetensiyalarini shakllantirish zarurati va majburiy fanlar ro‘yxatida ushbu jarayonga hissa qo‘shishi kerak bo‘lgan uslubiy fanlarning yo‘qligi o‘rtasidagi ziddiyatdir. Pedagogika universitetlari o‘quv jarayonida "o‘qitish nazariyasi va metodikasi" kabi o‘quv-uslubiy fanlar va kurslarni ta’minlash tarix (ijtimoiy tadqiqotlar)", ushbu fanlar, o‘rganish mazmuni va tashkil etilishi konseptual va uslubiy jihatdan tadqiq etish boshlandi. Hozirgi vaqtda yangi ta’lim holati diqqatni o‘zgartirishga majbur qiladi pedagogika universitetida bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashda, o‘rta maktab tomonidan "o‘rnatilgan", an’anaviy ta’lim shakllarini o‘zgartirish talab qilindi. Didaktik maqsad va vazifalarga qarab farqlanadi⁵. O‘qitishning tashkiliy shakllari va usullari, o‘qitish vositalari, monitoring va baholash va alohida ta’lim elementlaridan iborat ⁶.

shaxsiy modullarning jarayon tarkibi:

- nazariy tayyorgarlik-o‘zlashtirish uslubiy fanlarning mazmuni:

"Tarix o‘qitish nazariyasi va metodikasi",

"Ijtimoiy fanlarni o‘qitish nazariyasi va metodikasi", shuningdek, "tarix va ijtimoiy fanlarni o‘qitishning innovatsion texnologiyalari" kabi fanlar;

- tadqiqot faoliyati-ma’lum bir ilmiy yo‘nalishda tadqiqotlar olib borish va ularning natijalarini kurs shaklida taqdim etish tarixni o‘qitish metodikasi (ijtimoiy fanlar) bo‘yicha nazariy va amaliy tarkib loyihasi, o‘qitish metodikasi bo‘yicha yakuniy malakaviy ish ushbu fanlar (ishning bir qismi), ilmiy konferensiyalar uchun

⁵ Ефремичева Н. В. История и методология компетентностного подхода в условиях многоуровневого профессионального образования : моногр. Орел : Изд-во ГОУ ВПО «ОГУ», 2011.

⁶ Лозинская А. М., Шамало Т. Н. Структурирование содержания образования в модульной педагогической технологии // Педагогическое образование в России. 2010. С. 45-52.

maqolalar, hisobotlar, shuningdek boshqa tadbirlar natijasida, masalan, grantlar bo'yicha ishlarda ishtirok etish;

- amaliy faoliyat-ta'lim muassasalarida tarix o'qituvchisi (ijtimoiy fanlar) sifatida pedagogik amaliyotlardan o'tish.

Nazariy tayyorgarlikni hisobga olgan holda bo'lajak tarix, ijtimoiy fanlar o'qituvchilaridan shuni ta'kidlash kerakki, uning amalga oshirish talabalar tomonidan ikkita modulning mazmunini o'zlashtirishni o'z ichiga oladi: asosiy (o'zgarmas), shu jumladan "nazariya va metodologiya" fanini o'rganish"(yoki ushbu modulni tashkil etuvchi kompleksdagi uslubiy fanlar) va o'zgaruvchan modul " o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari tarixiy ijtimoiy fanlar, ta'lim dasturlarini amalga oshirish".

Ma'ruzalar nazariy komponent sifatida intizomga tegishli mavzular kiradi faoliyatning normativ-huquqiy, dasturiy-uslubiy va tashkiliy, psixologik-pedagogik va boshqa asoslari tarix, ijtimoiy fanlar o'qituvchisi olib boradi. Seminarlar o'rganilayotgan mavzular bo'yicha ma'ruzalar, insholar, tezislar, loyihalarni muhokama qilishga qaratilgan. Seminarlar davomida talabalar texnikalar, shakllarni uslubiy modellashtirish bilan shug'ullanadilar va o'qitish vositalari davomida ular o'zlarining ishlanmalarini sinab ko'rishadi. Seminarlar ta'lim muassasasi bazasida kuzatish va muhokamani o'z ichiga oladi tarix, ijtimoiy fanlar o'qituvchilari faoliyati tushuniladi.

1.3. Pedagogik ishlarga uslubiy tayyorlashning innovatsion shakllari

O'quv-uslubiy faoliyat maktabning o'quv faoliyati doirasida o'qituvchilarning darsdan tashqari ishlariga davlat va jamiyat diqqati kasbiy pedagogik tayyorgarlikdan siljish tendensiyasi mavjud. Tarbiyaviy ish kelajakni uslubiy tayyorlashda alohida

yoʻnalishga aylanishi kerak. Oʻqituvchilarning inklyuziv taʼlim tizimida ishlash uchun uslubiy tayyorgarligi soʻnggi paytlarda dolzarb boʻlib qoldi. Mutlaqo yangi tizimni qurish taʼlim talab qiladi uslubiy tayyorgarlikdagi oʻzgarishlar oʻqituvchilar, uning nafaqat shakllanishi talabalarga nisbatan bagʻrikenglik munosabati, sogʻliqni saqlash imkoniyatlari cheklangan, ammo oʻquv jarayonini amalga oshirish qobiliyati, bunday talabalar bilan oʻzaro munosabatlar. Taʼlimga inklyuzivlikni joriy etish jarayonida maktab oʻqituvchilari va talabalar amaliyotchilari ushbu toifadagi talabalar bilan ishlashda oʻqitish usullari, shakllari va vositalaridan foydalanish bilan bogʻliq muayyan qiyinchiliklarni aniqladilar, shu jumladan faol va interaktiv. Zamonaviy sharoitda boʻlajak tarix, ijtimoiy fanlar oʻqituvchilari nafaqat psixologik va pedagogik bilim va koʻnikmalarni egallashi kerak.

Shu munosabat bilan quyidagilarni kiritish oʻrinli koʻrinadi fanlarni oʻqitish metodikasi kursi oʻqituvchining uslubiy ishining oʻziga xos xususiyatlariga bagʻishlangan mustaqil modul. Oʻqituvchilarni maktabda pedagogik ishlarga uslubiy tayyorlashning innovatsion shakllarini muhokama qilish sharoitida fikrga eʼtibor qaratish lozim.

Faoliyatga asoslangan standart - asoslangan yondashuv, oʻqituvchilarga ehtiyoj uni amalga oshirishga qodir: "bu shuni koʻrsatadiki pedagogik taʼlimda oʻqitish usullari va texnologiyalarini yangisiga muvofiq qayta qurish zarur"⁷. Integratsiya, tizimi-faoliyat va kompetensiya yondashuvlari, shuningdek, dars usullari, texnikasi va vositalari va modellashtirish davr talabiga aylandi. Boʻlajak oʻqituvchining zamonaviy kasbiy taʼlim tizimi talabalarining mustaqil ishi hajmini oshirishni, ularning ichida oʻz-oʻzini tarbiyalashni talab qiladi. Taʼlimga elektron taʼlim virtual oʻquv muhiti (onlayn aloqa), bu ikkalasiga ham imkon beradi maʼruzalarni masofadan turib oʻtkazish, vebinarlar formatidagi seminarlar, va jarayonini kuzatish uchun talabalar mustaqil ish, oʻzini oʻzi boshqarish va baholash uchun topshiriqlarni bajaradilar. Internet-resurslar (pochta serverlari, chatlar,

⁷ Низиенко Е. Л. Состояние и перспективы педагогического образования // Новый учитель для новой школы: теория, опыт и перспективы модернизации педагогического образования в России : докл. и тез. выступлений участников Форума педагогических вузов России (Москва, 21-22 нояб. 2011 г.). М. : МГПУ, 2012. С. 22-23.

o'qituvchilar portallari, o'qituvchilarning ijtimoiy tarmoqlari) orqali amalga oshiriladi, uslubiy konferensiyalar onlayn konferensiyalar shaklida o'tkaziladi. Kelajakning amaliy faoliyati tarix, ijtimoiy fanlar o'qituvchisi sanoat jarayonida amalga oshiriladi uning kasbiy va uslubiy tayyorgarligiga yo'naltirilgan pedagogik amaliyot turli yo'nalishlarda amalga oshiriladi ta'lim muassasalarining turlari va kasbiy ta'lim maxsus vazifalarni bajarishni o'z zimmasiga oladi. Pedagogika universitetining maktablarda doimiy ravishda yoki amaliyot davrida ishlaydigan talabalari sonining ko'payishi kuzatildi. Pedagogika universitetlari o'qituvchilarning tajribasini o'rganish (ham fan, ham uslubiy fanlar), tarixdagi pedagogik amaliyot rahbarlari, ijtimoiy tadqiqotlar aniqlashga imkon berdi bo'lajak o'qituvchilarning uslubiy tayyorgarligini amalga oshirish jarayonida yuzaga keladigan quyidagi muammoli masalalar: birinchidan, mutaxassislik, bakalavr va magistr dasturlari bo'yicha o'qitish doirasida kasbiy tayyorgarlikning xilma-xilligi, "fanlarni o'qitish metodikasi" fanini o'rganish majburiyatining ko'rsatkichlari uslubiy kompetensiyalarni shakllantirish;

uchinchidan, maxsus rivojlanishning yetishmasligi bo'lajak o'qituvchilarni quyidagi sharoitlarda ishlashga uslubiy tayyorlash yo'nalishi inklyuziv ta'lim. Bugungi kunga kelib, ushbu muammoning istiqbolli yechimlaridan biri o'rganilayotgan fanlarning kasbiy qismida nazarda tutilgan fakultativ kurslar bo'lishi mumkin.

Fanlarni (kurslarni) rivojlantirish doirasi, pedagogika universitetining o'quv jarayoniga elektron ta'limni joriy etish va boshqalar. Bo'lajak tarix o'qituvchisini uslubiy tayyorlash jarayonida yuzaga keladigan muammolar va qarama-qarshiliklar, ijtimoiy tadqiqotlar va uning mazmunini kengaytirish va chuqurlashtirish zarurati bilan bog'liq zamonaviy talablarga muvofiq maktablar va tendensiyalar jarayonga ta'sir qiladi ushbu treningni amalga oshirish, talabalarni faollashtirish, ularning darajasini oshirish zarurati bilan bog'liq holda o'zgartirish ta'lim doirasidagi mustaqil faoliyatdir.

II-BOB. BO‘LAJAK TARIX O‘QITUVCHILARINI METODIK TAYYORLASH ZARURIYATI

2.1. O‘qituvchining kasbiy kompetensiyasini shakllantirish sharoitlari

Kompetensiyaga yo‘naltirilgan yondashuv, bo‘lajak tarix o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligiga zamonaviy talablarni qo‘yadi. "Kasbiy tayyorgarlik" tushunchasiga muayyan mutaxassislik bo‘yicha muvaffaqiyatli ishlashni ta‘minlaydigan umumiy va maxsus vakolatlar to‘plami kiradi. Ilmiy adabiyotlarda kelajakdagi o‘qituvchining, shu jumladan tarix o‘qituvchisining kompetensiya modelini ishlab chiqish va tavsiflashga urinishlar qilinmoqda⁸. Kasbiy ta‘limning bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasini shakllantirishga yo‘naltirilganligi pedagogik hamjamiyat oldiga uning kasbiy tayyorgarligining maqsadlari, mazmuni va tashkil etilishini qayta ko‘rib chiqish vazifasini qo‘ydi.

Bo‘lajak o‘qituvchining kompetensiya modeli tarkibidagi ko‘plab tadqiqotchilar predmet, ijtimoiy, psixologik, pedagogik, uslubiy kompetensiyani ajratib ko‘rsatishadi. Uslubiy kompetensiyani shakllantirish "tarix o‘qitish metodikasi" fanini o‘rganish jarayonida talabalarni kasbiy tayyorgarligining maqsadi va natijasi sifatida ko‘rib chiqilishi kerak. Pedagogika universitetlari bitiruvchilarining uslubiy kompetensiyasini shakllantirish muammosi tarix o‘qituvchisining malaka xususiyatlariga qo‘yiladigan yangi talablar sharoitida ayniqsa dolzarb va ahamiyatli bo‘lib bormoqda. U nafaqat yaxshi o‘qituvchi bo‘lishi, balki turli xil ilmiy va pedagogik yondashuvlarga amal qilishi kerak; nafaqat tayyor uslubiy materiallardan foydalanish, balki yangilarini ham yaratish: darsliklar, ishlanmalar va tavsiyalar, elektron o‘quv vositalari. Bu o‘qituvchining uslubiy kompetensiyasi unga ongli ravishda loyihalashtirishga imkon beradi, o‘qitishning samarali uslubiy tizimini yaratishda ko‘mak beradi. N. A. Morozova va boshqa tadqiqotchilarning fikriga ko‘ra, aynan ilmiy va uslubiy yordam ta‘lim tizimini pedagogika fani va

⁸ Абдулгалимов Г.Л. Модель готовности современного учителя к профессиональной деятельности // Стандарты и мониторинг в образовании. 2009. № 5. С.44-47.

amaliyotining zamonaviy talablariga javob beradigan uslubiy, didaktik va uslubiy ishlanmalar bilan qo'llab-quvvatlashni o'z ichiga oladi, bu talabalarning ta'lim samaradorligi va sifatini oshirishga bevosita ta'sir qiladi⁹.

2.2. Uslubiy kompetensiya-tizimli ta'lim

Uslubiy kompetensiya universitet bitiruvchilarining kasbiy vazifalarni samarali va sifatli hal qilishga tayyorligi va qobiliyatini belgilaydi. O'qituvchining uslubiy vakolati ostida biz uslubiy vazifalarni samarali va sifatli hal qilishni ta'minlaydigan o'qituvchining bilimlari, ko'nikmalari, qobiliyatlari va munosabatlarining maqbul kombinatsiyasini tushunamiz. Uslubiy kompetensiya-tizimli ta'lim. Uning tarkibiy qismlari uslubiy savodxonlik, uslubiy fikrlash va uslubiy ijodkorlikdir.

V. A. Adolfnig so'zlariga ko'ra, o'qitish metodologiyasini yaxshi biladigan va bundan tashqari, uning turli uslubiy tizimlarga munosabatini aniq belgilaydigan va metodologiyada o'ziga xos faoliyat uslubiga ega bo'lgan o'qituvchi deb atash kerak"¹⁰. Uslubiy kompetensiyaning asosini umumiy uslubiy va xususiy metodologiyaga bo'lish mumkin bo'lgan uslubiy bilimlar tashkil etadi. Birinchi bilim guruhiga quyidagi elementlar kiradi:

- o'qitish metodikasining kelib chiqishi va rivojlanish tarixi-tarix ilmiy-tadqiqot instituti;
- metodologiya fani va amaliyotining dolzarb muammolarini bilish;
- tarix o'qitishning zamonaviy metodikasining asosiy g'oya va tamoyillarini bilish;
- fan va o'quv intizomi sifatida tarixning umumiy xususiyatlari;
- maktabda tarix o'qitishning zamonaviy yondashuvlari;
- zamonaviy tarix ta'limini tartibga soluvchi davlat me'yoriy hujjatlari;
- maktabda tarixni o'rganishning maqsad va vazifalari;

⁹ Морозова Н.А. Компетентность и проблемы её формирования в системе непрерывного образования ность современного учителя. Красноярск: Изд-во (школа-вуз-послевузовское образование) //Материалы Красноярского гос. университета, 1998. 309с.

¹⁰ Адольф В.А. Профессиональная компетент- Челябинск: Изд-во «Образование», 2007. С. 190-196.

- maktab tarixi kursining tuzilishi va mazmuni;
- tarixni o'rganish usullari, texnikasi, o'qitish vositalari, shuningdek usullari;
- ta'limni tashkil etish va nazorat qilish shakllari.

Xususiy uslubiy bilimlarga quyidagi guruhlar kiradi:

- umumiy va o'quv (sinf dan tashqari) sinflarda tarixni o'qitishni loyihalash bilan bog'liq bilimlar;
- o'z uslubiy ta'lim tizimini yaratish bilan bog'liq bilimlar;
- o'z uslubiy mahsulotlarini yaratish bilan bog'liq bilimlar;
- ish dasturi, tematik reja, o'quv-uslubiy majmua, uslubiy ishlanmalar, o'quv-uslubiy materiallar.

O'quv va kasbiy vazifalarni hal qilishda ilmiy va uslubiy bilimlardan foydalanish kelajakdagi tarix o'qituvchilarining uslubiy savodxonligi haqida gapirishga imkon beradi. Ushbu qoida talabalarning uslubiy kompetensiyasini shakllantirishga asoslangan murakkab ko'nikmalar tizimini aniqlashga imkon berdi:

- mavzu, psixologik, pedagogik, uslubiy bilimlarni birlashtirish qobiliyati;
- o'quv jarayonini loyihalash qobiliyati (bo'lajak pedagogik hamkorlikni modellashtirish ,loyihalash va qurish);
- o'zingizning uslubiy o'quv tizimingizni yaratish, uning samaradorligi va sifatini asoslash qobiliyati;
- o'z faoliyatining uslubiy mahsulotlarini yaratish va loyihalash qobiliyati (o'quv-uslubiy va ilmiy-uslubiy).

O'qituvchining uslubiy kompetensiyasining muhim tarkibiy qismi uslubiy tafakkurning shakllanish darajasi bo'lib, unga o'qitishning samarali usullari, usullar va vositalarini doimiy ravishda izlash va tanlash, shuningdek, rivojlanayotgan o'qitishning uslubiy tizimini doimiy ravishda takomillashtirish imkonini beradi.

Har qanday uslubiy bilim va ko'nikmalarni qo'llash samaradorligi o'qituvchining ularni sinfdagi o'quvchilarning individual xususiyatlari, o'quv jarayonining moddiy-texnik va o'quv-uslubiy imkoniyatlari bilan belgilanadigan muayyan pedagogik vaziyatga singdirish qobiliyatiga bog'liq. O'qituvchining

harakatchanligi, moslashuvchanligi uning uslubiy tafakkurining shakllanishi va rivojlanish darajasiga to'g'ridan-to'g'ri proporsionaldir.

Tarix o'qituvchisining uslubiy tafakkurini ilmiy-uslubiy bilimlar va aniq pedagogik vaziyatlarga muvofiq tarixiy ta'lim maqsadlarini amalga oshirishning samarali usullarini tushunishga va izlashga qaratilgan fikrlash sifatida belgilaymiz. Uslubiy fikrlashni ko'p darajali hodisa sifatida tushunish kerak, chunki u o'qituvchining o'ziga xos munosabati, bilimdonligi, kasbiy va shaxsiy fazilatlar va munosabatlarini aks ettiradi. Uslubiy tafakkurning shakllanish darajasi uning kasbiy harakatchanligini oshiradi, uslubiy kompetensiyaning rivojlanish dinamikasini ta'minlaydi.

Tarix yo'nalishida tehsil olayotgan talabalarining fanni o'qitish metodologiyasini o'rganish jarayonida uslubiy tafakkurini shakllantirish quyidagi asosiy faoliyatni amalga oshirish jarayonida tipik va o'ziga xos o'quv-uslubiy vazifalarni hal qilishda izchil tayyorgarlikni o'z ichiga oladi: analitik, semantik, modellashtirish, loyihalash, konstruktiv. Seminarlarda va mustaqil amaliy ish jarayonida talabalarning o'quv faoliyatini tashkil etish vazifalar tizimi orqali amalga oshiriladi:

- tarix bo'yicha o'quv materiallarini tahlil qilish va tanlash, uning axloqiy va mafkuraviy g'oyalarni shakllantirish bilan bog'liqligini aniqlash;
- o'qitish usullari, texnikasi va vositalarini tanlash;
- faoliyatning uslubiy mahsulotlarini tahlil qilish;
- muayyan o'quv-uslubiy vaziyatlarda o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi pedagogik o'zaro munosabatlarni loyihalash va boshqalar.

Ko'pgina tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, o'qituvchi ishining samaradorligining yaxlit ko'rsatkichi uning faoliyati va ijodiy mustaqilligining eng yuqori shakli sifatida tushunilgan uslubiy madaniyat bo'lib xizmat qilishi mumkin, yangi uslubiy g'oyalar paydo bo'lishi va ularni amalga oshirish yo'llari uchun zarur shart sifatida¹¹.

¹¹ Сорокина И.В. Компетентностная модель будущего учителя истории / Актуальные вопросы регионального образования. Саратов: ГАОУ ДПО «СарИПКиПРО», 2012. № 7. С.102-108.

Tizimlilik va izchillik prinsipi. Ushbu tamoyilning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi ko'p jihatdan talabalarning o'rganilayotgan materialni o'zlashtirish samaradorligini belgilaydi. Texnologiya dasturi, boshqa o'quv fanlari dasturlari singari, tizimli va izchil o'rganish prinsipiga asoslanadi. Ushbu tamoyil uchta asosiy qoidaga asoslanadi: o'quv materialining barcha yelementlari mantiqan o'zaro bog'liq; o'rganilayotgan material zamonaviy texnologik jarayonlarga asoslangan; o'quv materiali boshqa o'quv fanlari bo'yicha olingan bilimlar asosida o'rganiladi.

O'quv jarayonida tizimlilik va izchillik tamoyilini amalga oshirish yo'llari: o'quv jarayonini rejalashtirish jarayonida o'quv materialini fan mantig'iga, texnologik jarayonlar kursiga muvofiq tartibga solish; texnologiya kursining alohida mavzulari va bo'limlarini o'zlashtirgandan so'ng o'rganilayotgan o'quv materialini tizimli ravishda takrorlash va umumlashtirish; talabalarning amaliy ishlarini asta-sekin murakkablashtirish; texnologiya kursining fanlararo va fanlararo aloqalarini ochib bering.

2.3. O'qituvchining uslubiy madaniyati

O'qituvchining uslubiy madaniyati tarkibida aksiologik, texnologik va shaxsiy-ijodiy tarkibiy qismlarni ajratish mumkin. Aksiologik komponentga uslubiy faoliyatni belgilaydigan pedagogik qadriyatlar, axloqiy va mafkuraviy g'oyalar to'plami kiradi. Texnologik komponent o'qituvchining harakatlari ketma-ketligiga, unga turli xil uslubiy vazifalarni hal qilishni ta'minlaydigan chora-tadbirlar majmuiga asoslanadi. O'qituvchining uslubiy madaniyati uning kasbiy faoliyatining sub'ektiv tomoni sifatida, umumiy uslubiy bilimlarni, o'z faoliyatida umumlashtirilgan uslubiy tajribani sindirish qobiliyati sifatida ishlaydi. Tadqiqotchilarning fikricha, uslubiy madaniyat ijodkorlikning maksimal namoyon bo'lishi bilan shakllanadi. Shuning uchun shaxsiy-ijodiy komponent o'qituvchining ijodiy o'zini o'zi anglash o'lchovini aks ettiradi. Uslubiy ijodkorlik o'z ishining yuqori natijalariga intilish, yangi narsalarga doimiy qiziqishga asoslangan. O'qituvchidan maqsadlilik, ijodiy

tashabbuskorlik, individual yorqinlik, mustaqillik va mas'uliyat kabi fazilatlarni namoyish etish talab etiladi.

Uslubiy savodxonlik, uslubiy fikrlash va uslubiy ijodkorlikni birlashtirgan o'qituvchi nafaqat o'quv-uslubiy, balki ilmiy-uslubiy faoliyatni ham muvaffaqiyatli amalga oshirishi, yangi innovatsion uslubiy mahsulotlarni yaratishi mumkin, bu kompleksda butun o'quv jarayoni sifatini yaxshilashga bevosita ta'sir qiladi. Tarix fakulteti talabalarining uslubiy tafakkuri va ijodining asosiy asoslarini shakllantirish fanni o'qitish metodologiyasini o'rganish jarayonida amalga oshiriladi u uslubiy mahsulotlarni yaratish bo'yicha mustaqil amaliy ishlarni tashkil etish orqali amalga oshiriladi:

- tarix fanidan o'quv dasturlari, darsliklar, o'quv materiallari, darslar va darsdan tashqari mashg'ulotlarni tahlil qilish;
- mantiqiy va tarkibiy tahlil va ta'lim mazmunini tanlash;
- tarix fanidan o'quv-uslubiy kompleks, tematik rejalashtirish, darslar va darsdan tashqari tadbirlarni ishlab chiqish;
- multimedia taqdimotlarini yaratish, interfaol doska uchun topshiriqlar;
- aniq uslubiy vazifalarni hal qilish uchun tarix darslarining parchalarini ishlab chiqish: tarixiy obrazlar va tasvirlarni shakllantirish, sabab-oqibat munosabatlarini shakllantirish; tarixiy tushunchalarni shakllantirish, kartografik bilim va ko'nikmalarni shakllantirish va boshqalar.

Talabalarning harakatchanligini rivojlantirish maqsadida uslubiy mahsulotlar ko'rgazmalari va tanlovlari tashkil etiladi.

"Tarixni o'qitish metodikasi" fanining o'quv dasturi modulli yondashuv asosida ishlab chiqilgan bo'lib, unda o'qitish mazmunini o'zlashtirish belgilangan maqsadga muvofiq amalga oshiriladigan katta mustaqil modullarga bo'lish kiradi:

- Tarixni fan sifatida o'qitish metodikasi.
- Tarixni o'qitishning maqsadi.
- Tarix o'qitish metodikasi. O'qitish usullarini tanlash.
- Tarix o'qitishning tashkiliy shakllari.

Modullarni izchil o'rganish kelajakdagi tarix o'qituvchisining uslubiy kompetensiyasining boshlang'ich darajasini shakllantirishni ta'minlaydi, chunki zamonaviy malaka talablariga muvofiq kasbiy vazifalarni mustaqil ravishda hal qilish qobiliyati va tayyorligi.

Barcha modullarning tuzilishi bir xil, unga quyidagilar kiradi:

- modul mazmunini o'rganishdan maqsad;
- kirish talablari;
- kutilayotgan ta'lim natijalari va ularni baholash mezonlari;
- nazariy modul: ma'ruzalar mavzusi va mazmuni, lug'at;
- amaliy modul: seminarlarni o'tkazish rejasi, muhokama uchun savollar, qo'shimcha adabiyotlar ro'yxati, reproduktiv, samarali va ijodiy xarakterdagi mustaqil ish uchun amaliy topshiriqlar tizimi;

Shunday qilib, zamonaviy sharoitda tarixni o'qitish metodologiyasini o'rganish amaliyotga yo'naltirilgan xarakterga yega bo'lib, tarix o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligining eng muhim tarkibiy qismiga aylanadi.

3-BOB. BO‘LAJAK TARIX O‘QITUVCHILARINI ZAMONAVIY SHAROITDA OLIY O‘QUV YURTLARIDA TAYYORLASHNING USLUBIY JIHATLARI

3.1. Tarixiy ongini shakllantirishning asosiy manbai ta’lim jarayonidir

Yuqori darajada rivojlangan fuqarolik jamiyatini shakllantirish, demokratik qadriyatlarni rivojlantirish va zamonamizning boshqa ijtimoiy-siyosiy tendensiyalari fuqarolarning yangi avlodini shakllantirishga yondashuvlarni sezilarli darajada o‘zgartirishni, yoshlarni o‘qitish va tarbiyalashning yuqori samaradorligini ta’minlashni, ta’lim sifatini oshirishni talab qiladi. Bugungi kunda fanlarni o‘qitishga katta ahamiyat berilmoqda gumanitar sikl va birinchi navbatda tarixiy fanlar. Bo‘lajak tarix o‘qituvchilarini oliy o‘quv yurtlarida kasbiy tayyorlash muammosi nima bilan bog‘liq.

Bo‘lajak tarixchilarni universitetda o‘qitish ularni zamonaviy metodologiya bilan nazariy asoslarini bilish, tarixiy fanlarni o‘qitishning o‘ziga xos xususiyatlari bilan tanishtirish, kasbiy faoliyatning yuqori samaradorligini ta’minlash uchun zarur bo‘lgan ko‘nikma va malakalarni rivojlantirishga qaratilgan bo‘lishi kerak. Tarixchilarni universitetda o‘qitish mazmuni pedagogika, psixologiya, tarix o‘qitish metodikasi va boshqa fanlarni bilishga asoslangan bo‘lishi kerak. Amaldagi ta’lim shakllari (ma’ruzalar, seminarlar va laboratoriya mashg‘ulotlari) o‘qitish usullari bo‘yicha tarixiy bilim va nazariy bilimlarni mustahkamlash, chuqurlashtirish va kengaytirishga, bo‘lajak tarix o‘qituvchilari tomonidan zarur o‘quv ko‘nikmalari va ko‘nikmalarini o‘zlashtirishga, turli xil va darajadagi ta’lim muassasalarida o‘quv faoliyatini tashkil etishga qaratilgan bo‘lishi kerak. Universitetda bo‘lajak tarix o‘qituvchilarini kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun tayyorlashning maqsadi talabalarning tarixni chuqur o‘rganishga yo‘naltirilganligini va tarix fanlarini o‘qitish metodologiyasining nazariy asoslarini shakllantirish; talabalarning amaliy ko‘nikma va malakalarini rivojlantirish, ularning keyingi kasbiy va pedagogik faoliyatidagi o‘quv jarayoni.

Bugungi kunda pedagogika universitetida tarix ta'limining vazifasi tarix o'qitish metodikasi bo'yicha ishonchli fan bilimlari va nazariy bilimlarga ega bo'lgan, innovatsion o'qitish texnologiyalaridan foydalangan holda zamonaviy tarix darsini o'tkazish ko'nikmalariga ega bo'lgan tarix fanlari o'qituvchisini tayyorlashdan iborat. Tarix o'qituvchisi shaxsiga qo'yiladigan talablarni, ichki va jahon jamiyatining rivojlanish tendensiyalarini, zamonaviy pedagogika sohasidagi yutuqlarni yangilash tarixchilarning oliy o'quv yurtlarida kasbiy tayyorgarligini modernizatsiya qilish muammosini asoslaydi, bu tarix fanlarini o'qitish mazmuni va metodikasining asosiy jihatlarini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi¹². Yosh avlodning tarixiy ongini shakllantirishning asosiy manbai ta'lim jarayonidir. Oliy o'quv yurtlarida tarixni o'qitish talabalarning tarixiy jarayonga yaxlit munosabatini ta'minlaydi, tuzilgan tarixiy bilimlarni shakllantiradi, talabalarni tarixiy kontekstga singdirishga yordam beradi, bu birgalikda muhim ahamiyatga ega¹³. Zamonaviy maktab o'quvchilari va talabalar tomonidan axborotni o'rganish va idrok etish modeli o'zgartirilganligi va oliy maktab an'anaviy ta'lim paradigmasi doirasida o'qitishni davom ettirganligi bilan bog'liq. Ushbu g'oyani sarhisob qilar ekanmiz, shuni ta'kidlaymizki, universitet tarixi kursi ko'p jihatdan tegishli maktab kursini takrorladi va shuning uchun sifat jihatidan yangi bilimlar yo'q edi. Bu talabaning tarixga bo'lgan qiziqishini yo'qotishi, tarixiy ongni yo'q qilish hodisasining paydo bo'lishi va uning yangi sifatga aylanishi muammosini keltirib chiqardi. Yuqorida aytilganlarning barchasi tarixni o'qitishning mohiyatini, xususan uslubiy jihatlarini zamonaviy pedagogika fanining yutuqlari va jamiyat va davlat tomonidan tarix o'qituvchilari shaxsiga qo'yiladigan hozirgi talablarga muvofiq qayta ko'rib chiqish muammosini dolzarblashtiradi. Shunday qilib, bizning fikrimizcha, taqdim etilayotgan narsalar kontekstida tarixiy fanlarni o'qitish orqali talabaga berilgan tarixiy bilimlar, baholar, xulosalar bugungi kunda o'sish falsafasiga ega bo'lishi kerak va tarixni o'qitishning mohiyati dialogik bo'lishi kerak. shaklida:

¹² Аспекты модернизации российской школы: Научно-методические рекомендации к широкомасштабному эксперименту по обновлению содержания и структуры общего среднего образования. -М., 2001. - 164 с.

¹³ Шевырев А.П. Историческое образование в поликультурном обществе // Вопросы образования. -2005. - № 2. - С. 164-172.

- talaba-o'qituvchi suhbat;
- talabalarning o'quv adabiyotlari bilan muloqoti;
- bo'lajak mutaxassisning maktabda rivojlangan va oliy maktabda tarixni o'rganish jarayonida yangilanayotgan o'zining tarixiy xotirasi bilan muloqoti;
- talabaning ijtimoiy stereotiplar, ommaviy ong, ijtimoiy va kundalik mifologiyalar va boshqalar shaklida amalga oshiriladigan ijtimoiy-tarixiy tajriba bilan muloqoti¹⁴.

Hozirgi bosqichda tarix fanlarini o'qitish metodikasi oliy kasbiy pedagogik ta'lim tizimida yetakchi texnologik, shaxsga yo'naltirilgan va kompetensiyaga asoslangan yondashuvlarning rolini asoslash sharoitida.

Zamonaviy jamiyat mustaqil qaror qabul qila oladigan va o'z harakatlari uchun javobgar bo'ladigan mutaxassisning ma'lumotli va malakali shaxsiga muhtoj¹⁵. Shu munosabat bilan ta'lim mazmunini shakllantirishga kompetensiyaga yo'naltirilgan yondashuv uni amalga oshirishning barcha darajalarida mahalliy ta'lim tizimi uchun yangi konseptual qo'llanma bo'ldi. Ta'limga vakolatli yondashuv, birinchi navbatda, kelajakdagi bitiruvchilarning turli xil hayotiy vaziyatlarda yuzaga keladigan muammolarni olingan bilimlar asosida hal qilish qobiliyatini shakllantirishni nazarda tutadi¹⁶. Ushbu yondashuvga asoslanib, Oliy ta'limning standartida shakllantirilgan asosiy vakolatlarga qo'shimcha ravishda, bizning fikrimizcha, talabalar - kelajak tarix o'qituvchilari egallashi kerak bo'lgan muhim vakolatlarni ko'rsatish kerak. Ushbu vakolatlar quyidagicha guruhlangan:

1. Kognitiv kompetensiyalar, shu jumladan kompetensiyalar:

- talabalarning o'tmish arboblarining yutuqlari va ishlarini mustaqil va mustaqil baholash qobiliyati;
- talabalarga zamonaviylikning siyosiy jarayonlarini boshqarishga imkon beradigan zamonaviy tarixni bilish.

¹⁴ Ушмаева К.А. О концепции преподавания истории в вузе // Вестник Ставропольского государственного университета. - 2007. - № 51. - С. 10-11.

¹⁵ Тарханова Е.А. Компетентностный подход к обучению студентов в высшей школе // Компетентностный подход к развитию личности: Материалы Всероссийской науч.-практ. заочной конф. (Нижегородск, 21 мая 2006 г.). - Нижегородск, 2007.

¹⁶ Ибрагимов Г.И. Компетентностный подход в профессиональном образовании // Образовательные технологии и общество. - 2007. - № 3. - С. 361-365.

2. Ta'lim kompetensiyalari, keng ma'noda, o'rganish qobiliyati, ya'ni olingan bilimlardan shaxsiy rivojlanish uchun foydalanish, inson va jamiyat oldida yuzaga keladigan murakkab muammolarni hal qilish yo'llarini topish shaklida amalga oshiriladi.

3. Strategik vakolatlar, shu jumladan:

- kelajakka yo'naltirish;
- davlatning tarixiy yutuqlarini hisobga olgan holda qaror qabul qilish, qaror qabul qilish strategiyasini tanlash qobiliyati;
- mustaqil harakat qilish, tanqidiy fikrlash, o'zingiz uchun javobgar bo'lish, ongli qarorlar qabul qilish, faol fuqarolik pozitsiyasini egallash qobiliyati. Ushbu kompetensiyalarni shakllantirish zaruriyatidan kelib chiqib, o'qituvchi-tarixchining asosiy kompetensiyalari bilan bir qatorda, oliy ta'limda tarixiy fanlarni o'qitishda uslubiy yondashuvlarni modernizatsiya qilish zarurligini asoslash kerak.

Bugungi kunda zamonaviy pedagogik texnologiyalar tushunchalari qoidalariga asoslangan faol o'qitish usullariga o'tish dolzarb bo'lib bormoqda, ularning yuqori darajadagi moslashuvchanligi ulardan o'quv jarayonining turli vaziyatlarida samarali foydalanishga imkon beradi¹⁷. Sinfidagi faol usullarning ustuvorligi, shuningdek, ma'ruza va seminarlarning maxsus shakllarini, talabaning faol kognitiv pozitsiyasida bo'lishi uchun mustaqil ishini tashkil etishni talab qiladi.

3.2. Ta'limning faol usullari va shakllari

¹⁷ Вдовин А.И. О новых подходах к изучению и преподаванию новейшей истории России // Вестник Рязанского государственного университета им. С.А. Есенина. - 2008. - № 19. - С. 38-59.

Ta'limning faol usullari va shakllari, eng avvalo, talabalarning o'z-o'zini o'rganish va o'zini takomillashtirishga bo'lgan ehtiyojini qondiradi. Ushbu kontekstdagi samarali usul va usullarga quyidagilar kiradi:

- talabalarni tarixni chuqur o'rganishga undaydigan seminarlar uchun muammolarni qidirish vazifalari;

- talabalarni izlashga, o'tmishni mustaqil o'rganishga qaratilgan ilmiy insholar;

- muayyan vaziyatlarni tahlil qilish;

- muammoni hal qilish;

- individual seminarlar, davra suhbatlari va boshqalar¹⁸. Talabalar ishini faollashtirishning quyidagi usullari samarali:

- ma'ruzachiga muammoli masalalarni mustaqil shakllantirish;

- olingan konseptual apparatlar asosida tarix fanining dolzarb muammolarini tahlil qilish;

- seminar mashg'uloti mavzusi doirasida talabalarni hal qilishdan eng manfaatdor bo'lgan masalalar va muammolarni shakllantirish va muhokama qilish¹⁹.

Muhim shart-bu turli xil maqsadli texnologiyalar, o'qitish usullari va shakllarining kombinatsiyasi. Bu o'quv jarayonini zarur ko'p qirrali va mahsuldorlik bilan ta'minlaydi, uni haqiqatan ham shaklda samarali va mazmunan muammoli qiladi.

Yuqoridagilarni umumlashtirib, xulosa qilamizki, zamonaviy tendensiyalar va yosh mutaxassislar - tarix o'qituvchilarining tayyorgarlik darajasini tahlil qilish ushbu sohada bo'lajak mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligini amalga oshirishning mazmuni va xususan, uslubiy jihatlarini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Ushbu muammoni hal qilish bo'lajak tarixchilarni oliy ta'limda o'qitishning samarali vositalari, usullari, texnologiyalari va shakllarini izlashni talab qiladi. Hozirgi bosqichda o'rganishni individuallashtirishning yangi shakllarini izlash va talabaning pozitsiyasini faollashtirish har bir talabaning qobiliyatlarini har tomonlama rag'batlantirish doirasida, uning qiziqishlari, motivlari, intellektual, hissiy-irodaviy,

¹⁸ Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / под ред. Е. С. Полат. - М., 2005. - 272с

¹⁹ Безпалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. - М.: Высш. школа, 1995. - 208 с.

faol sohalarni rivojlantirish xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Ushbu izlanishlar mutaxassislarining kasbiy tayyorgarligini amalga oshirishning yangi modelini ishlab chiqishga, har bir shaxsning asosiy o'quv maqsadlariga erishishini ta'minlashga, bilim va ko'nikmalarni egallashning yagona, aniq belgilangan darajasiga olib chiqishga qaratilgan.

Bo'lajak o'qituvchilarning tarixiy ta'limini takomillashtirishga qaratilgan chora - tadbirlar yagona vazifaga-universitetda tarixchilarning kasbiy tayyorgarligini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarishga qaratilgan. Oliy ta'limda tarixiy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish nafaqat uslubiy tizimni yangilash, balki uni amalga oshirishning konseptual asoslarini ham tavsiflash kerak. Shunday qilib, bizning fikrimizcha, ta'limni insonparvarlashtirish, demokratlashtirish va individuallashtirish kursi bo'lajak tarixchilarning oliy ta'limda kasbiy tayyorgarlik darajasini sifat jihatidan oshirishga imkon beradi.

O'qitish usullari va uslubiy usullari. O'qitish usullari tushunchasi. O'qitishda asosiy narsa talabalarning o'quv faoliyati. Ta'lim-bu o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayoni. Tarixiy materialni o'rganib, talabalar uning faktik, nazariy va tarbiyaviy imkoniyatlarini o'zlashtiradilar: asosiy tarixiy faktlar, ijtimoiy rivojlanish qonuniyatlari, mafkuraviy g'oyalar, bilish jarayonida jamoat hayotining o'tmishdagi va hozirgi zamonaviy voqealariga shaxsiy munosabatni rivojlantiradi.

Kognitiv faoliyat jarayonida asosiy narsa talabani o'qitish, xususan, tarixni o'qitishdir. Talabalarni material, kognitiv faoliyat usullari va hokazolarni izlashda hamkorlikka jalb qilish kerak. Bugungi kunda o'qituvchilar o'qitish usullarini tanlashda yerkin. Tanlov o'qitish usullarining turli tasniflarini bilishga qaratilgan.

O'qitish usuli shunchaki o'qituvchi va talabalarning ish usuli yemas, bu bilim, ko'nikma va ko'nikmalarni o'rganish va o'zlashtirishning o'ziga xos usuli bo'lib, unga xos bo'lgan idrok, tushunish va yodlashning o'ziga xos naqshlari bilan tavsiflanadi; bu talabalar tomonidan rahbarlik ostida o'rganilayotgan hodisalarni bilish usuli o'qituvchi.

Usul-bu o'quvchilarni o'qitish, rivojlantirish va tarbiyalashga qaratilgan o'qituvchilar va talabalarning o'zaro bog'liq faoliyati usuli.

O'qitish usullarining tasnifi har xil, ammo biz faqat ikkitasiga ye'tibor qaratamiz, ko'pincha o'quv jarayonini tashkil qilishda foydalaniladi.

Qabul qilish o'qitish usulining ajralmas qismidir. Shaxsiy texnikalar turli usullarning bir qismi bo'lishi mumkin. O'quv jarayonida usul va metodlar turli xil kombinatsiyalarda qo'llaniladi, talabalar faoliyatining bir xil usuli ba'zi hollarda mustaqil usul, boshqalarida yesa o'qitish texnikasi sifatida ishlaydi (bir xil suhbat, tushuntirish vaqti-vaqti bilan ishlatilganda).

Usul-tabiat, jamiyat va tafakkur hodisalari va qonunlarini o'rganishga yondashuv qoidalar va usullari tizimi; bilish va amaliyotda ma'lum natijalarga yerishish yo'li, yo'li; ob'ektiv rivojlanish qonunlarini bilishdan kelib chiqqan holda, nazariy tadqiqotlar yoki biror narsani amaliy amalga oshirish usuli. haqiqat va o'rganilayotgan mavzu, hodisa, jarayon.

Usullar - bu harakat qoidalar, standart va aniq - standart va aniqlik yo'q - qoida yo'q; qoida yo'q - usul yo'q; usul yo'q-mantiq yo'q.

"Usul bilan... biz chaqiramiz, - V. O. Klyuchevskiy ta'kidladi-inson bilimlarining taniqli sohasini o'rganish uchun texnikalar to'plami. "Ushbu texnikalar bir yoki boshqa sohani o'rganishga tayinlangan vazifalarning tabiatida farq qiladi va vazifa har doim o'rganish mavzusi bilan belgilanadi".²⁰

Hamma o'qituvchilar ham o'quv ishlarini aniq usullar asosida qurmaydilar, hamma ham talabalar tomonidan tarixni o'rganish natijalari ko'p jihatdan o'rganish usullariga bog'liqligini anglamaydilar. Ko'pincha, xuddi shu talabalar"aybdor" bo'lishadi. Bu shundaymi? Agar shunday bo'lsa, nega ular doimo aybdor: Sovet davrida, mafkura bilan to'la singib ketgan va shuning uchun unchalik qiziq bo'lmagan darslik bo'lganida; va yendi, darsliklar har qanday didga mos kelganda?

Ushbu tasnif yeng to'g'ri ko'rinadi, chunki vizualizatsiya, bosma matnlar bilan ishlash usullari sifat jihatidan o'ziga xos bilim manbai, bilimlarni yegallashning maxsus naqshlari, o'rganish va o'zlashtirishning maxsus shakllari bilan ajralib turadi.

AMALIY ISH

²⁰ Klyuchevskiy V. O. Soch. - Vol. VI. M. 1967, p. 70

Adabiyotlarni o'rganib chiqqandan so'ng, zamonaviy o'quv jarayoniga qo'yiladigan talablardan biriga javob beradigan tavsiyalar tayyorlang:

ishning guruh va loyiha shakllari;

shaxsiy xususiyatlarni hisobga olish tarix darsidagi faktlar va sanalar. Muayyan mavzudagi tushunchalarni aniqlang, ularni umumiylik darajasiga (darajasiga) qarab guruhlariga taqsimlang. Ushbu tushunchalarni shakllantirish usullarini ishlab chiqing (bir nechta tanlash uchun tushunchalar). Ushbu tushunchalarga muvofiq test va nazorat vazifalarini ishlab chiqing.

Uslubiy tavsiyalar talabalarga nazariy kursni va o'rganilayotgan materialni amaliy qo'llashni muntazam ravishda o'zlashtirishga qaratilgan. Tarbiyaviy ishlarning asosiy turi-bu sinf ularning maqsadi talabalarning tegishli fan bo'yicha asosiy bilimlarini kengaytirish va dasturiy materialni keyinchalik chuqurroq rivojlantirish uchun nazariy ko'rsatmalar tizimini shakllantirishdir.

Talabalarning mustaqil ishi ma'ruza darslarida olingan nazariy bilimlarni mustahkamlash va takomillashtirishga yordam berishi kerak; uslubiy ish ko'nikmalarini shakllantirish va talabalarni nazariy bilimlarni amalda qo'llash ko'nikmalarini egallashga yo'naltirish.

- tarix o'qituvchisining kasbiy kompetensiyalarini o'zlashtirish maqsadida kurs bo'yicha o'quv-uslubiy adabiyotlar bilan tanishish;

- amaliy mashg'ulotlarda zamonaviy ta'lim texnologiyalarini o'zlashtirish;

- elektron axborot manbalarini qidirish va ko'rib chiqish maktabda tarix fanlarini o'qitish tajribasi;

- maktabni modernizatsiya qilish sharoitida o'quv mashg'ulotlarini rivojlantirish;

- o'quv mashg'ulotlarini tahlil qilish va introspeksiya qilish.

Tarix darsiga qanday tayyorgarlik ko'rish kerak?

Darslikning matni va boshqa tarkibiy qismlarini dastur bilan bog'lashingiz kerak, unda nima ortiqcha, nima yetishmayotganini va yo'qolganlarni to'ldiring.

- Darsning maqsadlarini aniqlang va rejalashtirilgan natijalarni bashorat qiling.

- Auditoriya turini va talabalarning bilim faoliyatining maqbul turlarini tanlang.

- Kelgusi darsning tuzilishi va rejasini o'ylab ko'ring.

Kelgusi dars mazmunini tahlil qilib, quyidagilarni ta'kidlash kerak.

Tayyor (darslikda allaqachon shakllangan) nazariy xulosalar, ta'riflar, baholashlar, shuningdek asosiy faktlar.

Bu asosiy bo'lmagan narsalarni qisqacha umumlashtirishga yordam beradi va ehtimol biror narsani umuman o'ylamaslik.

Asosiy o'quv materialini tanlagandan so'ng, e'tiborga olish muhimdir.

Darsning maqsadlarini amalga oshirishga yordam beradigan uslubiy metodlar va o'qitish vositalari.

O'quv natijalarini kuzatish va baholash usullarini rejalashtiring, uy vazifasi orqali o'ylang.

Darsning texnologik xaritasini (konturini) yozing. Dars mazmunini o'ylab, o'qituvchi usullarni tanlaydi, o'qitish texnikasi va mashqlari, dars turini belgilaydi.

Usul o'qituvchi va talabalarning faoliyat usulidir darsning o'quv vazifalarini hal qiling.

Qabul qilish-bu aniq harakat to'liqligi bilan ajralib turadigan va quyidagilarga olib keladigan usul bilan aniqlangan o'qituvchi muayyan o'quv vazifasiga erishish.

Usul o'qitish texnikasidan iborat, ya'ni o'qituvchi faoliyati va o'qitish texnikasi, talabalar faoliyati.

Masalan, o'qitish texnikasi: rivoyat, tavsif, tushuntirish, topshiriq va hokazo.; o'qitish texnikasi:

tinglash, yodlash, muammolarni hal qilish, diagramma chizish va hokazo.

Empirik va nazariy o'rganish metodologiyasini o'zlashtirishi lozim. Barcha mutaxassisliklar o'qituvchilari va talabalar quyidagi usullardan foydalanadilar o'qitish usullari: og'zaki o'qitish usuli, vizual o'qitish va amaliy usul. Bu tasniflash tarixiy bilim manbalariga asoslanadi so'z, bosma matn, vizual tasvir, amaliy harakat). Ushbu usullarning har biri quyidagilardan iborat.

Tarixiy empirik o'rganish usullari: hikoya (qisqacha xabar, syujet qisqa hikoya, majoziy rivoyat) va tavsif (tasviriy va analitik tavsif, tarixiy obrazli tavsif raqamlar). Hikoya-bu tarixiy voqealar rivojining taqdimoti, ommaning, tarixiy shaxslarning

harakatlari. Har qanday hikoyaning xususiyati dinamika: harakat, rivojlantirish. Hikoya qilish texnikasi uning darajasi bilan farq qiladi.

Nazariy bilim shakllari: tushunchalar-nazariy umumlashmalar, sabab va tabiiy munosabatlar, mafkuraviy g'oyalar va umumlashmalar. Tarixiy nazariy o'rganish usullari ashyo: dalil, tushuntirishlar, fikr, qiyosiy va umumlashtiruvchi xususiyatlar.

Tushuntirish-bu o'qituvchining "baland ovozda o'ylashi", bu faktlar o'rtasidagi ichki aloqalar va bog'liqliklarni oshkor qilish va voqealar; bu tarixiy haqiqatning mohiyatini anglash.

Tushuntirish yordamida mohiyat tarixiy faktlar, ularning aloqalari va naqshlari, tarixiy hodisalarning muhim xususiyatlari batafsil ochib berilgan. Tushuntirishda, bir turdagi xulosalarni aniq ajratish boshqasi amalga oshiriladi, ularning har biri faktlarni tahlil qilishdan kelib chiqadi, masalan, o'qituvchi inqilob sabablarini tushuntiradi.

Fikrlash tushuntirish variantlaridan biridir, bu savollarni shakllantirish bilan boshlanadi va unga qo'shiladi maqsad talabalar e'tiborini asosiy ma'noga qaratishdi taqdim etilayotgan materiallardan. Savollarning har biri taqqoslash orqali aks ettirish shaklida javob beriladi fikrlar va boshqalar. Qiyosiy xususiyatlar. O'qituvchi muhim taqqoslanadigan xususiyatlarni taqqoslanayotgan tarixiy ob'ektlar yoki hodisalar, keyin tanlanganlarni xususiyatlari, ular orasida umumiy, maxsus xususiyatini topadi va xulosa chiqaradi. Mustaqil ishlarni o'quv-uslubiy ta'minlash talabalarning universitetdagi o'quv jarayoni mustaqil ishi ajralmas qismidir.

Mustaqil ishlarni to'g'ri tashkil etish talabalarga olingan bilimlarni o'zlashtirish va tizimlashtirishda ko'nikma va ko'nikmalarni rivojlantirish, o'quv davrida yuqori darajadagi akademik ko'rsatkichlarni ta'minlaydi, kasbiy mahoratni oshirish ko'nikmalarini shakllantirishgaimkon beradi.

Talabalarning darsdan tashqari vaqtdagi mustaqil ishlariga quyidagilar kiradi. Individual mavzularni o'rganish va talabalarning o'rganilayotgan fan bo'limlari haqidagi fikrlarini chuqurlashtirish. Bunday ish nazariy materiallarni ishlab chiqishni, ilmiy bilan ishlashni o'z ichiga olishi mumkin adabiyotlar, amaliy topshiriqlarni bajarish, nazoratning barcha turlariga tayyorgarlik ko'rish sinovlar, ijodiy ishlarni bajarish.

Talabalarning mustaqil ishlarini o'quv-uslubiy ta'minoti ish dasturida keltirilgan va quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- tavsiya etilgan asosiy va qo'shimcha adabiyotlar;
- Internetning axborot, ma'lumotnoma va ta'lim resurslari;
- joriy nazorat va oraliq nazoratni o'tkazish uchun baholash vositalari.

Aktdan foydalanish ta'limni modernizatsiya qilishning asosiy maqsadi-ta'lim sifatini oshirish – axborot makoniga yo'naltirilgan, zamonaviy texnologiyalarning axborot-kommunikatsiya imkoniyatlariga ulangan va axborot madaniyatiga ega bo'lgan shaxsning barkamol rivojlanishini ta'minlashga yordam beradi.

- ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish;
- talabalarning o'z-o'zini tarbiyalashga bo'lgan doimiy qiziqishi va istagini shakllantirish;
- kommunikativ kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirish;
- o'rganish uchun ijobiy motivatsiyani shakllantirish uchun sharoit yaratishga to'g'ridan-to'g'ri harakatlar;
- talabalarga hayot yo'lini yorqin, mazmunli tanlashni belgilaydigan bilimlarni berish.

So'nggi yillarda ta'limda yangi axborot texnologiyalaridan foydalanish masalasi tobora ortib bormoqda. Bular nafaqat yangi texnik vositalar, balki o'qitishning yangi shakllari va usullari, o'quv jarayoniga yangicha yondashuvdir. Pedagogik jarayonga Aktni joriy etish o'qituvchining jamoadagi obro'sini oshiradi, chunki o'qitish zamonaviy, yuqori darajada olib boriladi. Bundan tashqari, o'qituvchining o'zini o'zi hurmat qilishi o'sib bormoqda, uning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirmoqda. Pedagogik mahorat fan, texnika va ularning mahsuloti – axborot texnologiyalarining hozirgi rivojlanish darajasiga mos keladigan bilim va ko'nikmalarning birligiga asoslanadi. Hozirgi vaqtda turli manbalardan ma'lumot olish, undan foydalanish va uni o'zingiz yaratishingiz kerak. Aktdan keng foydalanish o'qituvchiga o'z fanini o'qitishda yangi imkoniyatlar ochadi, shuningdek uning ishini ancha osonlashtiradi, o'qitish samaradorligini oshiradi va o'qitish sifatini oshiradi.

Aktni qo'llash tizimini quyidagi bosqichlarga bo'lish mumkin:

1-bosqich: aniq taqdimotni talab qiladigan o'quv materialini aniqlash, o'quv dasturini tahlil qilish, tematik rejalashtirishni tahlil qilish, mavzularni tanlash, dars turini tanlash, ushbu turdagi dars materialining xususiyatlarini aniqlash;

2-bosqich: axborot mahsulotlarini tanlash va yaratish, tayyor ta'lim media resurslarini tanlash, o'z mahsulotingizni yaratish (taqdimot yoki nazorat);

3-bosqich: axborot mahsulotlarini qo'llash, turli xil darslarda qo'llash, o'quv ishlarida qo'llash, talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyatini boshqarishda qo'llash.

4-bosqich: Aktdan foydalanish samaradorligini tahlil qilish, natijalar dinamikasini o'rganish, mavzu bo'yicha reytingni o'rganish.

Tanqidiy fikrlash texnologiyasi. Tanqidiy fikrlash deganda nima tushuniladi? Tanqidiy fikrlash-bu har qanday bayonotlarga tanqidiy munosabatda bo'lishga, hech narsani dalilsiz qabul qilmaslikka, shu bilan birga yangi g'oyalar, usullarga ochiq bo'lishga yordam beradigan fikrlash turi. Tanqidiy fikrlash tanlov prognoz sifati va o'z qarorlari uchun javobgarlikning zaruriy shartidir. Shuning uchun tanqidiy fikrlash mohiyatan o'ziga xos sifatli fikrlashning sinonimi. Bu konsepsiyadan ko'ra ko'proq nom, ammo aynan shu nom ostida biz quyida keltiradigan texnologik texnikalar hayotimizga bir qator xalqaro loyihalar bilan kirib keldi.

"Tanqidiy fikrlash texnologiyasi" ning konstruktiv asosi o'quv jarayonini tashkil etishning uch bosqichining asosiy modelidir:

Mavzu bo'yicha mavjud bilim va g'oyalar yangilanadi, shaxsiy qiziqish shakllanadi, ma'lum bir mavzuni ko'rib chiqish maqsadlari aniqlanadi.

Tushunish (yoki ma'noni anglash) bosqichida, qoida tariqasida, talaba yangi ma'lumotlar bilan aloqa qiladi. Uni tizimlashtirish amalga oshiriladi. Talaba o'rganilayotgan ob'ektning tabiati haqida o'ylash imkoniyatiga ega bo'ladi, savollarni eski va yangi ma'lumotlarning o'zaro bog'liqligi sifatida shakllantirishni o'rganadi. O'z pozitsiyasini shakllantirish mavjud. Ushbu bosqichda allaqachon bir qator texnikalar yordamida materialni tushunish jarayonini mustaqil ravishda kuzatib borish juda muhimdir. Talabalarning yangi bilimlarni mustahkamlashi va ularga yangi tushunchalarni kiritish uchun o'zlarining boshlang'ich g'oyalarini faol ravishda tiklashlari bilan tavsiflanadi. Talabalar ma'lumotni birlashtirishning turli usullarini

o'zlashtiradilar, turli tajribalar, g'oyalar va g'oyalarni tushunish asosida o'z fikrlarini rivojlantirishni o'rganadilar, xulosalar va dalillarning mantiqiy zanjirlarini tuzadilar, o'z fikrlarini boshqalarga nisbatan aniq, ishonchli va to'g'ri ifoda etadilar.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasining uch bosqichining funksiyalari

Qiyinchilik

Motivatsion (mavzuga qiziqish uyg'otadigan yangi ma'lumotlar bilan ishlash motivatsiyasi)

Axborot (mavzu bo'yicha mavjud bilimlarning yuzasiga chaqirish)

Aloqa (ziddiyatsiz fikr almashish)

Tarkibni tushunish

Axborot (mavzu bo'yicha yangi ma'lumotlarni olish)

Tizimlashtirish (olingan ma'lumotlarning bilim toifalari bo'yicha tasnifi)

Aks ettirish

Aloqa (yangi ma'lumotlar bo'yicha fikr almashish)

Axborot (yangi bilimlarni egallash)

Motivatsion (axborot maydonini yanada kengaytirish uchun motivatsiya)

Baholash (yangi ma'lumotlar va mavjud bilimlarning o'zaro bog'liqligi, o'z pozitsiyasini rivojlantirish, jarayonni baholash)

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning asosiy uslubiy usullari

1. "Klaster"
2. Jadval
3. Tarbiyaviy aqliy hujum
4. Intellektual isinish
5. Zigzag
6. "Qo'shish" qabulxonasi
7. Insho
8. "G'oyalar savati" ziyofati
9. Nazorat savollari usuli
10. Qabul " bilaman./ Men bilmoqchiman.../ Topildi..."

11. Ha-yo‘q

12. "O‘zaro munozara" texnikasi

Loyiha usuli jahon pedagogikasida tubdan yangi emas. Bu asrning boshlarida Aqshda paydo bo‘lgan. U muammolar usuli deb ham atalgan va u amerikalik faylasuf va pedagog J. Dyui hamda uning shogirdi V. X. Kilpatrik tomonidan ishlab chiqilgan falsafa va ta’limdagi gumanistik yo‘nalish g‘oyalari bilan bog‘liq edi. Olingan bilimlarga shaxsiy qiziqishini ko‘rsatish juda muhim edi, bu ular uchun hayotda foydali bo‘lishi mumkin va bo‘lishi kerak. Buning uchun haqiqiy hayotdan olingan, bola uchun tanish va ahamiyatli bo‘lgan muammo talab etiladi, uni hal qilish uchun u olingan bilimlarni, hali olinmagan yangi bilimlarni qo‘llashi kerak. O‘qituvchi ma’lumot manbalarini taklif qilishi yoki talabalarning fikrlarini mustaqil izlash uchun to‘g‘ri yo‘nalishga yo‘naltirishi mumkin. Ammo natijada talabalar haqiqiy va aniq natijaga erishish uchun zarur bilimlarni, ba’zan turli sohalardan foydalangan holda muammoni mustaqil ravishda va birgalikdagi sa’y-harakatlar bilan hal qilishlari kerak.

Texnologiyaning maqsadi talabalarning ma’lum miqdordagi bilimlarga ega bo‘lish bilan bog‘liq muayyan muammolarga qiziqishini va ushbu muammolarni hal qilishni, olingan bilimlarni amalda qo‘llash qobiliyatini ta’minlaydigan loyiha faoliyati orqali rag‘batlantirishdir.

Loyiha texnologiyasi elementlarini amaliy qo‘llash.

Loyiha metodologiyasining mohiyati shundan iboratki, talabaning o‘zi bilim olishda faol ishtirok etishi kerak. Loyiha texnologiyasi-bu amaliy ijodiy vazifalar bo‘lib, talabalardan muammoli vazifalarni hal qilishda, ushbu tarixiy bosqichda materialni bilishda foydalanishni talab qiladi. Tadqiqot usuli bo‘lib, u jamiyat rivojlanishining ma’lum bir bosqichida yuzaga kelgan muayyan tarixiy muammo yoki vazifani tahlil qilishga o‘rgatadi. Dizayn madaniyatini o‘zlashtirgan talaba ijodiy fikrlashni, uning oldida turgan vazifalarning mumkin bo‘lgan yechimlarini bashorat qilishni o‘rganadi. Shunday qilib, dizayn metodologiyasi:

1. yuqori aloqa bilan ajralib turadi;

2. talabalarni o'z fikrlarini, his-tuyg'ularini ifoda yetishni va haqiqiy faoliyatda faol ishtirok etishni o'z ichiga oladi;

3. tarix darsida maktab o'quvchilarining kommunikativ va kognitiv faoliyatini tashkil etishning maxsus shakli;

4. o'quv jarayonini siklik tashkil etish asosida.

Shuning uchun loyihaning elementlari ham, haqiqiy texnologiyasi ham mavzuni o'rganish oxirida ma'lum bir siklda, ularning takrorlanadigan va umumlashtiruvchi dars turlaridan biri sifatida qo'llanilishi kerak. Bunday metodologiya elementlaridan biri bu ma'lum bir mavzu bo'yicha loyihani tayyorlash va himoya qilish uslubiga asoslangan loyiha muhokamasi.

Muammoli ta'lim texnologiyasi. Bugungi kunda muammoli ta'lim deganda o'qituvchi rahbarligida muammoli vaziyatlarni yaratish va ularni hal qilish uchun talabalarining faol mustaqil faoliyatini o'z ichiga olgan darslarni tashkil etish tushuniladi, buning natijasida kasbiy bilim, ko'nikma, malakalarni ijodiy o'zlashtirish va kasbiy bilimlarni rivojlantirish, fikrlash qobiliyati tushuniladi. Muammoli o'qitish texnologiyasi o'qituvchi rahbarligida talabalarining o'quv muammolarini hal qilish uchun mustaqil qidiruv faoliyatini tashkil etishni o'z ichiga oladi, bu davrda talabalar yangi bilim, ko'nikma va ko'nikmalarni shakllantiradilar, qobiliyatlarni, kognitiv faollikni, qiziquvchanlikni, bilimdonlikni, ijodiy fikrlashni va boshqa shaxsiy muhim fazilatlarni rivojlantiradilar. O'qishdagi muammoli vaziyat o'quvchiga taklif qilingan muammoli vazifa uning intellektual imkoniyatlariga mos kelganda, tinglovchilarning ushbu vaziyatdan chiqish istagini uyg'otishga, yuzaga kelgan qarama-qarshilikni bartaraf etishga yordam bersagina o'quv qiymatiga ega bo'ladi.

Muammoli vazifalar o'quv vazifalari, savollar, amaliy vazifalar va boshqalar bo'lishi mumkin. Biroq, muammoli vazifa va muammoli vaziyatni aralashtirish mumkin emas. Muammoli vazifaning o'zi muammoli vaziyat emas, u faqat ma'lum sharoitlarda muammoli vaziyatni keltirib chiqarishi mumkin. Xuddi shu muammoli vaziyatga har xil turdagi vazifalar sabab bo'lishi mumkin. Umuman olganda, muammoli o'qitish texnologiyasi talabalarining muammoga duch kelishi va ular

o'qituvchining bevosita ishtirokida yoki mustaqil ravishda uni hal qilish yo'llari va vositalarini o'rganishidan iborat.

- gipotezani qurish,
- uning haqiqatini tekshirish usullarini belgilang va muhokama qiling,
- bahslashish, tajribalar, kuzatishlar o'tkazish, ularning natijalarini tahlil qilish, asoslash, isbotlash.

Talabalarning mustaqillik darajasiga ko'ra, muammoli ta'lim uchta asosiy shaklda amalga oshiriladi: muammoli taqdimot, qisman-qidiruv faoliyati va mustaqil tadqiqot faoliyati. Talabalarning eng kam kognitiv mustaqilligi muammoli taqdimot bilan amalga oshiriladi: yangi mavzu bilan aloqa amalga oshiriladi. Muammoni qo'ygandan so'ng, o'qituvchi uni hal qilish yo'lini ochib beradi, talabalarga ilmiy fikrlash yo'nalishini namoyish etadi, ularni haqiqat tomon fikrning dialektik harakatiga ergashishga majbur qiladi, ularni go'yo ilmiy izlanishlarga sherik qiladi. Qisman qidiruv faoliyati sharoitida ish asosan o'qituvchi tomonidan talabani mustaqil fikrlashga, muammoning alohida qismlariga javobni faol izlashga undaydigan maxsus savollar yordamida boshqariladi.

Muammoli ta'lim texnologiyasi, boshqa texnologiyalar singari, ijobiy va salbiy tomonlarga ega.

Muammoli ta'lim texnologiyasining afzalliklari: talabalar tomonidan nafaqat zarur bilim, ko'nikma va malakalar tizimini egallashga, balki ularning aqliy rivojlanishining yuqori darajasiga erishishga, o'z ijodiy faoliyati orqali mustaqil ravishda bilim olish qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi; o'quv ishlariga qiziqishni rivojlantiradi; doimiy ta'lim natijalarini beradi.

Kamchiliklari: rejalashtirilgan natijalarga erishish uchun ko'p vaqt sarflanadi, talabalarning kognitiv faoliyatining yomon boshqarilishi.

Integratsiyalashgan darslar o'quvchilarning o'z salohiyatini rivojlantiradi, ularni atrofdagi voqelikni faol idrok etishga, sabab-oqibat munosabatlarini tushunishga va topishga, mantiq, fikrlash va kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirishga undaydi.

Integratsiyalashgan darslar shakli nostandart va qiziqarli. Dars davomida har xil turdagi ishlardan foydalanish talabalar e'tiborini yuqori darajada ushlab turadi, bu esa

darslarning yetarli samaradorligi haqida gapirishga imkon beradi. Integratsiyalashgan darslar muhim pedagogik imkoniyatlarni ochib beradi.

Zamonaviy jamiyatdagi integratsiya ta'limda integratsiya zarurligini tushuntiradi. Zamonaviy jamiyat yuqori malakali, yaxshi o'qitilgan mutaxassislariga muhtoj.

Integratsiya o'qituvchining o'zini o'zi anglashi, o'zini namoyon qilishi, ijodkorligi uchun imkoniyat yaratadi, qobiliyatlarni oshkor qilishga yordam beradi.

Integratsiyalashgan darslarning afzalliklari.

Ular o'qitish motivatsiyasini oshirishga, talabalarning kognitiv qiziqishini shakllantirishga, dunyoning yaxlit ilmiy manzarasini va hodisani bir necha tomondan ko'rib chiqishga yordam beradi;

Oddiy darslarga qaraganda ko'proq darajada nutqni rivojlantirishga, o'quvchilarning taqqoslash, umumlashtirish, xulosa chiqarish qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi;

Nafaqat mavzuni tushunishni chuqurlashtirish, kengaytirish. Ammo ular ko'p qirrali, uyg'un va intellektual rivojlangan shaxsni shakllantirishga ham hissa qo'shadilar.

Integratsiya-bu ma'lum xulosalarni tasdiqlaydigan yoki chuqurlashtiradigan faktlar o'rtasida yangi aloqalarni topish manbai. Talabalarning kuzatuvlari.

Integratsiyalashgan darslarning naqshlari:

butun dars muallifning fikriga bo'ysunadi,

darsni asosiy g'oya birlashtiradi (darsning yadrosi),

dars bir butun, dars bosqichlari butunning bo'laklari, darsning bosqichlari va tarkibiy qismlari mantiqiy va tarkibiy jihatdan bog'liqdir, dars uchun tanlangan didaktik g'oyaga mos keladi, axborot zanjiri berilgan va yangi sifatida tashkil etilgan.

O'qituvchilarning o'zaro ta'siri turli yo'llar bilan qurilishi mumkin.

Integratsiyalashgan dars metodikasi.

Integratsiyalashgan darsni tayyorlash va o'tkazish jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega. U bir necha bosqichlardan iborat.

- Tayyorgarlik

- Ijrochi
- . Refleksiv.
- rejalashtirish,
- ijodiy guruhni tashkil etish,
- dars mazmunini loyihalash,

Ushbu bosqichning maqsadi o'quvchilarning dars mavzusiga, uning mazmuniga qiziqishini uyg'otishdir. Talabalarning qiziqishini uyg'otish usullari har xil bo'lishi mumkin, masalan, muammoli vaziyat yoki qiziqarli ishning tavsifi.

Darsning yakuniy qismida darsda aytilganlarning barchasini umumlashtirish, o'quvchilarning fikrlarini umumlashtirish, aniq xulosalar chiqarish kerak.

Ushbu bosqichda dars tahlil qilinadi. Uning barcha afzalliklari va kamchiliklarini hisobga olish kerak.

Universitet ma'ruzalarining zamonaviy turlari va shakllari. Ma'ruza an'anaviy ravishda universitetda ta'limning yetakchi shakli hisoblanadi. Uning asosiy didaktik maqsadi talabalar tomonidan o'quv materialini keyinchalik o'zlashtirish uchun indikativ asosni shakllantirishdir. Didaktik o'quv siklining asosiy bo'g'ini bo'lib, u ilmiy, o'quv va mafkuraviy funksiyalarni bajaradi, talabani o'qituvchining ijodiy laboratoriyasi bilan tanishtiradi.

Ma'ruza o'quv mashg'ulotlarining barcha shakllari, shu jumladan mustaqil mashg'ulotlar uchun uslubiy va tashkiliy asosdir. Uslubiy asos shundaki, u talabani fan bilan tanishtiradi, kursga konseptual xususiyat beradi va tashkiliy-o'quv mashg'ulotlarining boshqa barcha shakllari qandaydir tarzda ma'ruzaga mantiqan amal qiladi, unga tayanadi.

Ba'zi hollarda ma'ruza asosiy ma'lumot manbai bo'lib xizmat qiladi: darsliklar va darsliklar bo'lmasa, ko'pincha yangi kurslarda, ma'lum bir mavzu bo'yicha yangi ilmiy ma'lumotlar darsliklarda aks ettirilmagan bo'lsa, kurslarning alohida bo'limlari va mavzularida mustaqil ravishda o'rganish juda qiyin. Bunday hollarda talabalarga murakkab materialni o'zlashtirishda faqat o'qituvchi uslubiy yordam berishi mumkin.

Ma'ruzachining shaxsiy hissiy ta'sirining kuchiga ko'ra, uning auditoriya bilan aloqasi, taassurot, talabalarga umumiy ta'siri, o'quv materialini uzatishning ma'ruza

usuli eng muvaffaqiyatli hisoblanadi. Ma'ruza ma'lum bir bilim sohasining konseptual apparatini, muammolarni, mantiqni ochib beradi, mavzu haqida to'liq tasavvur beradi, uning fan tizimidagi o'rnini, tegishli fanlar bilan bog'liqligini ko'rsatadi, fanga qiziqish uyg'otadi, kasbiy qiziqishlarni rivojlantiradi, asosan boshqa turdagi darslarning mazmunini belgilaydi.

Ma'ruzalar va darslik materiallarining asosi bir xil bo'lsa-da, ma'ruza darslikdan shubhasiz ustunlikka ega: u ilmiy masalalarning so'nggi yoritilishini ta'minlaydi, ilm-fan yutuqlari to'g'risida eng dolzarb ma'lumotlarni taqdim etadi. Bundan tashqari, ma'ruza va darslik miqdori bo'yicha farqlanadi: agar darslikda tafsilotlar berilgan bo'lsa, unda ular odatda ma'ruzada bo'lmaydi. Ba'zi hollarda, masalan, mutlaqo yangi kurslarni yaratishda ma'ruza talabalarga bilimlarni uzatishning yagona shakli bo'lishi mumkin, chunki u odatda bir necha yil davom etadigan darslik yaratish jarayonidan oldinda bo'ladi.

Ma'ruzaning mazmuni ushbu o'quv dasturi asosida belgilanadi. Bu bizni qat'iy tizimiga o'tishga, ko'rgazmali qurollar, texnik vositalar va kompyuter texnologiyalaridan mohirona foydalanishga majbur qiladi.

Ma'ruzalarning o'ziga xos mazmuni turlicha bo'lishi mumkin. U quyidagilarni o'z ichiga oladi: fanning ma'lum bir sohasini asosiy mazmunida taqdim etish: fan va ilmiy amaliyotning vazifalari, usullari va muvaffaqiyatlarini yoritish; fan, texnika va madaniyatning turli xil umumiy va o'ziga xos muammolarini ko'rib chiqish; ilmiy tadqiqot usullarini yoritish; tarixiy hodisalarni tahlil qilish; tanqid va ilmiy baholash nazariya va amaliyot holati.

Ma'ruza uchun ma'ruzachining shaxsiy ijodi materiallarini taqdim etish juda muhimdir. Bu talabalarning fanga bo'lgan qiziqishini oshiradi, aqliy faoliyatini faollashtiradi.

Oliy ta'limdagi ma'ruza darslik yoki boshqa adabiy manbalarni oddiy takrorlash emas, bu o'qituvchining ma'lum bir bilim sohasidagi shaxsiy ilmiy va pedagogik ijodidir. Haqiqiy o'qituvchi, kasbi bo'yicha o'qituvchi, ma'ruzalarni o'tkazish arafasida yoki bir-ikki soat oldin emas, balki har doim, butun faoliyati davomida, butun hayoti davomida tayyorlaydi.

Ma'ruzalarda o'qituvchi fanining asoslarini tizimli ravishda taqdim etish bilan birga o'zining ilmiy g'oyalarini, o'rganilayotgan mavzuga munosabatini, uning mohiyati va rivojlanish istiqbollari ijodiy tushunishini bildiradi. Har bir ma'ruza ilmiy pozitsiyalarning rivojlanishini shaxsiy tahlil qilishni, ularga tarixiy yondashuvni va shu bilan birga ularning hozirgi holatini ajralmas yoritishni, tanqidiy yondashuvni va ilm-fan rivojlanishidagi qarama-qarshiliklarni va uni qo'llash amaliyotini ochib berishni talab qiladi. Ma'ruzaga tayyorgarlik manbani eng ehtiyotkorlik bilan tanlashni talab qiladi –asosiy va muhim, fan qoidalarini aks ettiruvchi yorqin va ifodali misollarni jalb qiladi. Ma'ruza talabalarning mustaqil aqliy faoliyatini uyg'otish va yo'naltirish, ularning dunyoqarashini shakllantirish uchun ham talab qilinadi. Bu shuni anglatadiki, o'qituvchi nafaqat o'qitish mavzusini har tomonlama bilishi, balki tegishli pedagogik va psixologik muammolarni chuqur tushunishi kerak. Falsafiy qurollangan bo'lishi kerak.

Ma'ruzada tinglovchilar o'qituvchidan jonli, yorqin, mazmunli xabar kutishadi. Bu yerda u bilim va kasbiy tajribadan tashqari, keng bilimga ega bo'lishi, mantiq'i, o'z bilim sohasiga bo'lgan ishtiyoqi va u bilan kichik hamkasblari-talabalarini yoqish uchun ichki ehtiyojga ega bo'lishi talab etiladi. Va bu shuni anglatadiki, ma'ruzachi tinglovchilarining his-tuyg'ulariga ham ta'sir qilishi kerak, ya'ni notiqlik mahoratiga eega bo'lish.

Barcha ma'ruzalarda har doim taqdim etilayotgan o'quv materialining holatini ham, uni talabalar tomonidan tushunish va o'zlashtirishni, masalan, diqqat, qiziqish, ma'ruzachiga savollar va hokazolarni aniqlash mumkin. Yaxshi ma'ruzalarda ta'lim ma'lumotlarini ko'rib chiqish jarayoni juda boshqariladi va buning uchun zarur bo'lgan fikrlar haqiqatan ham mavjud.

Ma'ruzalarni o'tkazish usullari. Har bir ma'ruza taqdim etilgan materialni qurish va tartibga solishning qat'iy o'ylangan tizimini talab qiladi: ma'ruzachi nima haqida gapiradi? U ilgari suradigan asosiy fikrlar nima? Ularning orasidagi bog'liqlik nima? Har bir ma'ruza shunday qurilishni talab qiladiki, talabalar uni aniq cheklangan, izchil va o'zaro bog'liq qoidalar, xulosalar va xulosalar bilan tezislar shaklida yozib olishlari mumkin. Shuning uchun ma'ruza kursining barcha

ma'ruzalari o'zaro bog'liqlik, izchillik va maqsad birligini talab qiladi. Ma'ruza materialini boshqa kurslar va o'qitish turlari bilan bog'lash juda muhimdir. Barcha ma'ruzalar ifoda, mazmunni mantiqiy tashkil etishga, ya'ni hodisalarni, hodisalarni, xususiyan umumiygacha, faktlardan tortib ularni umumlashtirishgacha aniq ochib berishga, tushuntirishga muhtoj. Ma'ruza materiallari, shuningdek, induksiya va deduksiya bilan birga tahlil va sintezni kiritishni talab qiladi.

Qoida tariqasida, alohida ma'ruza uchta asosiy qismdan iborat: kirish, mazmunli qismni taqdim etish va xulosa:

1. Kirish qismi. Ma'ruzaning maqsadi va vazifalarini shakllantirish. Muammoning qisqacha tavsifi. Muammoning holatini ko'rsatish. Adabiyotlar ro'yxati. Ba'zan oldingi mavzular bilan aloqa o'rnatish.

2. Taqdimot. Dalillar. Voqealarni tahlil qilish, yoritish. Faktlarni tahlil qilish. Tajriba namoyishi. Turli nuqtai nazarlarning xususiyatlari. Sizning pozitsiyangizni aniqlash. Muayyan xulosalarni shakllantirish. Amaliyot bilan aloqalarni ko'rsatish. Prinsiplar, usullar, ko'rib chiqish ob'ektlarining afzalliklari va kamchiliklari.

3. Xulosa. Asosiy xulosani shakllantirish. Mustaqil ish uchun o'rnatish. Uslubiy maslahatlar. Savollarga javoblar.

Ma'ruza kurslarida ma'ruzalar xuddi shu tarzda taqsimlanadi: kirish, mazmunini tushuntirish va yakunlash.

Kirish ma'ruzasi alohida o'rin tutadi. Uning materiali talabalarni ushbu fan bo'yicha asosiy ma'lumotlarni idrok etishga tayyorlaydi. Talabalar har doim kirish ma'ruzasiga qiziqishadi. Kirish ma'ruzasida ma'ruza materialining darslik bilan aloqasi o'rnatiladi. Taqdimot shakli o'qituvchining individual xususiyatlari, uslubiy tayyorgarligi, pedagogik malakasi, uning zamonaviy ishlab chiqarishni bilishi, shuningdek ma'ruzaning mazmuni va vazifalari, ko'rgazmali qurollar va texnik vositalarning mavjudligi, talabalarning tayyorgarlik darajasi bilan belgilanadi.

Yakuniy ma'ruzada butun kurs bo'yicha ish natijalari sarhisob qilinadi, talabalar e'tiborini olingan bilimlarni amalda qo'llashga qaratadi, ular ushbu fan sohasining turli muammolarini yanada o'rganish, kurs loyihasi ustida ishlash, ilmiy-tadqiqot ishlarida foydalanish uchun adabiyotlarni tavsiya qiladilar. Sharh ma'ruzalari

o'tganlarning takrorlanishi emas, ular ma'ruza materialining mazmunini chuqurlashtirish va uni aniq bilimlar tizimiga kiritish maqsadida o'tkaziladi.

Chuqur ilmiy mazmunga ega bo'lgan tor doiradagi masalalar bo'yicha maxsus kurslarning ma'ruzalari katta ilmiy va ma'rifiy ahamiyatga ega. Ularning asosiy vazifasi muayyan ilmiy muammolarni hal qilishning yangi usullarini topishdir. O'qituvchi o'zining ilmiy yoki ishlab chiqarish faoliyati natijalarini taqdim etadigan maxsus kurslar alohida qiziqish uyg'otadi. Uslubiy jihatdan ma'ruza quyidagi asosiy talablarga javob berishi kerak: zamonaviy fan va texnologiya darajasida bo'lish; ma'lum bir mavzuni to'liq qamrab olish xususiyatiga ega bo'lish; ichki ishonchga, mantiqiy argumentatsiya kuchiga ega bo'lish va tinglovchilarda bilimga ma'lum qiziqish uyg'otish; yaxshi o'ylangan-ko'rsatilgan misollarni chiqarish; talabalarning mustaqil ishlariga yo'nalish berish lozim. Bundan tashqari, ma'ruzaning qulayligi talabalarning eng yuqori intellektual imkoniyatlari chegarasiga murojaat qilish sifatida tushuniladi. Ta'lim jarayonida talabalar zarur miqdordagi o'quv ma'lumotlarini o'zlashtirish va ancha murakkab o'quv materiallarini tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiradilar. Shuning uchun, katta kurslarda ma'ruzalarda kamroq tafsilotlar va faktlarga havolalar bilan ko'proq umumlashtirilgan ma'lumotlar bo'lishi kerak. Ham kichik, ham katta kurslarda ma'ruzalarni keraksiz soddalashtirish yoki murakkablashtirish tavsiya etilmaydi. Uslubiy, tarbiyaviy nuqtai nazardan ma'ruzalar ma'ruzachining seminarlarda, amaliy mashg'ulotlarda javob berish uchun tinglovchilarga bergan savollari bilan sezilarli darajada boyitiladi. Ma'ruzani faol idrok etishning ko'rsatkichi talabalarning o'qituvchiga bergan savollari va ma'ruzachi tomonidan qo'yilgan muammolar bilan bog'liq holda o'z qarashlarini ifoda etishdir.

Ma'ruzaning pedagogik samaradorligi, ularga qiziqish yordamchi vositalardan foydalanish – eksperimentni namoyish qilish, ko'rish, shuningdek o'qitishning texnik vositalaridan foydalanish bilan belgilanadi. Ma'ruza nafaqat ilmiy, mantiqiy va oqilona mazmun nuqtai nazaridan, balki tinglovchilarni mustaqil izlanishlarga undash, ularning yuksak ma'naviyatli insonlar sifatida shakllanishiga ta'sir ko'rsatish, ularning rivojlanishi va jamiyat taraqqiyotining ma'nosini tushunish va bu

jarayonlarni katta yaxshilik sifatida ko'rib chiqish nuqtai nazaridan baholanishi kerak. Ma'ruza zamonaviy ta'lim missiyasiga muvofiq talaba shaxsini axborot iste'molchisi sifatida madaniy qadriyatlar iste'molchisiga, so'ngra ularning yaratuvchisiga aylantirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishi kerak.

Tarixni o'qitishning amaliy vositalari. Aslida, amaliy vositalarni shakllantirishda ularning tarixni o'rganish jarayonida faoliyatining ma'nosi ifodalangan. An'anaga ko'ra, uzoq vaqt davomida amaliyot tushunchasi tarix darslarida tarixiy manbalar ustida ishlash bilan bog'liq yedi. Shu bilan birga, amaliy o'qituvchilar, shubhasiz, hujjatni tahlil qilish tushunchalarni yanada samarali o'rganish va maxsus tarixiy ko'nikma va qobiliyatlarni rivojlantirish vositasi deb hisoblashadi. Tavsiya yetilgan amaliy vositalar tizimi boshqa, muhimroq va dolzarb vazifani hal qiladi. Ularning yangi tushunchasining markazida tarixiy o'yin yotadi. Aynan o'yinda maktab o'quvchilari to'plangan tarixiy bilimlarini, shuningdek, tarixiy fikrlash usullarini sinab ko'rishlari mumkin. Bundan tashqari, bu yerda taniqli pedagogik paradoks paydo bo'ladi: o'yin bir vaqtning o'zida haqiqiy hayot va haqiqiy hayot illyuziyasidir. Amaliy ko'rinadigan harakatlarning turli shakllari — tarixiy rasm chizish, tarixiy modellashtirish, hajmli qo'llanmalar tayyorlash — mazmunan dolzarb va tarixiy shaklga yega bo'lgan vaziyat asosida yaratiladi. Maktab o'quvchisi plastilindan ibtidoiy ovchilarning avtoturargohini haykaltaroshlik qiladi. Uning kompozitsiyasida gulxan atrofida o'tirgan odamlar bor, u ularni zamonaviy odam tasavvur qilgan vaziyatni o'ynashga majbur qiladi. Axir, bugungi kunda bolaning tasavvurida haqiqiy gulxandan boshqa hech narsa bo'lishi mumkin emas, albatta, u o'qituvchidan yeshitgan tarixiy shakl bundan mustasno. Shunday qilib, tarixiy va haqiqiy o'yin harakatlarida birlashdi.

Shuning uchun, tarixiy o'yin-bu yo'l, haqiqiy haqiqiy harakatga tayyorgarlik. Hayotga shunchalik yaqin bo'lgan o'yin shakllari borki, haqiqiy Real harakatlar illyuziyasi mavjud. Biroq, o'yin holati hayotga qanday yondashmasin, dars sharoitida u hali ham o'yin bo'lib qoladi va haqiqiy tasavvurni tarixiy tarkib tarkibiga o'tkazishga asoslangan.

Shunday qilib, o'yin "oddiy" hayot yemasligini aniq tushunish kerak, bu hayot doirasidan "oddiy" hayot modelini sinab ko'rish uchun vaqtinchalik faoliyat sohasiga chiqishdir.

Ayni paytda, modelning tozaligi uchun o'yin "kundalik" hayotdan harakat joyi va davomiyligi bilan ajralib turadi. U makon va vaqtning ma'lum chegaralarida ijro yetiladi. Uning yo'nalishi va ma'nosi o'z-o'zidan mavjud. O'yin davom yetar yekan, to'g'ridan-to'g'ri va tushunarli harakat, tenglik, rivojlanish va denouement mavjud. O'ynaganidan so'ng, u xotirada o'ziga xos ijodkorlik, qadriyat sifatida qoladi. O'yin maydonida o'ziga xos buyurtma mavjud. Nomukammal dunyoda va tartibsiz hayotda u mukammallikning vaqtincha cheklanishini yaratadi.

Kuchlanish elementi o'yinda alohida va muhim o'rin tutadi. Kuchlanish noaniqlik, beqarorlik, noaniq imkoniyat va imkoniyatni anglatadi. "Biror narsa" muvaffaqiyatga yerishish uchun harakat talab yetiladi. Har bir o'yinning o'z qoidalari bor.

O'yin belgilarining bunday xarakteristikasi uni shaxsning kelajakdagi hayotining ideal modeli sifatida ko'rib chiqishni anglatadi. O'yin harakatlarida barcha bilimlarni amalga oshirish uchun harakat qilish tarixni o'rganish jarayoni bilan bog'liq o'yinlarning butun tizimini o'z ichiga oladi.

O'yinlar tizimi har qanday holatda ham texnologiyada buzilmaydigan yeng muhim qoidaga asoslanadi: "avval o'qituvchi o'ynaydi, keyin talabalar o'ynaydi." Ushbu qoida o'yinlarni tarixni o'rganish vositasi sifatida tasniflashni belgilaydi. O'yinlar majoziy, analitik va amaliy ishtirok o'yinlariga bo'linadi.

Ko'plab ma'lumotlarni eslab qolish ayniqsa gumanitar va tabiiy fanlar doirasida juda ham muhim. Bugungi kunda ko'pgina talabalarning xotirasi tarixiy voqea va hodisalar, yillari, tarixiy joy nomlarni eslab qolishda pand beradi. Sabab, so'zlarning "oddiy esdalik"ga yoki u uchun hech qanday ma'noni anglatmagan ko'p tartibli qoidaga moslashtirilmaganligidadir. Biroq bu xotira juda porloq va hayolli, ayniqsa, miya o'ng yarim sharining dominantligi bo'lgan tahsil oluvchilarda, L.P. Pavlova

ta'rifiga ko'ra "badiiy tur" deb ataluvchi obrazlarda o'z ifodasini topadi²¹. Murakkab atamalar va boshqa tarixiy voqealarni sodda va qiziqarli tarzda yodlab qolish osonroq. Ushbu usullarni tarix fanida mnemonik vositalardan foydalib tezroq esda saqlab qolishni bir nechta misollar yordamida ko'rib chiqamiz.

Sitseron usuli. Mnemonikaning ushbu texnikasining mohiyati mos yozuvlar tasvirlari bilan tasavvurda bo'sh joy yaratishdir. Nima uchun bu usul qadimgi Rim faylasufi sharafiga nomlangan, biz allaqachon aytib o'tgan yedik. Boshqa ismlar: xotira saroyi, Rim xonasi usuli, lokus usuli, aql zallari. Noldan bo'sh joy yaratish shart yemas, siz kvartirangizni yoki xonangizni tasavvur qilishingiz mumkin. U yerda bir nechta mos yozuvlar rasmlarini tanlang (televizor, stol chiroqi, muzlatgich va boshqalar) va soat yo'nalishi bo'yicha harakatlanib, ular orasidagi marshrutni tuzing.

Har bir mos yozuvlar tasviriga yodlangan birini ilova qiling. Bu bitta yemas, balki butun zanjir (oldingi usulda bo'lgani kabi) mumkin. Siz yeslab qolishingiz mumkin bo'lgan ma'lumotlar miqdori joylashuv va mashg'ulot hajmiga bog'liq.

Rasmlarni o'zgartirish mumkin, ya'ni bir xil joylarda yangi ma'lumotlarni qayta-qayta yodlash. Ammo agar siz bir xil joylardan tez-tez foydalansangiz, tasvirlar chalkashib keta boshlaydi. Bunday holda, joylashuvga "dam olish"berilishi kerak.

Sitseron usulining afzalliklari:

siz katta hajmdagi ma'lumotlarni yodlashingiz mumkin,

yodlash yetarlicha tez,

takrorlanganda tasvirlar uzoq vaqt xotirada qoladi.

Xotirani rivojlantirishning ushbu usulining kamchiliklari murakkablikdir.

Qanday holatlar va ish usuli

Ish - bu har qanday sohadagi muayyan vaziyat yoki ishning tavsifi: ijtimoiy, iqtisodiy, tibbiy va boshqalar. Qoida tariqasida, ish nafaqat tavsifni, balki ma'lum bir muammo yoki qarama-qarshilikni ham o'z ichiga oladi va haqiqiy faktlarga asoslanadi.

²¹ Павлов Л.П. Исследование влияния игровой учебной деятельности на формирование межкультурной компетенции студентов ВУЗа: На материале иностранного языка: дисс. ... канд. пед. наук. - Ставропол, 2004.- 86-89 б.

Shunga ko'ra, ishni hal qilish taklif qilingan vaziyatni tahlil qilish va optimal yechimni topishni anglatadi. Shifokor har safar bemorga tashxis qo'yganda va davolanishni buyurganida holatlarni hal qiladi. Advokat ishning burilishlarini tushunish va mijozga yeng yaxshi yo'lni taklif qilish orqali ishni hal qiladi. Menejer biznes jarayonining barcha bosqichlarida ishlarni hal qiladi: qaysi mahsulotni ishga tushirish, uni qaerga sotish, xaridorlarni qanday jalb qilish, qaysi yetkazib beruvchilar va sheriklarni tanlash.

Sitseron usulidan qanday foydalanish kerak

Ushbu uslub uch bosqichni o'z ichiga oladi:

- yaratish
- tuzatish
- majburiy

Birinchi bosqichda ma'lumotnoma tasvirlarini yaratish kerak-yodlash uchun ma'lumot bog'lanadigan taniqli ob'ektlar. Siz faqat bitta xonani tanlashingiz mumkin, yoki siz butun kvartirani yoki ofisni, shuningdek do'konga boradigan yo'lni yoki ishlash usulini tanlashingiz mumkin. Yana bir variant-xayoliy xonani yaratish va o'zingizning didingiz va xohishingizga ko'ra sozlamani tanlash. Bu faqat fikrlar va tasavvurlarda mavjud bo'lganligi sababli, siz o'zingizni cheklamasligingiz kerak.

Tasvirlar ketma-ketligini eslab qolish va keyinchalik ularga rioya qilish tavsiya yetiladi, masalan, faqat soat yo'nalishi bo'yicha harakat qilish yoki ko'chaning chap tomonida marshrutni chizish. Bu tasvir tizimida allaqachon mavjud bo'lgan va hali bo'lmagan narsalar haqida chalkashmaslik, shuningdek xonada muhim narsalarni o'tkazib yubormaslik uchun talab qilinadi.

Konsolidatsiya bosqichi ma'lumot tasvirlarining xotirada ildiz otishini o'z ichiga oladi. Xona yoki tanlangan yo'l atrofida bir necha marta yurish va tasvirlar ketma-ketligini tuzatish tavsiya yetiladi. Siz buni faqat o'z fikrlaringizda qilishingiz mumkin. Ushbu harakatlar yangi ma'lumotlar to'planadigan xayoliy poydevorni o'rnatadi

Bog'lanish bosqichida yodlash uchun zarur bo'lgan so'zlarni xonadagi narsalar bilan bog'lash talab qilinadi. Masalan, xotirangizda quyidagi so'zlarni tuzatishingiz

kerak: mushuk, quyosh, yurak, bodring, sham. Xona jihozlaridan foydalanganda hamma narsa shunday ko‘rinadi: men derazaga boraman va derazada paxmoq mushukni ko‘raman, derazadan quyosh porlayapti, devorga qarayman va katta qizil yurakni ko‘raman, tokchada yangi yashil bodring shkaf va oyna yonida sham nuri yonmoqda.

Bunday bog‘lash hatto katta hajmli matn qatlamlarini ham muammosiz yodlashga yordam beradi. Siz tasvirlar tizimidan foydalanishni o‘rgatishingiz kerak: ularni xonada birinchisidan oxirigacha, keyin aksincha – oxirgisidan birinchisiga aqliy ravishda o‘zgartiring. Bunday texnika butun tizimni tashkil yetuvchi aqliy tasvirlarning paydo bo‘lishini tezlashtirishga yordam beradi.

Usulning afzalliklari

Yuqorida tavsiflangan misollar usul qanday ishlashini tushunishga yordam beradi, ammo undan murakkabroq vazifalar uchun foydalanish mumkin va hatto kerak. Masalan, nutqlar uchun matnni, o‘quv materiallarini, kunning rejasini, amalga oshirilishi kerak bo‘lgan telefon qo‘ng‘iroqlari tartibini va boshqalarni yodlash.

Sitseron usulining afzalligi shundaki, yodlash uchun material odatiy tasodifiy so‘zlar to‘plami yemas, balki mantiqiy bog‘liq matn bo‘lsa, xuddi shu xonani qayta-qayta ishlatish mumkin. Shu bilan birga, diqqatga sazovor joylar seriyasi bir-biri bilan aralashmaydi va ma’lum bir mavzu bo‘yicha ma’lumotni xotirada tiklash juda oson bo‘ladi.

Sitseron asos solgan usulning yana bir afzalligi shundaki, uni o‘zlashtirish uchun bir nechta treninglar kifoya qiladi va uni istalgan joyda ishlatish mumkin. Birlashmalarni ixtiro qilish va zanjirni uzoq vaqt tiklashning hojati yo‘q, siz shunchaki tanish xonani yeslab qolishingiz yoki hozir bo‘lgan xonani qabul qilishingiz kerak.

Ma’lumotni yodlash uchun siz xonaga qarashingiz va asosiy so‘zlar va lahzalarni navbat bilan joylashtirishingiz kerak. Agar materialni ko‘paytirish zarur bo‘lsa, xonaning holatini xotirada tiriltirish kifoya qiladi va kerakli ma’lumotlar o‘z-o‘zidan paydo bo‘ladi. Bu ma’ruza va ma’ruzaning mazmunini xotiradan yeslab qolishdan ko‘ra osonroqdir.

Sitseron usulining asosiy qoidalari

Bir nechta texnikalar mavjud:

Xonadagi yangi tasvirlarni yaxshi yorqin yoritilgan joylarga biriktirishingiz kerak. Tasvirlarning o'lchamlarini aksincha o'zgartirish tavsiya yetiladi-kichiklarni ko'paytirish, kattalarini kam narsalarga aylantirish, aksincha. Masalan, otning kattaligidagi chivin, sichqonchanning kattaligidagi yekskavator va boshqalar.

Xonadagi yeski tasvirlar bilan yangilari o'rtasidagi aloqani qiziqarli va dinamik qilish yaxshiroqdir. Siz har qanday harakat yoki yorqin rangdan foydalanishingiz mumkin. Qalam stolda bo'lsa, u qiziq yemas va yehtimol yesda qolmaydi. Ammo agar qalam yorqin qizil qog'ozga yozsa, unda tasvir xotirada ancha yaxshi o'rnatiladi.

Sitseron usuli-bu har kim osongina o'rganishi mumkin bo'lgan noyob mnemonik texnika. Texnika hatto katta va idrok yetish qiyin bo'lgan materiallarni ham ko'p harakat qilmasdan yodlashga imkon beradi. Va agar siz o'zingizni yaxshi xotiraga yega odam deb hisoblamasangiz ham, ushbu texnikadan foydalanganda, albatta, ajoyib natijalarga erishasiz.

So'z assotsiatsiyasi. Ushbu uslub ikki atama o'rtasida bog'lanishni o'rnatishdan iborat. Bir tomondan, siz o'rganmoqchi bo'lgan ma'lumotlar, boshqa tomondan, bu sizga tanish bo'lgan so'z. Ikkala tushuncha o'rtasidagi o'xshashlikning ba'zi bir munosabatlarini kuzatib, siz ushbu so'z o'yinini tuzishingiz mumkin. Misol uchun, "yarmarka" atamasini olaylik. Yarmarka-tadbirkor va ishlab chiqaruvchilarning ko'rgazmaga qo'yilgan mahsulotlarni ko'tara sotish hamda sotib olish maqsadida o'tkaziladigan yig'ini. Endi "yarmarka" sozini o'zbekcha bo'lgan bironta talafuzi o'xshash bo'lgan so'z bilan bog'laymiz. Masalani, arka, ya'ni tepasi yarim doyia shaklida solingan darvoza, eshik, derazaga nisbatan qo'llaniladigan so'z. Endi tasavvurni ishga solgan holda yarmarka bo'layotgan joyga yarmi qulab tushgan arkali darvozadan kirilishini tasavvur qilamiz. Yarmarka yarimarkali darvoza yonida bo'lmoqda desak bo'ladi.

Akrostik usul. Ushbu atama she'riy kompozitsiyani anglatadi. Ushbu she'rda ism yoki fe'lning harflari har bir misraning boshidan boshlanadi. Shu tarzda, har bir

satr boshida joylashgan harflarni o'qib, asosiy so'zni topish mumkin. Misol uchun Shiroq jazorati va bu ismni eslab qolishni ko'rib chiqamiz:

Shiroq edi mashxur pahlavon

Istar edi yurtning tinchligin,

Rahna soldi dushman nogahon

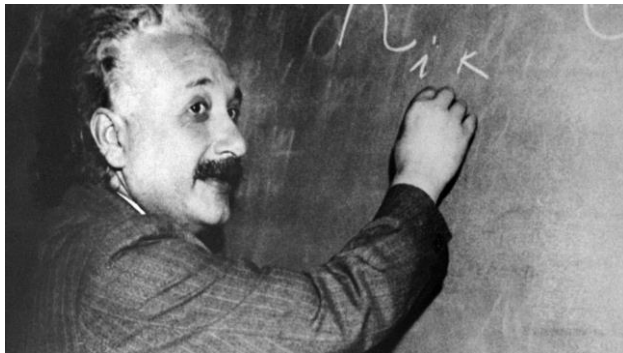
Otdi o'zin o'lim tomonga

Qoldi yurtin saqlab omonga

Bu usullning avzallik tomoni shundaki, biz yodlab qolmoqchi bo'lgan ism yoki boshqa ma'lumot har bir satr boshidagi harflarni ko'rishimiz yoki eslashimiz bilanoq esga keladi.

Loci usuli. Yuqorida biz "Loci" usuli haqida ma'lumot berib o'tgan edik. Shuningdek, bu usul makondan foydalanish usuli desak ham bo'ladi. Bu usul ma'lumotlarni o'rganish uchun eng ko'p ishlatiladigan qoidalaridan biridir. Sizga yaxshi ma'lum bo'lgan muhitni, masalan, sizning mahallangiz, uyingiz yoki ko'changiz kabi ma'lumotnoma sifatida ishlatishingiz juda muhimdir. Misol uchun, o'zingizning sinf xonangizda ushbu metod orqali ma'lumotlarni eslab qolamiz. Dastlabki makon sifatida sinf xonasining eshigini ko'z oldimizga keltiramiz. Eshik oldida Turkiygo'y adib, mutafakkir va davlat arbobi bo'lgan Yusuf Xos Hojibni qo'lida "Qutadg'u bilig" dostonini ishlab turgan holda tasavvur qilamiz. Tarixdan bizga ma'lumki, "Xos Hojib" eshik og'asi degan ma'noni bildiradi va "Qutadg'u bilig" asibning mashxur dostonidir. Bir makon doirasida eshik orqali bir nechta ma'lumotlarni yodlab olish ham mumkin. Ikkinchi makon sifatida o'qituvchining stol va stulidan foydalanamiz. Abdulla Avloniy o'lkada ta'lim, matbuot, teatr sohalarining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan jadidchilardan hisoblanadi. O'zi tashkil qilgan yangi usul maktabi uchun "Birinch muallim", "Ikkinchi muallim", kabi darsliklarni yaratdi. Endi esa sizning sinf xonangizda doimiy o'qituvchi o'tradigan makondan Abdulla Avloniyni "Birinch muallim" va "Ikkinchi muallim" kitoblarini ushlagan holda sizga ma'riza o'qiyotganini tasavvur qilamiz. Bu orqali ushbu asarlar kimning qalamiga mansub ekanligini oson yodlab olishimiz mumkin. Uchinchi makon esa sinf doskasi. Bu makonda yana bir mashxur insonni ko'z oldimizga

keltirishim mumkin. Albert Einstein — nemis va yahudiy fizik-nazariyotchisi.[5]. U nisbiylik nazariyasi asoschisi, maydon kvant nazariyasi va statistik fizika asoschilaridan biri uning rasmlari asosan ish stoli yonida, ma'ruza qilayotgani yoki doska yonida qandaydir misollarni tushuntirayotgan holda uchratamiz. Misol uchun:

1-rasm

Aynan shu rasm orqali sinf doskasiga Enshteynning mavzu yozayotgani va bu mavzu "Nisbiylik nazariyasi" haqida ekanligini tasavvur qilishimiz mumkin. Bu orqali Albert Enshteynning nisbiylik nazariyasi asoschisi ekanligini yodlab qolishda qiyinchilik tug'dirmaydi. To'rtinchi makon sinf xonasidagi kitob javoni. Tarixda Ossuriya davlatining hukumdori bo'lgan Oshshurbanapal hukmronligi davrida poytaxt Nineviyada Old Osiyodagi eng yirik sopol taxtachalardan iborat kutubxona jamlangan edi. Ana shu kitob javoni oldida hukmdor Oshshurbanapalning sopol taxtachadan yasagan kitoblarini joylayotganini ko'z oldimizga keltiramiz. Bu ham ma'lumotning mnemonik usul yordamida eslab qolishiga misol bo'la oladi. "Loc'i" metodi juda ham keng qo'llaniladigan metod bo'lib, undan foydalanishda asosan o'z joyini o'zgartirmaydigan va biz ko'p duch keladigan obektlar va predmetlardan foydalanish talab etiladi.

Qofiyalar usuli. Bu usul orqali siz she'riy shaklda ma'lumotlarni eslab qolishingiz mumkin. Bu jarayonda bolalikda yodlagan she'rlaringiz yoki qo'shiqlaringiz ohangiga mos keladigan tartibda tuzilsa yana ham maqsadga muvofiq bo'ladi. Tarix fanida mnemonik usuldan foydalanilganda haqiqiy she'riy tartibda bo'lishi muhim emas. Shunchaki so'zlarni sodda va qofiyali joylashni o'zi kifoya qiladi. Misol uchun:

"Nola falsafasi" yozdi Bruno,

*Shuning uchun yondi gulxanda.
Jim turolmadi hatto Galileo,
Teleskopni yaratdi shunda.
Nyuton boshiga olma tushganda,
Goyo butun olam tortishdi shu kunda.*

Bu qofiyali ma'lumot yodlab qolish orqali siz Jardano Bruno o'z qarashlarini "Nola falsafasi"da ifodalagani va shuning oqibatida inkvizitsiya tomonidan gulxanda yoqilganini yodlab olishingiz mumkin. Shuningdek, Galileo Galiley teleskopni, Nyuton esa butun olam tortishish qonuni kashf etganligini eslab qolasiz.

Yana bir texnologiya, yaqinda ta'limda bu texnologiyasidan faol foydalanish boshlandi va endi bu yondashuv eng samarali ta'lim texnologiyalaridan biriga aylandi. Bu usul Case usulidir. Uning an'anaviy o'qitish usullariga nisbatan qanday afzalliklari bor? Keling, eng muhim uchtasini nomlaylik:

Amaliy yo'nalish. Case usuli nazariy bilimlarni amaliy muammolarni hal qilishda qo'llash imkonini beradi. Ushbu yondashuv faqat akademik ta'limni qoplaydi va universitetdagi ma'ruzalar yoki tor ish sohasidagi amaliyotga qaraganda biznes va jarayonlar haqida kengroq tushuncha beradi.

Interaktiv format. Ish usuli tinglovchilarning yuqori hissiy ishtiroki va faol ishtiroki tufayli materialni yanada samarali assimilyatsiya qilishni ta'minlaydi. Ishtirokchilar vaziyatga boshlari bilan sho'ng'ishadi: ish bosh qahramonga yega, uning o'rniga jamoa o'zini qo'yadi va muammoni uning nomidan hal qiladi. Treningda asosiy ye'tibor tayyor bilimlarni o'zlashtirishga yemas, balki uni rivojlantirishga qaratiladi.

Maxsus ko'nikmalar. Ish usuli sizga universitetda o'qitilmagan, ammo haqiqiy ish oqimida juda zarur bo'lgan "yumshoq ko'nikmalar" (yumshoq ko'nikmalar) ni yaxshilashga imkon beradi.

Hayotiy vaziyatlarni birgalikda tahlil qilish universal o'rganish usuli hisoblanadi, shuning uchun ishlarni hal qilishning analoglarini antik davrda topish mumkin. Spartalik yoshlar o'z ustozlari bilan jang maydonida yuzaga keladigan

vaziyatlarni hal qilishdi va talabalari bilan "ishlarni" muhokama qilish Sokratning sevimli usuli yedi.

Zamonaviy shaklda case usuli 1870-yillarda Garvard yuridik maktabida paydo bo'lgan va 1920-yillardan beri biznes ta'limida tashkil yetilgan. birinchi MBA dasturlarining o'qituvchilari ishbilarmonlar yemas, balki olimlar yedi va ular talabalarga faqat biznesni qanday qilishni o'rgatish mumkin yemasligi bilan duch kelishdi ma'ruzalar va darsliklar yordamida. Darsliklarga alternativa yetakchi tadbirkorlar va kompaniyalarning top-menejerlari bilan suhbatlar va ular asosida muayyan vaziyatni qanday hal qilganliklari, shuningdek ularning faoliyatiga ta'sir yetuvchi omillar to'g'risida yozilgan batafsil hisobotlar yedi. O'shandan beri ishbilarmonlik holatlarini tahlil qilish biznes maktablarida bo'lajak menejerlarni tayyorlashning muhim yelementiga aylandi. Garvard biznes maktabi o'qituvchilari kitoblar, darsliklar, ish to'plamlarini nashr yetish va o'qituvchilar uchun seminarlar o'tkazish orqali uning tarqalishiga faol hissa qo'shdilar. Yendi ishlarni o'qitish usuli sifatida hal qilish barcha yetakchi biznes maktablari, universitetlar va korporatsiyalarda qo'llaniladi.

Ish usulining o'ziga xos xususiyatlari

Ishlarni hal qilish bir necha bosqichlardan iborat:

- 1) taklif yetilayotgan vaziyatni tadqiq qilish (ish);
- 2) yetishmayotgan ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish;
- 3) muammoning mumkin bo'lgan yechimlarini muhokama qilish;
- 4) yeng yaxshi yechimni ishlab chiqish.

Hammasi oddiydek tuyuladi. Aslida, birinchi marta ish bilan shug'ullanadigan ishtirokchilarni jumboqlashi mumkin bo'lgan bir nechta tuzoqlar mavjud.

Birinchi, ish to'g'ri javobga yega yemas. Optimal yechim bitta bo'lishi mumkin (har doim ham haqiqiy vaziyatda amalga oshirilmasligi mumkin), ammo bir nechta samarali yechimlar mavjud.

Ikkinchi, kirish holatlari bir-biriga zid yoki doimiy ravishda o'zgarishi mumkin. Ish haqiqiy faktlarga asoslanadi va haqiqiy hayotiy vaziyatni taqlid qiladi va hayotda siz shunga o'xshash muammolarga bir necha bor duch kelishingiz kerak.

Uchinchidan, qoida tariqasida, ishlar cheklangan vaqt ichida hal qilinadi. Biznesda kamdan-kam hollarda barcha tafsilotlarni bilib olish va sizning ko'zingiz oldida to'liq rasmga yega bo'lish mumkin.

Texnologiya darslarida o'qitish tamoyillari va usullari

Ta'lim tamoyillari (Lot. principium-asos, boshlanish) - bu o'quv jarayonining qurilishini, o'qitish va o'qitishning butun kursini belgilaydigan ko'rsatmalar. O'qitish tamoyillari pedagogik amaliyot jarayonida ishlab chiqiladi va o'quv jarayonining qonuniyatlarini aks yettiradi, shuningdek uning mazmuni, tashkil yetish shakllari va usullarini belgilaydi.

O'qitish tamoyillari yoki didaktik tamoyillar quyidagilardir: ilmiy; ta'limning tarbiyaviy tabiati; ta'limni rivojlantirish; nazariyaning amaliyot bilan aloqasi; tizimlilik va izchillik; o'rganishning mavjudligi va maqsadga muvofiqligi; ong va faoliyat; ko'rinish; politexnika prinsipi. Didaktik tamoyillar barcha o'quv fanlari uchun bir-biri bilan chambarchas bog'liq va bir xil, ammo ularni har bir holatda amalga oshirish o'ziga xos xususiyatlarga yega. Texnologiya darslarida o'qitishning didaktik tamoyillarini amalga oshirishni ko'rib chiqamiz.

Ilm-fan prinsipi. Ilmiy bilimlar prinsipi zamonaviy ilmiy-texnik ma'lumotlar va talabalarining fan asoslari haqidagi bilimlari asosida o'quv jarayonini qurish talabi sifatida tushunilishi kerak. Prinsipning mohiyati shundan iboratki, talabalar mavzuni-amaliy faoliyatni ob'ektiv aks yettiradigan ilmiy jihatdan ishonchli bilimlarga yega bo'lishlari kerak.

Ilmiy prinsipni amalga oshirishning bir necha yo'li mavjud. Birinchisi, to'g'ri texnik va texnologik terminologiyaga rioya qilish. Texnologiyada juda ko'p turli xil atamalar qo'llaniladi: texnologik operatsiyalar va ish texnikasining nomlari, zamonaviy ishchi o'lchash asboblari va qurilmalarining nomlari, konstruktiv materiallarning nomlari, o'lchash uskunalari. Shuning uchun har bir atamaning ma'nosini, shuningdek, uning talaffuzi va imlosini ochib berish muhimdir.

Ikkinchi usul-texnik hodisalar, texnik qurilmalar va texnologik jarayonlarning tabiatshunoslik asoslarini ochib berish. Bu o'rganilayotgan hodisa va jarayonlarning ob'ektiv ilmiy dalillarini ko'rsatadi. Ba'zida ilmiy ma'lumotlar tabiiy-matematik sikl

fanlaridan oldinda. Bunday hollarda ilmiy qoidalar ommalashtiriladi – soddalashtirilgan, qulay shaklda beriladi. Bu, masalan, oziq-ovqat tushunchasi (oziq-ovqat tarkibi haqida), vitaminlar va grafik ko'nikmalarni singdirish kabi mavzularga tegishli.

Ilmiy prinsipni amalga oshirishning uchinchi usuli talabalarni o'rganilayotgan texnik hodisalar va qonuniyatlar tarixi, ularni tadqiq qilish va ishlab chiqarishga tatbiq yetish usullari bilan tanishtirishdir.

Treningning tarbiyaviy tabiati. Talabalarni tarbiyalash yeng muhim tarbiyaviy vazifadir. Ta'lim maktabda o'rganiladigan barcha fanlar bo'yicha o'quv jarayoni bilan birlikda amalga oshiriladi. Ta'limning tarbiyaviy tabiati ta'limning ilmiy va rivojlanish tamoyillari bilan belgilanadi.

Ta'lim jarayonida texnologiya darslari alohida o'rin tutadi. Bu o'quvchilarning axloqiy, mehnat, jismoniy, aqliy va yestetik tarbiyasi muammolarini har tomonlama hal qilish uchun alohida imkoniyatlar yaratadigan ustaxonalardagi talabalar faoliyatining tabiati bilan izohlanadi. Talabalar amaliy va amaliyotga yo'naltirilgan vazifalarni bajarishga katta qiziqish, xohish va mas'uliyat bilan munosabatda bo'lishadi.

Aynan texnologiya darslarida ishga psixologik va amaliy tayyorgarlik olib boriladi. Texnologiya darslarida o'quvchilar mehnatga ijobiy munosabatni rivojlantiradilar, bu ularning o'z vazifalarini katta mas'uliyat bilan va juda xohish bilan bajarishlarida namoyon bo'ladi. Samarali mehnatga qo'shilish orqali talabalar jismoniy mehnat jamiyat uchun ahamiyati jihatidan aqliy mehnatdan kam yemasligini anglay boshlaydilar.

Sinflarni to'g'ri tashkil yetish bilan talabalar kollektivizm tuyg'usiga yega. Texnologiya darslarida ularga mehnat madaniyatining umumiy qoidalari (ish kiyimlarini parvarish qilish, ish joyini saqlash, xizmat ko'rsatadigan vosita bilan ishlash) o'rgatiladi.

Ta'limni rivojlantirish prinsipi. Maktabda, umuman, maktab ustaxonalarida, xususan, ta'lim nafaqat ta'lim natijalariga, balki o'quvchilarning bilim va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Bunga boshlang'ich maktabda maktab

o'quvchilarining loyihalash va modellashtirish, o'quv va texnologik xaritalar bilan ishlash va turli amaliy ishlarni bajarishda mustaqil faoliyatini ta'minlaydigan o'quv dasturining mazmuni yordam beradi. Texnologiya darslari o'quvchiga o'z qobiliyatlarini ochib berishga, ixtironi namoyish yetishga, dunyoqarashini kengaytirishga, hissiy tajribani boyitishga yordam beradi.

Insoniyat jamiyati rivojlanishining hozirgi bosqichida ijodkorlik shaxsiyatning namoyon bo'lishidan biri sifatida qaraladi. Ijodkorlik-bu insonga immanent ravishda xos bo'lgan faoliyat, buning natijasida yangi narsa tug'iladi. Yangilik asosida ijodiy jarayon ham ob'ektiv, ham sub'ektiv ahamiyatga yega bo'lishi mumkin. Ijodkorlik natijasi nafaqat mahsulotni yaratishda, balki ijodkorlik mavzusini rivojlantirishda ham bo'lishi mumkin. Ijodiy faoliyat jarayonida bolaning muhim kuchlarini amalga oshirish darajasi ham ijodkorlik mezonidir.

O'qituvchi texnologiya darslarida rivojlantiradigan ijodiy shaxsning asosiy belgilari idrok yetish (diqqat intensivligi, ta'sirchanlik, qabul qilish qobiliyati); intellektual (sezgi, fantaziya, ixtiro, bilimlarning kengligi); xarakterologik (shablondan og'ish, o'ziga xoslik, tashabbuskorlik, qat'iyatlilik, o'zini o'zi tashkil yetish, samaradorlik); motivatsion (ijodiy faoliyatga intilish, ijodiy jarayonning zavqini olish).

Ushbu belgilarga asoslanib, ijodiy shaxsning fazilatlari orasida quyidagilar ajralib turadi: sezgi va reja tuzishga asoslangan istaklar; bilim va mulohaza yuritish, uning asosida ijodiy harakatlar sxemasi yoki rejasi ishlab chiqiladi; ijodiy reja konstruktiv ravishda amalga oshiriladigan ko'nikmalar.

Treningning mavjudligi va maqsadga muvofiqligi. Ushbu prinsipni amalga oshirish texnologik dasturni tayyorlashda ham, o'qitish jarayonida ham ma'lum talablarga rioya qilishdir.

Birinchidan, mazmuni va hajmi bo'yicha o'rganilayotgan material va amalga oshirish usullari bo'yicha amaliy vazifalar maktab o'quvchilarining tayyorgarlik darajasiga, ularning imkoniyatlari va jismoniy rivojlanishiga mos kelishi kerak. Shu bilan birga, mavjudlik prinsipi o'quv ishidagi qiyinchiliklarni yengish zarurligini

istisno qiladi, deb ishonish noto'g'ri. Biroq, bu qiyinchiliklar darajasi talabalarning yosh xususiyatlariga qarab belgilanishi kerak.

Ikkinchidan, mavjudlik va maqsadga muvofiqlik prinsipi faqat talabalarning individual bilim qobiliyatlarini, amaliy vazifalarni tanlashda farqlashni hisobga olgan holda amalga oshirilishi mumkin.

O'quv materialining mavjudligida uning to'g'ri dozasi muhim rol o'ynaydi. Axir, talabalarga bir vaqtning o'zida katta hajmda taklif qilinadigan nisbatan oddiy o'quv materiallari ham ular uchun mavjud bo'lmashligi mumkin. Texnologiyalar bo'yicha o'quv materiallarining mavjudligiga boshqa ta'lim tamoyillarini amalga oshirish va oddiydan murakkabgacha, ma'lumdan noma'lumgacha bo'lgan qoidalarga rioya qilish orqali ham yerishish mumkin.

Talabalarning ongi va faolligi prinsipi. Ko'rib chiqilayotgan prinsip o'quvchilarda o'quv jarayonida o'z faoliyatiga ongli, ijodiy munosabatni shakllantirish, ularni kuzatish, mantiqiy fikrlash, diqqat, xotira, tasavvurni rivojlantirish zarurligini ilgari suradi. O'rganishda vijdonlilik talabalar tomonidan tarbiyaviy ishning aniq maqsadlarini aniq tushunish, o'rganilayotgan hodisa va faktlarni mazmunli o'zlashtirish, bilimlarni amalda qo'llash qobiliyatini anglatadi.

O'qitish texnologiyasida ong va faollik tamoyilini amalga oshirishning asosiy vositasi talabalar o'rtasida o'qitish motivlarini shakllantirishdir. Talabalarning ongi va faolligini rivojlantirishda ularga ish joyini to'g'ri tashkil yetishni o'rgatish, ishlarini rejalashtirish, o'quv faoliyati jarayonida o'zini o'zi boshqarish muhim rol o'ynaydi.

Ong va faoliyat tamoyilini amalga oshirish ko'p jihatdan o'qituvchiga, uning o'qitish usullaridan mohirona foydalanishiga bog'liq. Sinflar shunday qurilishi kerakki, amaliy ko'nikmalarni o'zlashtirish o'rganilayotgan ish usullarini mexanik takrorlash yemas. Buning uchun o'qituvchi talabalarning texnik adabiyotlar va hujjatlar bilan mustaqil ishlarini tashkil qiladi, laboratoriya-amaliy va mustaqil amaliy ishlarni olib boradi, xuddi shu maqsadda o'quv materialini taqdim yetishda muammoli yondashuv amalga oshiriladi.

Texnologiya darslarida maktab o'quvchilarining faolligi va mustaqilligini rivojlantirish uchun barcha zarur sharoitlar mavjud. Axir, o'rganishda vijdonlilikka faqat bolalar olgan bilimlarini amalda qo'llay olsalar, yerishilgan deb hisoblash mumkin. Maktab o'quvchilarining faolligi va ongi turli xil mehnat ob'ektlarini ishlab chiqarishda bajariladigan ishlarning ijodiy tabiati bilan ham bog'liq. Maktab o'quvchilari uchun ijodiy vazifalarni belgilab, o'qituvchi ularni doimiy ravishda muayyan muammolarni mustaqil ravishda hal qilish zarurligiga olib keladi, lekin shu bilan birga faoliyatning ijodiy va ijro yetuvchi tarkibiy qismlarining kombinatsiyasiga yerishadi.

Texnologiyani o'qitishda ko'rinish prinsipi. Texnologik ta'limda ko'rinish juda muhim rol o'ynaydi. U o'qitish prinsipi sifatida ham, o'qitish usuli (ish texnikasini namoyish qilish) sifatida ham, o'qitish vositasi sifatida ham ishlaydi. Ko'rinish prinsipi talabalarning o'rganilayotgan ob'ektlar va ish jarayonlarini bevosita idrok yetishiga asoslangan o'quv materialining aloqasini o'z ichiga oladi. Ko'rinish tushunchasi nafaqat vizual, balki yeshitish va taktil idrokni ham nazarda tutadi.

Texnologiya darslarida turli xil ko'rgazmali qurollar keng qo'llaniladi: mahsulotlarni texnologik qayta ishlash ketma-ketligini aks yettiruvchi tarqatma materiallar, o'quv va texnologik xaritalar, albomlar, plakatlar, stendlar, maketlar va tabiiy ob'ektlarga taqlid qiluvchi modellar. Texnologiya darslarida texnik rasm kabi vizualizatsiya vositasi katta rol o'ynaydi. Busiz maktab o'quvchilariga kiyimlarni loyihalash va modellashtirish asoslarini o'rgatish, ularga yelektrotexnika mahsulotlarini ishlab chiqarish texnologiyasini tushuntirish, turli texnologik jarayonlarning bosqichlarini ko'rsatish mumkin yemas.

Talabalar texnologik ko'nikma va ko'nikmalarni yegallashlari uchun ular ushbu ko'nikmalar shakllanadigan mehnat harakatlari va ish texnikasining qurilishini majoziy va aniq ifodalashlari kerak.

Texnologiya darslarida ko'rish prinsipini amalga oshirish uchun quyidagi shartlar guruhlariga rioya qilish kerak: talabalarga amaliy ishlarni bajarishga ko'rsatma berishda ish texnikasi va mehnat harakatlarini majburiy namoyish yetish; o'quv jarayonida turli xil ko'rgazmali qurollardan foydalanish; o'quv jarayonida

talabalarning texnik ob'ektlar, hodisalarni xayoliy tasvirlashiga tayanish va ular ilgari kuzatgan jarayonlar.

Texnologiyani o'rganish jarayonida aniqlikdan foydalanishda so'z va tasvirning to'g'ri kombinatsiyasiga yega bo'lish muhimdir. Rasm aniq og'zaki ifodani olishi kerak. O'qishdagi ko'rinish bilimlarni assimilyatsiya qilish kuchiga hissa qo'shadi. Ammo o'qitishning ushbu tamoyilini amalga oshirgan holda, darsni ko'rgazmali qurollar bilan ortiqcha yuklash o'quvchilarning ye'tiborini chalg'itishini, ko'rgazmali qurollarni tanlash darsning maqsadi va vazifalarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerakligini yodda tutish kerak. Har bir alohida holatda, vizualizatsiyaning u yoki bu vositasini tanlab, o'qituvchi bu o'quvchilar ye'tiborini o'rganilayotgan ob'ektning asosiy va muhim jihatlariga yo'naltirishga yordam berishiga amin bo'lishi kerak.

O'qitish texnologiyasida politexnika prinsipi. O'qitishda nazariyani amaliyot bilan birlashtirishning asosiy usullaridan biri politexnika tamoyilini amalga oshirishdir. Texnologiya darslarida talabalar ishlab chiqarishning ilmiy asoslari bilan tanishadilar, aniq misollar yordamida texnologiya va texnologik ishlab chiqarishni rivojlantirishda fanning o'rni va ahamiyatini ko'rishadi. Politexnika prinsipi o'qituvchidan o'quv jarayonini shunday qurishni talab qiladiki, o'quvchilar zamonaviy ishlab chiqarishning ilmiy asoslari to'g'risida bilimlarni rivojlantiradilar, shunda ular ishlab chiqarish faoliyatining ko'plab sohalarida zarur bo'lgan ko'nikmalarni yegallaydilar va bu mumkin, chunki ularning tashqi xilma-xilligi bilan turli xil ishlab chiqarish jarayonlari juda ko'p narsalarni o'z ichiga oladi. umumiy va umumiy naqshlarga asoslangan.

Tor profilli bilimlardan farqli o'laroq, politexnika bilimlari va ko'nikmalari turli xil faoliyat turlariga o'tkaziladi. Politexnika ta'limi vazifalari nuqtai nazaridan talabalarga turli mutaxassisliklar va kasblarning mehnat texnikasi va operatsiyalarining uzluksizligini ko'rsatish bir xil darajada muhimdir. Shunday qilib, texnologiya darslarida har bir mehnat ob'ekti alohida yemas, balki fan va ishlab chiqarish asoslari bilan yaqin aloqada ko'rib chiqilishi kerak.

O'qituvchilar va o'quvchilarning sinfdagi faoliyati juda xilma-xildir. Ushbu xilma-xillik shundan iboratki, o'quv, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi o'quv maqsadlariga yerishish uchun har bir holatda o'qituvchilar va talabalarning turli xil ish usullari qo'llaniladi.

Olimlar o'qitish usullarini turli yo'llar bilan aniqlaydilar va tasniflaydilar. Ba'zilar usulni tarbiyaviy ish usullari to'plami sifatida belgilaydilar; boshqalar – o'qituvchi bolalarni bilimga olib boradigan usul sifatida; boshqalar – o'qitish mazmunining shakli sifatida; boshqalar – o'qituvchi va talabalarning o'quv maqsadlariga yerishishga qaratilgan o'zaro bog'liq faoliyati usuli sifatida.

Har bir usul-bu maqsadga mos keladigan natijaga yerishishga olib keladigan shaxsning ongli ketma-ket harakatlari tizimi. Binobarin, har qanday usul ongli maqsadni nazarda tutadi, ularsiz maqsadli faoliyat umuman mumkin yemas. Maqsadni amalga oshirgan odam turli usullardan foydalangan holda faoliyatni amalga oshiradi. Bu shuni anglatadiki, to'g'ri qo'llaniladigan usul, albatta, mo'ljallangan natijaga olib keladi. Agar maqsadga yerishilmasa, unda usul maqsadga mos kelmadi, ya'ni noto'g'ri rejalashtirilgan yoki noto'g'ri qo'llanilgan. Mehnat texnikasini namoyish yetishga kelsak, bu yerda quyidagi taxminiy metodologiya qo'llaniladi: mehnat jarayonini ish tezligida ko'rsatish; uni sekin harakatda ko'rsatish; har bir qabuldan keyin to'xtash bilan sekin harakatda ko'rsatish, agar kerak bo'lsa-individual murakkab harakatlarni ko'rsatish; ishchi jarayonda mehnat jarayonining yakuniy namoyishi ritm; ko'rsatilgan mehnat jarayonini talabalar tomonidan tekshirish (sinov ijrosi).

Ishlab chiqarish ta'limi usuli sifatida talabalarning mustaqil kuzatuvlari real sharoitlarda ishlab chiqarish jarayonlarini uzoq muddatli o'rganish uchun ishlatiladi. Ushbu usul yordamida texnologik jarayonning borishini, ish rejimlarini, mashinalar, uskunalarning ishlashini o'rganish mumkin. Kuzatuvlarning kerakli natijalarini olish uchun ularga tegishli tayyorgarlik talab yetiladi: maktab o'quvchilarini kuzatishga o'rgatish, kuzatuvlarni tushunish va tuzatishda ma'lum ko'nikmalarni rivojlantirish kerak.

Texnologiya darslarida amaliy usullar ustun rol o'ynaydi. Amaliy o'qitish usullari orasida mashqlar, texnik muammolarni hal qilish, laboratoriya ishlari va turli xil amaliy ishlar yeng katta foyda keltirdi.

Jismoniy mashqlar bajarish, muammoni hal qilish, laboratoriya yoki amaliy ishlarni bajarish uchun talaba ushbu faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilimlarni yeslab qolishi, yangilashi kerak.

Amaliy usullar yordamida talabalar texnologik ko'nikma va ko'nikmalarni rivojlantiradilar. Har qanday faoliyatning asosi ko'nikmalardir. Ko'nikma deganda insonning bilim va yelementar shaxsiy tajriba asosida olingan ushbu harakatni ongli ravishda bajarish qobiliyati tushuniladi. Ko'nikmalarning bosqichlari: dastlabki ko'nikmalar; yetarli darajada mahoratli faoliyat; individual umumiy ko'nikmalar; yuqori rivojlangan ko'nikmalar; mahorat. Mehnat ko'nikmalari boshlang'ich va mukammal bo'linadi. Dastlabki ko'nikmalar-bu talaba tomonidan olingan bilimlar asosida ongli ravishda bajariladigan amaliy harakatlarga tayyorligi. Mukammal ko'nikmalar-bu ongning faol ishtiroki bilan bog'liq bo'lgan ko'nikmalar to'plami bo'lib, sizga ma'lum bir murakkab ishni bajarishga imkon beradi. Mukammal ko'nikmalar-bu mukammal ko'nikmalarga o'tish havolasi, buning natijasida mavzu malakaviy ishlarni bajarishi mumkin.

Quyidagi asosiy shartlar bajarilsa, ko'nikmalar muvaffaqiyatli shakllanadi: tarbiyaviy ish maqsadlarini aniq shakllantirish; faoliyat maqsadiga yerishishga qaratilgan harakatlar qoidalari va ketma-ketligini tushunish; harakatlarni bajarish texnikasini va ularning yakuniy natijasini aniq tushunish; doimiy o'zini o'zi nazorat qilish, o'z vaqtida xatolar va og'ishlarni aniqlash; faoliyat muvaffaqiyatini va maqsadga yerishishni yetarli darajada o'z-o'zini baholash. Mahoratni shakllantirish nafaqat takrorlashga, balki o'quv faoliyatini tashkil yetish uslubiga ham bog'liq.

Mahorat-bu mashqlarga asoslangan va ma'lum harakatlarni bajarish uchun asosan avtomatlashtirilgan qobiliyat. Shakllangan va shakllanmagan ko'nikmalar mavjud. Mahoratni shakllantirishning umumiy shakli shundan iboratki, harakatlar ularni amalga oshirish jarayonida ularning maqsadlariga ye'tibor qaratilganda, ushbu harakatlar ularga yerishishni ta'minlagandagina avtomatlashtiriladi. Mehnat

ko'nikmalarining quyidagi turlari ajratiladi: vosita qobiliyatlari (qo'llar, oyoqlar, torso muayyan mehnat harakatlari to'plami); sensor (turli xil sezgi organlarining ishiga asoslanib, ob'ekt, mashina, mexanizmning holatini aniqlash uchun turli xil belgilarga imkon beradi); indikativ (tez o'zgaruvchan sharoitlarda bir qator tegishli harakatlarni bajarishga imkon beradi) va aqliy (hisob-kitoblar, chizmalarni ishlab chiqish kabi operatsiyalarni bajarishda juda muhimdir, reja tuzish). Quyidagi ko'nikma va qobiliyatlar (universal o'quv faoliyati) umumiy mehnatga tegishli: ish joyingizni tashkil qilish; adabiyot va texnik hujjatlar bilan ishlash; ishni rejalashtirish; xavfsiz ish qoidalariga rioya qilish; ish madaniyati; o'zini o'zi boshqarish.

Ko'nikma va malakalar bilimlar asosida faqat mashqlar usuli bilan amalga oshiriladigan amaliy faoliyatda shakllanadi. Mashq texnologiya darslarida yeng oddiy amaliy usuldir. Mashq - bu to'g'ri ish usullarini qo'llash, yo'l qo'yilgan xatolarni tuzatish va yaxshiroq natijaga yerishish istagi bilan harakatlarni maqsadli takrorlash. Shu bilan birga, mehnat harakati ma'lum bir pedagogik vazifani hal qilishda foydalanilganda mashq bo'ladi: talabaga ma'lum bir ish texnikasini o'rgatish yoki texnologik mahorat yoki mahoratni shakllantirish.

Texnik muammolarni hal qilish talabalar tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulotlar dizaynini o'rganishda, texnik ob'ektlarni modellashtirishda, texnologik rejalashtirishda qo'llaniladi.

Texnologiya darslarida laboratoriya ishlari odatda materiallarning (yog'och, metall, matolar) xususiyatlarini va ishchi va o'lchash asboblarning konstruktiv qurilmasini o'rganishda qo'llaniladi.

Laboratoriya ishlarini bajarish bo'yicha ko'rsatmalar laboratoriya ishlarini tashkil yetish va o'tkazishda juda muhim rol o'ynaydi. Ularda ish mavzusi, uning maqsadi, zarur jihozlar va asboblars aks yettirilgan, ish mavzusi bo'yicha nazariy ma'lumotlar, ish tartibi, hisobot shakli va nazorat savollari ko'rsatilishi mumkin.

Amaliy usullarda asosiy o'rinni talabalarning amaliy ishlari yegallaydi. Ular mahsulot ishlab chiqarish, boshqa mehnat mahsulotlarini yaratish bo'yicha amaliy mashg'ulotlar bo'lib, ular davomida talabalar texnik bilimlarni mustahkamlaydi va kengaytiradi, texnologik ko'nikma va ko'nikmalarga yega bo'ladi.

Talabalarning amaliy ishlari juda xilma-xildir. Bu xilma-xillik ular qanday aniq texnologiyani o'rganishiga, qanday texnologik operatsiyalarni o'zlashtirishiga bog'liq. Agar ular, masalan, yog'ochni qayta ishlash texnologiyasini o'rgansalar, demak, talabalarning amaliy ishlari kontrplak, taxta, barlardan mahsulot tayyorlash misoliga asoslanadi. Agar matolarni qayta ishlash o'rganilayotgan bo'lsa, unda amaliy ishda to'qimachilik materiallaridan tayyorlangan mahsulotlar tayyorlanadi.

Talabalarning amaliy ishlarini tashkil yetish va o'tkazishning zarur va asosiy sharti yetarli moddiy-texnik ta'minotdir. U o'quv va ishlab chiqarish uskunalari, asboblari va qurilmalar, materiallar, yenergiya manbalari, binolarni o'z ichiga oladi.

O'qitish o'qitish usullari to'plami sifatida. Ilgari muhokama qilingan barcha amaliy o'qitish usullari (mashqlar, laboratoriya ishlari, texnik muammolarni hal qilish, amaliy ishlar) talabalarga amaliy faoliyatini qanday bajarish haqida ko'rsatma berishning ba'zi yelementlarini o'z ichiga oladi.

Texnologiya darslarida ko'rsatma sifatida ko'rsatma kabi usul mavjud. O'qitish deganda ushbu harakatlarning to'g'ri va xavfsiz bajarilishi to'g'risida g'oyalarni shakllantirishga va talabalarning amaliy faoliyatini to'g'rilashga qaratilgan mehnat harakatlarining usullarini tushuntirish va namoyish yetish tushuniladi.

O'quv jarayonida ko'rsatmalar talabalarning amaliy ishlarini tashkil yetish, yo'naltirish va nazorat qilishga qaratilgan o'qitish usullari to'plami sifatida belgilanishi mumkin.

Ish amaliyotida kirish, joriy va yakuniy brifinglar mavjud.

Kirish ko'rsatmasi talabalarning amaliy ishlarini tashkil yetishga qaratilgan. Kirish brifingining maqsadi talabalarni darsning o'quv vazifalari, tugun yoki qismni texnologik qayta ishlash xususiyatlari, mehnat harakatlari va texnikasi ketma-ketligi, ishlov berish usullari, asboblari va asboblardan foydalanish va turli xil jihozlardan foydalanish bilan tanishtirishdir.

Kirish brifingidan so'ng talabalar operatsiyalarni mustaqil ravishda bajarishni boshlaydilar va bu ko'pincha muvaffaqiyatsizliklar bilan bog'liq. Shuning uchun kirish brifingida maktab o'quvchilarining mehnat texnikasini bajarish bo'yicha ishlarini tashkil yetish kerak.

Joriy ko'rsatma talabalarning mustaqil ishi davomida amalga oshiriladi. Uning vazifasi amaliy vazifalarni bajarish uchun talabalar faoliyatini to'g'ridan-to'g'ri yo'naltirish va tuzatishdir. Joriy ko'rsatma kuzatishlar va o'qituvchining o'quvchilar harakatlarini nazorat qilish asosida amalga oshiriladi. Joriy brifing davomida o'qituvchi talabalarning xatolarini aniqlaydi va tuzatadi, ularni qanday tuzatish va kelajakda oldini olish kerakligini tushuntiradi, texnikani qanday qilib to'g'ri bajarishni ko'rsatadi, barcha talabalardan har qanday mehnat harakatini yana takrorlashni so'raydi. Shunday qilib, joriy brifing individual va jamoaviy bo'lishi mumkin.

Yakuniy brifing talabalarning amaliy ishlari yakunida o'tkaziladi. Uning maqsadi ish natijalarini umumlashtirish, uni refleksiv tahlil qilish, yo'l qo'yilgan xatolarning sabablarini aniqlash, ularni bartaraf yetish yo'llarini tushuntirishdir. Yakuniy brifingda siz ta'lim va kasbga yo'naltirish ahamiyatiga yega bo'lgan misollarni keltirishingiz, ish sifati masalasini zamonaviy ishlab chiqarish talablari bilan, talabalarning xarakteri va shaxsiy fazilatlarini shakllantirish bilan bog'lashingiz mumkin.

Texnologiya o'qituvchisi har bir darsda barcha o'quvchilar texnologiyaga qiziqishi va kognitiv qiziqishni rivojlantirishga yordam beradigan turli usullarni qo'llashi kerakligini yodda tutishi muhimdir.

Shu munosabat bilan ko'ngil ochish kabi samarali pedagogik vositaga alohida o'rin beriladi. Bu shundan iboratki, o'qituvchi ob'ektlar va hodisalarning xususiyatlaridan foydalanib, o'quvchilarda hayrat tuyg'usini uyg'otadi, ularning ye'tiborini keskinlashtiradi va o'quvchilarning hissiyotlariga ta'sir qilish orqali o'rganishga ijobiy munosabatni yaratishga va bilim, qobiliyatidan qat'i nazar, faol aqliy faoliyatga tayyor bo'lishga hissa qo'shadi va qiziqishlar. O'yin-kulgi-bu faoliyatning to'liq muvaffaqiyatini ta'minlay olmaydigan tashqi omil. Ammo bu befarqlikni olib tashlashi mumkin va bu aqliy faoliyatni faollashtirish ishida muhim haqiqatdir.

Muammoli o'qitish usullari.

Muammo nazariy yoki [haqiqiy] savol bo'lib, uni o'rganish va hal qilish kerak.

Muammoli-munozarali, shubhali, hal qilinmagan.

Muammo ko'pincha asosiy tarixiy masala, mavzu va boshqalar deb ataladi., hatto ular to'liq o'rganilgan bo'lsa ham. Bu mutlaqo to'g'ri yemas, chunki muammo, so'zning to'liq ma'nosida, o'rganish bilan birga, qarama-qarshilik sifatida ham hal qilishni talab qiladi.

O'qitishning muammoli usuli-bu o'quv jarayonining maqsadlarini muvaffaqiyatli amalga oshirishga hissa qo'shadigan, qarama-qarshiliklarni (ta'limiy yoki real) o'z ichiga olgan samarali va kognitiv masalalar va vazifalarni shakllantirish va hal qilishni o'z ichiga olgan faol aqliy faoliyat orqali bilim olishga qaratilgan harakatlar, metodlar majmui.

Muammoli o'qitish usulidan foydalanish ko'p jihatdan o'qituvchida muammoli masalalar va vazifalar mavjudligiga bog'liq. Ulardan ba'zilarini nashrlarda topish mumkin. Biroq, ba'zi muammoli kitoblarda, birinchidan, barcha vazifalar muammoli yemas, ikkinchidan, mualliflar tomonidan tuzilgan javoblar ularga beriladi, bu yesa o'qituvchini muammoni muhokama qilishdan oldin o'zi o'ylash va mulohaza yuritish imkoniyatidan mahrum qiladi.

Muammoli masalalar va vazifalar har bir faoliyat turining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda qo'llaniladi.

Muammoli o'qitish usulini o'quv amaliyotiga joriy yetish bo'yicha o'qituvchining ishi tizimli bo'lib, qat'iyatlilik bilan ajralib turadi va innovatsion deb baholanadi. Talabalar tezda bunday muloqotga jalb qilinadi, darslar ular uchun qiziqroq bo'ladi, ular tahlil qilish, bahslashish, isbotlash zarurligini rivojlantiradi. Usuldan foydalanishning yeng yuqori cho'qqisi yeng kuchli talabalar tomonidan muammoli masalalar va vazifalarni mustaqil ravishda ishlab chiqish va ularni muhokama qilishda talabalarning mutlaq ishtirok yetishidir.

O'qitish usullarini tanlash. O'qitish usullarini tanlash o'zboshimchalik bilan bo'lishi mumkin yemas.

O'qitish usullarini tanlashni belgilaydigan bir qator shartlar mavjud.

Tarixni o'qitishda innovatsion texnologiyalar. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasining xususiyatlari. Tanqidiy fikrlash-bu yangi, mazmunli

savollar berish qobiliyati; turli xil qo'llab-quvvatlovchi dalillarni ishlab chiqish; mustaqil o'ylangan qarorlar qabul qilish.

D. Kluster ushbu konsepsiyani belgilaydigan beshta fikrni taklif qiladi.

Birinchidan, tanqidiy fikrlash mustaqil fikrlashdir. Hech kim biz uchun tanqidiy fikrlay olmaydi, biz buni faqat o'zimiz uchun qilamiz. Shu bilan birga, talabalar o'z boshlari bilan o'ylash va hatto yeng qiyin savollarni mustaqil ravishda hal qilish uchun yetarli yerkinlikka yega bo'lishlari kerak. Tanqidiy fikrlash mutlaqo original bo'lishi shart yemas: biz boshqa odamning g'oyasini yoki ye'tiqodini o'zimiznikidek qabul qilishga haqlimiz. Biz hatto birovning fikriga qo'shilishdan mamnunmiz-bu bizning to'g'riligimizni tasdiqlaganga o'xshaydi. Shuning uchun mustaqillik tanqidiy fikrlashning birinchi va yehtimol yeng muhim xususiyatidir.

Ikkinchidan, axborot va bilim tanqidiy fikrlashning boshlang'ich nuqtasidir. Bilim motivatsiyani yaratadi, ularsiz odam tanqidiy fikrlay olmaydi. Kognitiv faoliyatida talabalar har bir yangi fakti tanqidiyga bo'ysunadilar

ko'zgu. Aynan tanqidiy fikrlash tufayli an'anaviy bilish jarayoni individuallikka yega bo'lib, mazmunli, uzluksiz va samarali bo'ladi.

Uchinchidan, tanqidiy fikrlash savollar berish va hal qilinishi kerak bo'lgan muammolarni aniqlashtirishdan boshlanadi. Biz ko'pincha o'rta maktab o'quvchilariga qaraganda boshlang'ich maktab o'quvchilarida yangi narsalarni o'rganish istagini ko'rishga odatlanganmiz - bu yuqorida aytib o'tilganidek, maktab ta'limining bolalar ongiga ta'siri. An'anaviy "jamg'arib boriladigan" ta'limni – talabalarning boshlari o'qituvchilar bilim beradigan "cho'chqachilik banki" bo'lib xizmat qilganda – talabalar hayotdan olingan haqiqiy muammolar bilan shug'ullanganda, "muammoli" ta'lim bilan almashtirish kerak. Agar o'quvchilar muammolarni, shu jumladan iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy muammolarni o'zlarining hayotiy tajribalariga asoslanib shakllantirsalar va keyin ularni maktab taqdim yetgan barcha imkoniyatlardan foydalangan holda hal qilsalar, o'qitish yanada muvaffaqiyatli bo'ladi.

To'rtinchidan, tanqidiy fikrlash ishonchli dalillarga intiladi. Tanqidiy fikrlaydigan odam muammoning o'z yechimini topadi va bu qarorni oqilona, asosli

dalillar bilan qo'llab-quvvatlaydi. U tanlagan yechim boshqalarga qaraganda mantiqiy va oqilona yekanligini isbotlashga harakat qiladi.

Agar talaba bahsli yoki ruxsat yetilgan deb tan olingan mumkin bo'lgan qarama-qarshiliklarning mavjudligini hisobga olsa, argumentatsiya g'alaba qozonadi. Boshqa nuqtai nazarlarni tan olish faqat dalilni kuchaytiradi.

Va nihoyat, beshinchidan, tanqidiy fikrlash-bu ijtimoiy fikrlash. Har bir fikr boshqalar bilan bo'lishganda sinovdan o'tkaziladi va takomillashtiriladi. Boshqa odamlar bilan bahslashish, o'qish, muhokama qilish, ye'tiroz bildirish va fikr almashish paytida biz o'z pozitsiyamizni aniqlaymiz va chuqurlashtiramiz. Shuning uchun tanqidiy fikrlash texnologiyasini qo'llagan holda, o'quv va sinfdan tashqari ishlarda har xil juft va guruhli ishlardan, shu jumladan munozaralar, munozaralar va davra suhbatlaridan, shuningdek rolli va ishbilarmonlik o'yinlaridan faol foydalanish kerak.

Shunday qilib, ushbu o'quv tizimining dolzarbligi shundaki, talabalar faol va samarali o'quv va kognitiv faoliyatga jalb qilinadi. Talaba tomonidan mashg'ulotlar allaqachon sub'ektiv va ongli. O'qituvchining ta'lim jarayonidagi roli ham tubdan o'zgarib bormoqda. Tanqidiy fikrlash yo'nalishida ishlaydigan o'qituvchi samarali fikr almashish uchun zarur bo'lgan fazilatlarni rivojlantirishga katta e'tibor beradi: bag'rikenglik, boshqalarni tinglash qobiliyati, o'z nuqtai nazari uchun javobgarlik. Shunday qilib, o'qituvchiga sinf devorlaridan tashqarida bo'lib o'tadigan o'quv jarayonini haqiqiy hayotga yaqinlashtirish imkoniyati beriladi.

Ammo yanada samarali fikrlashni o'rganish mumkinmi? Aqlning boshqa fazilatlari singari, fikrlashni rivojlantirish mumkin. Fikrlashni rivojlantirish fikrlash qobiliyatini rivojlantirishni anglatadi, ya'ni bola shaxs sifatida o'zida bir qator fazilatlarni shakllantirishi va rivojlantirishi kerak:

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasining xususiyatlari:

Tanqidiy fikrlash texnologiyasi aloqa nuqtai nazaridan ham, o'quv jarayonida tug'ilgan bilimlarni qurish nuqtai nazaridan ham teng sheriklikni nazarda tutadi.

Tanqidiy fikrlash texnologiyasi rejimida ishlagan o'qituvchi asosiy ma'lumot manbai bo'lishni to'xtatadi va texnologiya texnikasidan foydalangan holda o'rganishni hamkorlikdagi va qiziqarli qidiruvga aylantiradi.

Tajriba g'oyalarini amaliy amalga oshirish quyidagi bosqichlarning o'tishi bilan bog'liq:

- * ushbu texnologiya bo'yicha uslubiy adabiyotlarni o'rganish;
- * tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasiga asoslangan tarix kurslarini qurish;
- * tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasidan foydalangan holda tarix, iqtisodiyot va huquq darslarini loyihalash va sinovdan o'tkazish.

Tarix darslarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish o'quvchilar katta qiziqish bilan tuzadigan klasterlardan foydalanish orqali samaraliroq bo'ladi.

3.3. Tarix o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi

Zamonaviy jamiyat, davlat va xalqaro hamjamiyat zamonaviy o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi sifatiga qo'yiladigan talablarni tubdan o'zgartirmoqda. Zamonaviy ijtimoiy hayotda so'nggi paytlarda mamlakatni modernizatsiya qilish vazifalarini amalga oshirishda faol ishtirok eta oladigan yangi avlod o'qituvchilarini tayyorlash masalasi muhokama qilindi. Mamlakatni modernizatsiya qilish dasturining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi tarix o'qituvchilarining tayyorgarlik darajasiga ham bog'liq bo'ladi deb taxmin qilish mumkin. Maktab tarixiy ta'limi yosh avlod dunyoqarashini shakllantirishning zaruriyatidir. Tarix o'qituvchisining kasbiy va shaxsiy fazilatlari fuqarolarining qadriyat yo'nalishlarini, o'z faoliyatini xalqaro va mahalliy tajribaga muvofiq qurish qobiliyatini, undagi an'analar va yangiliklarning nisbatlarini hisobga olishni belgilaydi. Verbiskiy o'z tadqiqotida ta'limda kompetensiyaga asoslangan yondashuvni amalga oshirish bilan oliy kasb-hunar maktablarining butun pedagogik tizimi o'zgarib bormoqda, yangi turdagi ta'lim va

tarbiya jarayonlariga o'tish ta'minlanadi, ya'ni "yangi ta'lim paradigmasiga"²² . Hozirgi kunda o'qituvchi, ayniqsa tarix o'qituvchisi kasbi jamoat hayotining hodisasi sifatida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Buni ushbu maktab fanini o'qitish jarayoni tanqidiy va ijodiy fikrlashga qodir, yuqori darajadagi fuqarolik va fuqarolik ongiga ega bo'lgan yorqin shaxsni shakllantirish va rivojlantirish imkoniyatlarini o'z ichiga olganligi bilan izohlash mumkin. Yuqoridagilardan kelib chiqib, tarix o'qituvchilarini kasbiy tayyorlash masalalari ayniqsa dolzarb bo'lib qoldi. A. Stareva "Tarix o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi" toifasini ob'ektiv ravishda mavjud bo'lgan ta'lim (o'qitish) jarayoni, talabalar tomonidan umumiy pedagogik va uslubiy bilimlarni o'zlashtirish, pedagogik amaliyot davomida ishlab chiqilgan tegishli ko'nikmalarni, shuningdek o'z-o'zini tarbiyalash, o'zini takomillashtirish va o'zini anglash uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni egallash sifatida belgilab berdi²³ . Bo'lajak tarix o'qituvchilarining maktabda shaxsga yo'naltirilgan ta'limni amalga oshirishga oid kasbiy tayyorgarligi konsepsiyasini talabani shaxsga yo'naltirilgan ta'limning ilmiy asoslari va texnologiyalari bilan tanishtirish jarayoni sifatida, amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga, talabani shaxsiga, muayyan bilimlarni shakllantirishga qaratilgan. Shaxsga yo'naltirilgan o'quv muhitida ishlash uchun muhim bo'lgan psixologik va axloqiy fazilatlar. Bunday o'quv dasturi va ta'lim, oliy ta'lim davlat boshqaruvining boshqa me'yoriy hujjatlari bilan belgilangan turli xil ta'lim va malaka darajalari uchun didaktik va uslubiy tayyorlangan o'quv materiallari tizimiga asoslanadi. Starevaning fikricha, talabalar ijodini rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar orasida yetakchi o'rinni reaksiya tezligi, ularning bilim qiziqishlarini rag'batlantirish vazifalari egallaydi; raqobat muhiti; munozara (va fikr almashish); laboratoriyada tarix darsini tayyorlash va o'tkazish; ijodiy o'qitish usullarini monitoring qilish va ularning ilmiy tushunchasi; pedagogik amaliyot va uning natijalarini o'z-o'zini baholash; muddatli ishlarni yozish. Tadqiqot shuni ta'kidlaydiki, o'qituvchining ijodiy shaxsini shakllantirish universitetda boshlanadigan va uning pedagogik faoliyati davomida davom etadigan uzoq va

22 Вербицкий, А.А., Ларионова, О. Г. Гуманизация, компетентность, контекст — поиски оснований интеграции. Вестник высшей школы. № 5, 2016 — С. 19–25.

23 Старева, А. В. Подготовка будущего учителя истории к реализации личностно-ориентированного обучения. Автореферат кандидатской диссертации. Киев, 2020–22 с.

uzluksiz jarayondir . A. Stareva tarix o'qituvchilarini uslubiy, bosqichma-bosqich tayyorlash zarurligini ta'kidladi, bu uning fikriga ko'ra ichki (bozor va demokratik) munosabatlar va tashqi (globallashuv va shakllanish) sharoitida mehnat bozorida o'qituvchilarning raqobatbardoshligi va harakatchanligini oshirish zarurati bilan bog'liq. axborot jamiyati) ijtimoiy o'zgarishlar. Turli fanlardan (siyosiy, falsafiy, sotsiologik, huquqiy va boshqalar) ijtimoiy fanlar ma'lumotlari va ilmiy bilimlar hajmining har yili ikki baravar ko'payishi.), ijtimoiy va kasbiy tajriba, pedagogik aloqaning o'zgaruvchan shakllari va jamiyatning ma'naviy-psixologik sharoitlari tarix o'qituvchilarining uslubiy tayyorgarligiga o'ziga xos qiyinchilik tug'diradi va uni modernizatsiya qilishni talab qiladi. Tarix o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashning milliy bosqichma-bosqich tizimi tamoyillarini amalga oshirish amaliyotini tahlil qilib, kamchiliklar ko'rsatilgan, ular orasida, xususan, bakalavr va magistr darajasida nazariy va uslubiy va amaliy mashg'ulotlar o'rtasidagi tafovut. E. Chirkinaning ta'kidlashicha, jamiyat va maktab sifat jihatidan yangi turdagi o'qituvchilarga muhtoj — professional malakali, ya'ni shaxsan va kasbiy yetuk odamlar, bu bilimlarni amalda muvaffaqiyatli qo'llash va kerak bo'lganda uni kengaytirishga tayyor ekanliklarini bildiradilar. Chirkina jamiyat tomonidan tarix o'qituvchilarining vakolatiga qo'yiladigan maxsus talablarni tarixiy, o'quv materiallarining o'ziga xos xususiyatlari bilan izohlaydi. Shunga ko'ra, o'qituvchi talabalar bilimlarini assimilyatsiya jarayoni orqali tashkil qilishi, uning didaktik imkoniyatlaridan o'quv maqsadlarida foydalanishi, tarixiy faktlar, hodisalar, hodisalar o'rtasida sababiy munosabatlarni o'rnatishi, tarixiy xaritalar, hujjatlar bilan ishlashi va hokazo. Tarix o'qituvchisining psixologik va pedagogik kompetensiyasini uning kasbiy va shaxsiy rivojlanishi natijasida uni individual xususiyatlarni aniqlash va hisobga olish ko'nikmalari to'plami sifatida ochib beradi, shuningdek har bir talabaning guruhlardagi kommunikativ jarayonlarning psixologik asoslarini tahlil qilish qobiliyati, boshqa fanlar, xususan o'qituvchilar va eng yaxshi o'qitish usullarini tanlaydilar. O'qituvchilarning kasbiy o'zini o'zi takomillashtirish qobiliyati alohida ahamiyatga ega²⁴.

²⁴ Чиркина, Е. Н. Психолого-педагогическая компетентность учителя истории. Ижевск: Издательство

I. Yermakova bo'lajak tarix o'qituvchilarining kasbiy va pedagogik tayyorgarligining alohida yo'nalishini, ya'ni kasbiy faoliyatda tadqiqot texnologiyalaridan foydalanishni o'rganishni o'rgandi. Ushbu trening kasbiy muhim shaxsiy fazilatlarni rivojlantirish, bo'lajak o'qituvchilar tomonidan umumiy pedagogik va uslubiy bilimlarni o'zlashtirish, tegishli ko'nikma va ko'nikmalarni shakllantirish, kasbiy va ilmiy-tadqiqot faoliyatida tajriba orttirishga qaratilgan maqsadli, tizimli va aniq tuzilgan jarayon sifatida qaraladi. Tadqiqot asosida o'quv jarayonini texnologiyalashtirishga tayyorlikni shakllantirish yondashuvini ta'rifladi²⁵. Uslubiy komponent kasbiy tayyorgarlik tizimida alohida rol o'ynashidan kelib chiqib, kasbiy faoliyatda tadqiqot texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha amaliy ko'nikma va ko'nikmalarni shakllantirish uchun tadqiqotchi nazariy va uslubiy, axborot, operatsion va faoliyatni o'z ichiga olgan tegishli ilmiy-uslubiy ta'minot tizimini ishlab chiqdi. T. Bakka kelajakdagi maktab tarix o'qituvchilarini tayyorlash sxemasini ilmiy asoslab berdi. U maqsadli komponent (talabalarning o'qituvchi-tarixchining kasbiy pedagogik faoliyatining maqsad va vazifalari to'g'risida xabardorligi), tarkibiy qism (ushbu faoliyatning kognitiv va operatsion-protsessual tarkibiy qismlarini shakllantirish) va motivatsion komponentlar o'rtasidagi munosabatlarga asoslanadi. (muvaffaqiyat qozonish motivlarini shakllantirish). Kasbiy pedagogik faoliyatga to'g'ri tayyorgarlik ko'rish uchun zarur shart-sharoitlar sifatida tadqiqotlar), zarur bilim, ko'nikma va ko'nikmalarni qamrab olgan va kasbiy va ijodiy faoliyatda namoyon bo'lgan, o'z-o'zini takomillashtirish istagi — takomillashtirish va o'z-o'zini rivojlantirish. Bo'lajak tarix o'qituvchilarini tayyorlash tuzilishini, tarkibni tanlash tamoyillarini, ushbu jarayonning samaradorligini baholashni ochib berdi, ijtimoiy fanlarni o'qitishga tayyorlik mezonlarini aniqladi²⁶. Muzey pedagogikasi yordamida bo'lajak tarix o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashning asoslari va pedagogik shartlarini belgilab berdi

Удмуртского университета, 2017

25 Ермакова, И. Г. Подготовка будущего учителя обществоведческих дисциплин к применению исследовательской технологии в профессиональной деятельности. Научный вестник Николаевского государственного университета имени В. О. Сухолинского. Педагогические науки. № 1, 33, 2018 — С. 109–111.

26 Бакка, Т. А. Подготовка студентов к преподаванию общественных наук в средних общеобразовательных учреждениях. Автореферат кандидатской диссертации. Киев, 2018.

va ularni kasbiy tayyorgarlikning turli bosqichlarida qo'llash ketma-ketligini belgilab berdi. U tizimni tashkil etuvchi tarkibiy qismlari muzey pedagogikasi vositasi bo'lgan bo'lajak tarix o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashning tegishli tarkibiy va funksional modelini nazariy jihatdan asoslaydi. U pedagogika universitetlari muzeylari muhim bilim, ta'lim, tadqiqot va ta'lim salohiyatiga ega ekanligini aniqladi. Talabalarni muzeyda saqlanayotgan milliy tarixning ma'naviy va moddiy qadriyatlariga tizimli va maqsadli jalb qilish muzey eksponati tarixiy bilimlarning muhim manbai, tarixiy, ijtimoiy, badiiy ma'lumotlarning tashuvchisi ekanligini tushunishga olib keladi. Ushbu yondashuv talabalarining kelajakdagi kasbiy faoliyatida madaniy va tarixiy merosdan foydalanish bo'yicha amaliy ko'nikmalarini yanada samarali shakllantirishga, umuman, bo'lajak tarix o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi sifatini oshirishga imkon beradi²⁷. Bo'lajak o'qituvchilarni muammoli tayyorlash sharoitida, yangi ta'lim holatini hisobga olgan holda, boshqa ijtimoiy fanlar singari huquq va tarix o'qituvchilarining uslubiy tayyorgarligi samaradorligini oshirish masalasini uni hal qilish kasb-hunar ta'limining uslubiy asoslarini o'zgartirishni talab qiladi. Bu shuni anglatadiki, bilimga asoslangan yondashuv faol yondashuv bilan almashtirilishi kerak. Uning fikricha, blok-modulli o'qitishning joriy etilishi kelajakdagi o'qituvchilarning yuqori darajadagi uslubiy tayyorgarligiga yordam beradi, bu talabalarni nazariy, tadqiqot va amaliy modullarning mazmunini o'zlashtirishni o'z ichiga oladi. Shuningdek, masofaviy o'qitish orqali o'z-o'zini o'qitish uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanadiganlarning mustaqil ishini oshirish kerak²⁸. Bugungi kunda tarix va boshqa ijtimoiy fanlar o'qituvchilarining uslubiy tayyorgarligini o'z ichiga olgan professional tizimning rivojlanishini anglatuvchi tendensiya. R. Kostenko bo'lajak tarix o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligining ijtimoiy qadriyatlarini shakllantirish kabi jihatini o'rganib chiqdi. U bo'lajak tarix o'qituvchisining ijtimoiy qadriyatlarini o'qituvchi shaxsining ijtimoiy ahamiyatga ega qadriyat yo'nalishlari, ya'ni zamonaviy jamiyatning ijobiy

²⁷ Снагощенко, В. В. Профессиональная подготовка будущего учителя истории средствами музейной педагогики. Автореферат кандидатской диссертации. Киев, 2020.

²⁸ Морозова, Ольга. Система методической подготовки будущего учителя истории, обществознания и права: опыт, проблемы и тенденции. Педагогическое образование России. № 11, 2019 — С.125–131.

qadriyatlariga shaxsiy yoʻnalishi sifatida belgilab berdi. Ushbu qadriyatlar jamiyatning ijtimoiy-tarixiy tajribasini oʻrganish va pedagogik bilim va koʻnikmalarni oʻzlashtirish jarayonida, yaʼni kasbiy tayyorgarlik jarayonida ijtimoiy tasavvurlar, tarixiy fikrlash, tarixiy ong orqali shakllanadi²⁹. G.Kashkarov boʻlajak tarix oʻqituvchilarini kasbiy tayyorlash tizimiga kompetensiyaga asoslangan yondashuvni joriy etish zarurligini asosladi. U pedagogik kompetensiyani pedagogika universiteti oʻquv faoliyatining yakuniy natijasi, uning ijodiy faoliyati, uning gumanistik yoʻnalishini amalga oshirish darajasi tufayli boʻlajak oʻqituvchining shaxs-faol mohiyatining ajralmas koʻrsatkichi sifatida belgilab berdi. Olim boʻlajak oʻqituvchining kasbiy kompetensiyasining tuzilishini pedagogik universitetda shakllanishi kerak boʻlgan gnostik, konstruktiv, tashkiliy, kommunikativ, ijodiy, tahliliy, bashorat qiluvchi, proeksion, axborot koʻnikmalarining oʻzaro bogʻliqligi orqali ochib berdi. Kasbiy va pedagogik kompetensiyaga koʻra, u pedagogika universiteti bitiruvchisining yaxlit kasbiy va shaxsiy rivojlanishini, xususan, jamiyatda qabul qilingan mavjud axloqiy va huquqiy meʼyorlarga muvofiq maxsus bilim, koʻnikma, oʻquv va profilaktika ishlarining maxsus turlarini bajarishga tayyorligi bilan shartlangan holda tushunadi. Tizim nisbatan tor doiradagi vakolatlarga asoslanadi: aslida pedagogik, uslubiy, ijtimoiy-psixologik, shaxsiy. Olim ushbu taʼrifni talabalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish uchun boʻlajak oʻqituvchilarning pedagogik kompetensiyasini shakllantirishning konseptual asoslarini asoslash kontekstida shakllantirdi³⁰. Boʻlajak oʻqituvchining tarbiyaviy ishlarga tayyorligi tushunchasini shaxsiy fazilatlar, xususiyatlar va tajribaning murakkab, ajralmas tizimi sifatida belgilab berdi, oʻqituvchilik kasbining jamiyatdagi ahamiyati, ijtimoiy masʼuliyat, kasbiy vazifalarni mustaqil va ijodiy hal qilishga va mavjud bilimlarni yangilashga tayyorligini namoyish etdi. U kompetensiyaga yoʻnaltirilgan va fanlararo yondashuvlar tamoyillariga asoslangan zamonaviy

²⁹ Бердянского государственного педагогического университета. Педагогические науки. № 2, 2020 — С. 238–246.

³⁰ Кашкаров, Г. В. Подготовка студентов-юристов к изучению профессионально-ориентированных дисциплин с использованием современных образовательных технологий. В сборнике научных трудов Бердянского государственного педагогического университета. Педагогические науки. № 2, 2020 — С. 238–246.

pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda kasbiy yoʻnaltirilgan fanlarni oʻrganish jarayonida talabalarni tarbiyaviy ishlarga tayyorlash tizimini taklif qildi. Uning fikricha, boʻlajak oʻqituvchilarning taʼlim kompetensiyasini shakllantirish kasbiy yoʻnaltirilgan fanlar, shuningdek, nazariy va amaliy mashgʻulotlarni oʻz ichiga olgan maxsus kurslar orqali amalga oshirilishi kerak. Fanlararo rejalashtirish, takroriy tarkibni yoʻq qilish, interfaol texnologiyalardan foydalangan holda oʻqitishni oqilona tashkil etishga alohida eʼtibor qaratish lozim.

Pedagogik taʼlim sohasidagi ilmiy tadqiqot predmeti sifatida uslubiy tayyorgarlik XXI asrda nafaqat oʻz fanini biladigan, ilmiy maʼlumotlarni tushunadigan, balki talabalar bilan ishlashning turli usullarini, zarur bilimlar majmuasini shakllantirish usullarini biladigan oʻqituvchini shakllantirish zarurati tufayli dolzarb boʻlib qoldi, talabalarning predmet xususiyatlari va individual xususiyatlarini (psixologik va fiziologik) hisobga olgan holda koʻnikma va malakalar. Bugungi kunda vaziyat oʻzgara boshladi va boʻlajak oʻqituvchilarni uslubiy tayyorlash tizimini modernizatsiya qilish uning tuzilishi va mazmunini sezilarli darajada oʻzgartirish jarayonini belgilaydi. Bundan tashqari, pedagogika universitetida uslubiy tayyorgarlikni tashkil etish samaradorligiga oliy kasbiy taʼlimning doimiy ravishda oʻzgarib turadigan taʼlim standartlari, ayniqsa bitiruvchining vakolatlari toʻplamini belgilaydigan asosiy oʻquv dasturlarini oʻzlashtirish natijalariga qoʻyiladigan talablar ham taʼsir qiladi. "Fanlarni oʻqitish metodikasi" fanini umuman majburiy deb hisoblamaydi³¹. Natijada, boʻlajak oʻqituvchining uslubiy kompetensiyalarini shakllantirish zarurati va majburiy fanlar roʻyxatida ushbu jarayonga hissa qoʻshishi kerak boʻlgan uslubiy fanlarning yoʻqligi oʻrtasida ziddiyat mavjud. Shunga qaramay, pedagogika universitetlari oʻquv jarayonida "tarixni oʻqitish nazariyasi va metodikasi (ijtimoiy fanlar, huquq)" kabi oʻquv-uslubiy fanlar va kurslarni nazarda tutadi, bu ushbu fanlarning ahamiyati, mazmuni va tashkil etilishi yaqinda konseptual jihatdan boshlangan tushunchadan dalolat beradi va uslubiy jihatdan. Hozirgi kunda yangi taʼlim holati oʻrta maktab

31 Бакка, Т. А. Подготовка студентов к преподаванию общественных наук в средних общеобразовательных учреждениях. Автореферат кандидатской диссертации. Киев, 2018.

tomonidan talab qilinadigan pedagogika universitetida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashga e'tiborni o'zgartirishga, ta'limning "o'rnatilgan", an'anaviy shakllarini o'zgartirishga majbur qilmoqda. Ushbu muammoni hal qilishning potensial usullaridan biri bu tayyorgarlik jarayonida blok-modulli o'qitishni tashkil etishdir, unda uning mazmuni avtonom tashkiliy va uslubiy bloklar-modullar shaklida tuzilgan bo'lib, ularning bandligi didaktik maqsad va vazifalarga qarab farq qilishi mumkin³². Shunday qilib, tarix o'qituvchilarining tadqiqot mavzusi sifatida kasbiy tayyorgarligi katta ilmiy qiziqish uyg'otadi. Hozirgi vaqtda ushbu muammo asosan o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish kontekstida, ularning umumta'lim maktablarida ta'lim faoliyatini tashkil etish va va tarix, xususan, o'qitishga tayyorligi va qobiliyati sifatida ko'rib chiqilmoqda. O'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi natijasida ushbu kompetensiyaning tuzilishi bunday ta'limning yo'nalishi, mazmuni va xususiyatini belgilaydi. Shunday qilib, bo'lajak tarix o'qituvchisini tayyorlash jarayonida yuzaga keladigan muammolar va qarama-qarshiliklar, asosan, zamonaviy maktab talablariga muvofiq o'zgarib, uning uslubiy tayyorgarligi mazmunini kengaytirish va chuqurlashtirish zarurati bilan bog'liq bo'lib, tendensiyalar ushbu treningni amalga oshirish jarayoniga ta'sir qiladi, ehtiyoj tufayli o'zgaradi. Talabalarni faollashtirish uchun kasbiy ta'lim olish doirasida ularning mustaqil faoliyat darajasini oshirish lozim.

³² Вербицкий, А.А., Ларионова, О. Г. Гуманизация, компетентность, контекст — поиски оснований интеграции. Вестник высшей школы. № 5, 2016 — С. 19–25.

IV-BOB. BO‘LAJAK TARIX O‘QITUVCHISINING DIDAKTIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH MODELI

4.1. Kelajak tarix o‘qituvchilarining kasbiy vakolatlari

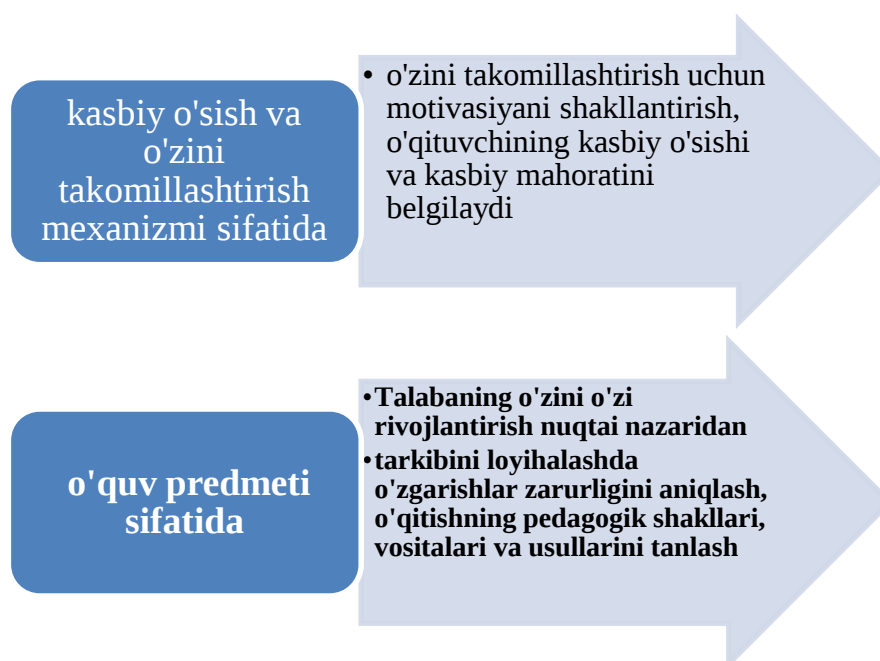
Zamonaviy ijtimoiy o‘zgarishlar sharoitida kasbiy ta’limni modernizatsiya qilishning asosiy muvaffaqiyat omillaridan biri bo‘lgan kasbiy pedagogik ta’lim alohida o‘rin tutadi. Zamonaviy yuqori texnologiyali axborot jamiyati o‘qituvchiga yosh avlodni o‘qitish va rivojlantirishga qodir shaxs va mutaxassis sifatida yangi talablarni qo‘yadi. O‘qituvchining kasbiy madaniyatida didaktik madaniyat katta ulushni egallaydi, bu uning bilim, ko‘nikma va ko‘nikmalarni o‘zlashtirish naqshlarini amalga oshirish qobiliyatini va o‘quv jarayonida talabalarning kompetensiyalarini shakllantirishni belgilaydi. Bo‘lajak tarix o‘qituvchisining didaktik madaniyatini bilimlar va ijtimoiy-ijtimoiy me’yorlar va mafkuraviy davlat tamoyillari dirijori sifatida rivojlantirish masalasi dolzarb vazifa bo‘lib tuyuladi. Bo‘lajak tarix o‘qituvchisining didaktik madaniyati-bu uning shaxsiyatining integral sifati, innovatsion o‘qitish texnologiyalariga asoslangan didaktik faoliyat sohasidagi fan o‘qituvchisi sifatida uning kasbiy va umumiy madaniy kompetensiyalarining yig‘indisi, gumanistik va madaniy-tarixiy qadriyatlarning saqlanishini ta’minlaydi, qadriyat yo‘nalishlari va qadriyatlarning shakllanishiga hissa qo‘shadi. Talabanning tarixiy bilimlari tizimi, shuningdek ijodiy o‘zini o‘zi rivojlantirish³³. Biz bo‘lajak tarix o‘qituvchisining didaktik madaniyatini ikki komponentning kombinatsiyasi sifatida ko‘rib chiqishni taklif qilamiz: meta-fan komponenti (shu jumladan shaxsiy-faoliyat, motivatsion-qiymat, dizayn va texnologik elementlar) va fan komponenti (shu jumladan: vatanparvarlik, siyosiy savodxonlik, tanqidiy fikrlash, ijtimoiy-madaniy savodxonlik). Biz zamonaviy tarix o‘qituvchisining didaktik tayyorgarligini "o‘qitish – o‘rganish – o‘z-o‘zini rivojlantirish" kengaytirilgan didaktik triadasi

³³ Мирзагитова А.Л. МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ДИДАКТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ИСТОРИИ // Современные проблемы науки и образования. – 2016. – № 3.

doirasida ko‘rib chiqamiz, bu kasbiy tayyorgarlikni sezilarli darajada kuchaytiradi va bo‘lajak o‘qituvchining shaxsiy salohiyatidan foydalanadi.

"O‘z-o‘zini rivojlantirish" biz ko‘rib chiqamiz:

N. Daxin tadqiqotlari asosida biz kelajak tarix o‘qituvchisining didaktik madaniyatini shakllantirish jarayonini pedagogik modelashtirish ketma-ketligini taqdim etamiz:

1. Bo‘lajak tarix o‘qituvchisining didaktik madaniyatini shakllantirish uchun zarur shart-sharoitlarni va modelni maqsadli belgilash. Bu yerda pedagogik

vaziyatning holati va mumkin bo'lgan rivojlanishini tahlil qilish va modellashtirishning maqsadi va natijasini shakllantirish kerak.

2. Maqsadga erishishning asosiy g'oyasini shakllantirish, qarama-qarshiliklarni hal qilishga hissa qo'shadigan yondashuvlar, tamoyillarni tanlash. Ushbu bosqich kelajakdagi tarix o'qituvchisining didaktik madaniyatini shakllantirish jarayoniga pedagogik va tashkiliy faoliyatni belgilaydigan uslubiy naqshlarni (yondashuvlar va prinsiplarni) belgilaydi.

3. Kelajakdagi tarix o'qituvchisining didaktik madaniyatini shakllantirishning simulyatsiya qilingan jarayonining rivojlanishini belgilaydigan mezonlarga muvofiq belgilangan maqsadga erishish bosqichlarini aniqlash. Rivojlanish mezonlari to'plami o'quv jarayonining mantiqiy tuzilishi va bo'lajak tarix o'qituvchilari tomonidan kasbiy tayyorgarlik dasturini ishlab chiqish asosida belgilanadi; har bir bosqichda kasbiy tayyorgarlik va kasbiy faoliyatning barcha bosqichlarida shakllanadigan didaktik madaniyatning "shakllanishi" mavjud o'qituvchilar.

4. Ideal (simulyatsiya qilingan holat) ga erishish uchun zarur bo'lgan simulyatsiya qilingan jarayon yoki ob'ekt tuzilishini aks ettirish. U maqsadga erishish uchun zarur bo'lgan va kelajakdagi tarix o'qituvchisining didaktik madaniyatini shakllantirish jarayonining mantiqiy va pedagogik tuzilishini aks ettiruvchi namunaviy bloklar to'plamini belgilaydi.

5. Bo'lajak tarix o'qituvchisining didaktik madaniyatini shakllantirish maqsadiga erishish mexanizmini ta'minlaydigan modelning funksional modelini modellashtirish. Bo'lajak tarix o'qituvchisining didaktik madaniyatini shakllantirishning pedagogik jarayonini o'zgartirish va takomillashtirish yo'llarini aniqlash modelning funksionalligini, uni pedagogik amaliyotda amalga oshirish imkoniyatini beradi.

6. Belgilangan maqsadga erishish diagnostikasi mezonlari va usullarini aniqlash? bo'lajak tarix o'qituvchisining didaktik madaniyatini shakllantirish. Bo'lajak tarix o'qituvchisining didaktik madaniyati mezonlari uning predmeti va meta-fan tarkibiy qismlari bilan belgilanadi.

7. Taqdim etilgan modelni diagnostika, tahlil qilish va kerak bo'lganda uning tarkibiy yoki funksional tarkibiy qismlarini sozlashda amaliyotga tatbiq etish.

8. Natijalarni umumlashtirish, bo'lajak tarix o'qituvchisining didaktik madaniyatini shakllantirishning simulyatsiya qilingan jarayonining maqbul variantini uni pedagogik amaliyotga tatbiq etish tajribasi asosida taqdim etish.

Bizning fikrimizcha, kelajakdagi tarix o'qituvchisining didaktik madaniyatini shakllantirishning maqbul modeliga bloklar to'plami (maqsadli, konseptual, algoritmik, asosli, protsessual, samarali) va ularning ulanishlari kiradi, ularning murakkab bosqichma-bosqich amalga oshirilishi samaradorlik va maqsadga erishishni belgilaydi.

Modelning maqsadli blokiga normativ komponentlar va modelning bashoratli funksiyasini ta'minlaydigan ijtimoiy buyurtma-tarix o'qituvchisini kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorlash, o'qitish sifati mehnat bozori talablariga javob beradigan, kasbiy talablari, talabalarining o'zlari kelajakdagi kasbiy faoliyat nuqtai nazaridan.

Modelning konseptual bloki-bu belgilangan maqsadga erishishni ta'minlaydigan pedagogik faoliyatni loyihalash, amalga oshirish va tahlil qilish uchun asosni aniqlashga imkon beradigan nazariy va uslubiy ko'rsatmalar to'plami: biz tomonidan amalga oshirilgan "o'qitish - o'rganish – o'z-o'zini rivojlantirish" didaktik treningining uchligi; uslubiy yondashuvlar uni aniqlash (kulturologik yondashuv; shaxsga yo'naltirilgan yondashuv; kompetensiya yondashuvi; loyiha yondashuvi) va tamoyillari (kasbiy tayyorgarlikni insonparvarlashtirish; madaniy muvofiqlik prinsipi; multikulturalizm prinsipi; hamkorlik prinsipi; o'z-o'zini aks ettirish prinsipi; kasbiy yo'naltirish prinsipi), kelajakda tarix o'qituvchisi didaktik madaniyatining tarkibiy qismlarini shakllantirishni ta'minlaydi (meta-mavzu va mavzu).

Modelning algoritmik blokiga kelajakdagi tarix o'qituvchisining didaktik madaniyatini shakllantirish bosqichlari kiradi:

1) "didaktika" va "Tarix" fanlarining fanlararo aloqalari va o'zaro bog'liqligini o'rnatishni ta'minlaydigan integratsiya;

2) aniq belgilash – didaktik ko'nikmalarni shakllantirish (bitta vazifali didaktik harakatlar) didaktik vazifalarni hal qilishga qaratilgan pedagogik faoliyat usullarini

ishlab chiqish orqali; ko'p qiymatli qat'iyat-bu didaktik vazifalarni hal qilishga qaratilgan pedagogik faoliyatni amalga oshirish orqali didaktik ko'nikmalarni shakllantirish; dialektik qat'iyat-bu o'qituvchini ta'limni tashkil yetish va boshqarishda ajralmas didaktik faoliyatiga imkon beradigan didaktik kompetensiyalarni shakllantirish. Bo'lajak tarix o'qituvchisining didaktik madaniyatini shakllantirishning tarkibiy va funksional modeli.

Takomillashtirish (o'z-o'zini tashkil etish natijalarini tahlil qilish orqali didaktik faoliyatni o'z-o'zini aks ettirish) didaktik madaniyatni shakllantirishning har bir bosqichida zarur bo'lib, barcha bosqichlar bilan va izchil va parallel ravishda bog'liq bo'lib, ularning har biridan keyin" yoqiladi", uzluksiz o'z-o'zini rivojlantirish va rivojlanishni ta'minlaydi.

Tashkiliy-pedagogik sharoitlar bloki kelajakdagi tarix o'qituvchisiga kasbiy tayyorgarlik jarayonida yo'naltirilgan ta'sirni shakllantiradigan tashkiliy shakllar, pedagogik o'zaro ta'sirlar, o'qitish mazmuni (fanlar) to'plamini belgilaydi.

Birinchi pedagogik shart didaktik mashg'ulotlar mazmunini yangilashni o'z ichiga oladi, bu quyidagilardan iborat:

1) didaktik yo'naltirilgan fanlarning (pedagogika, psixologiya, nazariya va o'qitish usullari) amaliy yo'nalishini o'quv jarayoniga o'qituvchi rahbarligida talabalarning mustaqil va guruhli ishlashini ta'minlaydigan loyihalarni kiritish orqali mustahkamlash;

2) "kasbiy faoliyatda o'zini o'zi boshqarish" o'zgaruvchan intizomini joriy etish, bu "o'qitish-o'rganish – o'z - o'zini rivojlantirish" didaktik triadasi asosida barcha didaktik tayyorgarlikning "o'z-o'zini boshqarish"yo'nalishini va didaktika va tarix fanlarini integratsiyasini kuchaytirishga imkon beradi. Biz kelajakdagi tarix o'qituvchisining kasbiy va shaxsiy nuqtai nazardan o'zini o'zi tashkil etish, introspeksiya va o'zini rivojlantirish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan "kasbiy faoliyatni o'zini o'zi boshqarish" fanining mazmunini ishlab chiqdik. Ushbu simbiyotik intizomni o'rganish natijasida olingan bilim va ko'nikmalar talabaga o'z kasbiy faoliyatining maqsad va vazifalarini muntazam ravishda ko'rishga, ko'nikma va olingan malakalarni esa kasbda o'zini o'zi rivojlantirishga tayyor bo'lishga imkon

beradi. Didaktik yoʻnaltirilgan fanlar bilan birgalikda "kasbiy faoliyatni oʻzini oʻzi boshqarish" intizomi kelajakdagi oʻqituvchining didaktik tayyorgarligini oʻz-oʻzini aks ettirish, tahlil qilish va oʻz oʻquv va pedagogik faoliyatini takomillashtirishga tayyorligi, doimiy rivojlanish pozitsiyasini tushunish va qabul qilish tufayli mustahkamlashni belgilaydi (oʻzlari ham, talabalari ham).

Ikkinchi tashkiliy-pedagogik shart-boʻlajak tarix oʻqituvchisining didaktik madaniyatini shakllantirish jarayonini oʻquv-uslubiy taʼminlashni rivojlantirish. Ishlab chiqilgan oʻquv-uslubiy hujjatlarning umumiyliги kelajakdagi tarix oʻqituvchisining didaktik tayyorgarligini texnologiyalashtirishni taʼminlaydi, bu esa oʻqituvchilarga - oʻquv jarayonini samarali tashkil etishni amalga oshirishga imkon beradi; talabalar – oʻquv materialini idrok etish va tuzilishini osonlashtirish, kasbiy tayyorgarlikda mustaqil oʻquv faoliyatining rolini kuchaytirish; universitetning maqsadi bitiruvchilarning kasbiy tayyorgarligi sifatini sezilarli darajada oshirishdir.

Uchinchi tashkiliy-pedagogik shart didaktik madaniyatni shakllantirish uchun diagnostika vositalarini ishlab chiqishni, oʻquv jarayonini nazorat qilishni, didaktik madaniyat sohasida boʻlajak tarix oʻqituvchisining rivojlanishini diagnostika, boshqarish va oʻzini oʻzi boshqarishni oʻz ichiga oladi. Biz tomonidan ishlab chiqilgan diagnostika vositalariga quyidagilar kiradi:

1) ish dasturlarida taqdim etilgan didaktik yoʻnaltirilgan fanlar doirasida boʻlajak tarix oʻqituvchisining kompetensiyasini shakllantirish darajasini anʼanaviy baholash (talabalar faoliyati natijalari boʻyicha reyting bahosi bilan shakllantirilgan);

2) didaktik yoʻnaltirilgan loyihalarni amalga oshirish, pedagogik amaliyot va "kasbiy faoliyatda oʻzini oʻzi boshqarish" fanini rivojlantirish doirasida subʼekt tarkibiy qismlarining namoyon boʻlish darajasi orqali didaktik madaniyatning shakllanishini baholash (baholash tizimi jamlangan va u orqali taʼminlanadi). Universitetda kasbiy tayyorgarlik davrida har bir talabaning shaxsiy diagnostika kartasi);

3) didaktik madaniyatni rivojlantirish holati va salohiyatini aniqlash asosida talabani sinovdan oʻtkazish (oʻqituvchi tomonidan oʻzini oʻzi baholash va baholash). Ushbu test didaktik tayyorgarlik sohasida boʻlajak tarix oʻqituvchisining keyingi

rivojlanishi va o'zini o'zi rivojlantirish traektoriyasini aniqlash maqsadida eksperimental guruhlarda (har yili kasbiy tayyorgarlik davrida) o'tkazildi.

Modelning texnologik bloki bo'lajak tarix o'qituvchisining didaktik madaniyatini samarali shakllantirish maqsadida amalga oshirilgan faol pedagogik shakllar, texnologiyalar, usullar va vositalar to'plamini o'z ichiga oladi: taqlid qilmaslik usullari (muammoli ma'ruzalar, nutq ma'ruzalari, maslahat ma'ruzalari, provokatsion ma'ruzalar) va taqlid usullari (o'yin usullari, ish usuli, loyiha usuli), didaktik yo'naltirilgan fanlar va "kasbiy faoliyatda o'zini o'zi boshqarish" o'zgaruvchan intizomi doirasida amalga oshiriladi. Pedagogik texnologiyalarni joriy etish jarayonida (rivojlanayotgan, muammoli, loyiha asosida o'qitish texnologiyalari, o'yin texnologiyalari. AKT) o'quv jarayoni talabalarning psixologik-pedagogik xususiyatlarini, ularning tayyorgarlik darajasini hisobga oldi.

Modelning baholovchi va samarali bloki har bir talaba uchun bo'lajak tarix o'qituvchisining didaktik madaniyatini shakllantirish jarayonining samaradorligini meta-fan va fan tarkibiy qismlarining shakllanish darajasini aniqlash asosida o'quv faoliyati natijalarini summativ baholash orqali belgilaydi (didaktik-fanni rivojlantirish). Yo'naltirilgan fanlar, "kasbiy faoliyatda o'zini o'zi boshqarish" o'zgaruvchan intizomi, pedagogik amaliyot, kurs va diplom dizayni). Baholash bo'lajak tarix o'qituvchisining didaktik madaniyati tarkibiy qismlarining uchta darajadan birida namoyon bo'lishiga asoslanadi: yuqori, o'rta, past. Bo'lajak tarix o'qituvchisining didaktik madaniyatini shakllantirish didaktik bilim, ko'nikma, didaktik yo'naltirilgan kompetensiyalarni izchil, bosqichma-bosqich o'zlashtirishni va o'quv fanlarini o'z-o'zini rivojlantirish qobiliyatini nazarda tutadi.

Bo'lajak tarix o'qituvchisining didaktik madaniyatini shakllantirishning ishlab chiqilgan modeli universitetda bo'lajak tarix o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi samaradorligini oshirishga yordam beradi. Tadqiqot materiallaridan universitetning o'quv jarayonida, o'qituvchilarning malakasini oshirish tizimida foydalanish mumkin.

Oliy pedagogik ta'limning zamonaviy islohotlarining yangi harakatlantiruvchi kuchi o'qituvchining intellektual va ma'naviy-axloqiy rivojlanish darajasiga, uning

psixologik, pedagogik, o'quv, uslubiy va fan tayyorgarligiga bo'lgan talablarning ortib borishi hisoblanadi.

O'qituvchi ishining professionalligi sifat jihatidan yangi shakllanishini ta'minlaydi umumiy ta'lim tizimi bolalar rivojlanishining asosiy shartlaridan biridir. Zamonaviy tarix o'qituvchisi pedagogik faoliyatga ijodiy yondoshishi, fan va uslubiy tayyorgarlik sohasidagi chuqur bilimlari, faol hayotiy pozitsiyasi, fuqaroligi va vatanparvarligi, ko'chkiga o'xshash axborot oqimlari va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini boshqarish qobiliyati, moslashishi bilan ajralib turishi kerak. Ijtimoiy va kasbiy sohada, shaxsiy va kasbiy o'sishga intilish, shuning uchun biz "kelajak tarix o'qituvchilarining kasbiy vakolatlari" tushunchasini ko'rib chiqamiz tizimli yondashuvning istiqboli va ta'rifi haqiqiy qadriyatlar tizimi sifatida, psixologik-pedagogik va tarixiy-uslubiy sohalaridagi ko'nikma va malakalar o'qituvchining pedagogik faoliyatida mujassam bo'lishga qodir bilim.

Pedagogik ta'lim kompetensiyaga asoslangan yondashuv asosida, universitetdagi o'quv jarayoni quyidagilarga yo'naltirilgan kelajakdagi umumiy madaniy, umumiy kasbiy va kasbiy kompetensiyalarning o'qituvchilarini shakllantirish uchun. Tarix o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligining o'ziga xos xususiyatlarini va uning pedagogik faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oladi, shu munosabat bilan ehtiyoj mavjud kelajakning kasbiy vakolatlari ro'yxatini aniqlash va asoslash tarix o'qituvchisi, ta'lim standartlariga muvofiq tarix o'qituvchisi oldida turgan asosiy kasbiy vazifalarni va o'quv fanini o'qitishning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalari muammosi bugungi kunda mahalliy olimlar tomonidan faol o'rganilmoqda. (Ye. V. Barishnikova, E. N. Bondarenko, T. A. Zotova, M. N. Karpova, Ye. V. Popova, T. V. Rixter, M. M. Umarova, va boshqalar.) Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish asosida va o'zining pedagogik tajribasi, muallif professionalni aniqladi tarix o'qituvchisining pedagogik faoliyati sohasidagi vakolatlar:

- mavzuga ega bo'lish-uslubiy ko'nikmalar (kartografik, xronologik, analitik, uslubiy va boshqalar.) tarix bo'yicha o'quv ishlarining sifatini ta'minlash;

- pedagogik faoliyat jarayonida talabalarning turli guruhlarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini idrok etish qobiliyati va tayyorligi;
- tarixiy qo'llash qobiliyati ta'limda tarbiyaviy ishlarni olib borish jarayonida bilimlar tashkilotlar;
- tarix darsligini oqilona tanlash, darsliklarni tanqidiy tahlil qilish va ulardan foydalanish qobiliyati;
- mutaxassislik bo'yicha mustaqil ravishda bilim va ko'nikmalarni egallash qobiliyati, malaka va professionallik darajasini oshirish;
- akademik va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish qobiliyati va tayyorligi tarix bo'yicha darsdan tashqari ishlar;
- loyiha uchun qobiliyat va tayyorlik faoliyati.

Sinfdan tashqari ish talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish tizimining elementlaridan biridir u qo'shimcha zaxiralarga ega. Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish metodologiyasi bo'yicha biz o'qituvchi faoliyatining bosqichlari, usullari, vositalari va usullarining umumiyligini tushunamiz kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirishda kelajak tarix o'qituvchilari, ularning tartibi o'zaro bog'liq.

Sinfdan tashqari ishlarda talabaning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish jarayonida biz quyidagi bosqichlarni ajratamiz: motivatsion, tarkib-faoliyat va ishlashni baholash.

Motivatsion bosqichning mavjudligi rag'batlantirish va rag'batlantirishni o'z ichiga oladi bu jarayonda talabaning kasbiy kompetensiyalarni egallashga bo'lgan motivatsiyasi sinfdan tashqari ish. Asosiy vazifa ushbu bosqich tizim bilan tanishishdir va talabani iloji boricha darsdan tashqari ishlarda mashq qilishga undash, bo'lajak mutaxassisning kasbiy kompetensiyalarining motivatsion va shaxsiy tarkibiy qismini shakllantirish.

Kontent-faoliyat bosqichi darsdan tashqari mashg'ulotlar doirasida talabaning amaliy faoliyatini tashkil etishni o'z ichiga oladi talaba kasbiy kompetensiyalarni amalga oshiradigan ish pedagogik faoliyatni amalga oshirish uchun zarur. Ushbu

bosqich talabaning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish usullari va vositalarini tanlash, turli xil ishlarni bajarish bilan tavsiflanadi.

Ishlashni baholash bosqichining maqsadi diagnostika bo'limlarini o'tkazish, ularni tahlil qilish va baholash, taqqoslashdir.

Uchinchi bosqichning tarkibiy yo'nalishi mustaqil kasbiy faoliyatga va professionalning o'zini o'zi rivojlantirishga tayyorligini nazarda tutadi o'qitish jarayonida va kelajakdagi pedagogik faoliyatda vakolatlar.

Muallifning metodologiyasini ishlab chiqishda sinfdan tashqari ish jarayonida kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish uchun talabalar orasida biz kelajakdagi tarix o'qituvchisining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishni baholash mezonlari tasnifini aniqladik. Mezonlari talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishni baholash mezonlarning namoyon bo'lish darajasiga ko'ra va ko'rsatkichlar, biz kelajakdagi tarix o'qituvchisining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishning to'rtta darajasini aniqladik:

- kritik daraja, qaysi juda past daraja bilan tavsiflanadi talabalarning kasb-hunar ta'limi sohasidagi bilimlari, to'liq yetishmasligi sinfdan tashqari ishlarga qiziqish, kasbiy vakolatlarining rivojlanmaganligi;

- reproduktiv (past) daraja, bu talabalarning kelajak haqidagi umumiy g'oyalari mavjudligini anglatadi sinfdan tashqari ishlarga zaif ifodalangan qiziqish, bilimlarning nomutanosibligi, kasbiy kompetensiyalarning past darajasi bilan tavsiflangan pedagogik faoliyat;

- bu bilan tavsiflanadigan samarali (o'rtacha) daraja

talabalar kasbiy tayyorgarlikning kelajakdagi pedagogik faoliyati uchun muhimligini bilishadi, kasbiy pedagogik bilimlarga ega,

ko'nikma va qobiliyatlar, qiziqish bildirish sinfdan tashqari ishlarning ayrim turlari va shakllarida;

pedagogik faoliyat uchun zarur bo'lgan kasbiy kompetensiyalar;

- ijodiy (yuqori) daraja, bu bilim bilan tavsiflanadi tizimli xarakterga ega, talaba shaxsan muhim ehtiyojni biladi ularning chuqurlashishi va ijodiy qo'llanilishi amaliyot;

bu daraja shakllanishi bilan tavsiflanadi kasbiy va pedagogik mahorat, kasbiy kompetensiyalar, aniq qiziqish sinfdan tashqari ish.

Har bir kasbiy kompetensiyaning tavsiflovchilarining tarkibini aniqlash bu o'quv jarayonini tashkil etish va amalga oshirishning dolzarb muammolaridan biridir.

Motivatsion - kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish zarurligini anglash o'qituvchining pedagogik kasbiy tayyorgarligining tarkibiy qismi sifatida faoliyat;

- hosil bo'lgan kompetensiyalarni darsdan tashqari mashg'ulotlarda namoyish etishga tayyorlik ish;

- kasbiy vakolatlari sohasida o'zini takomillashtirish zarurati.

Anketa, o'z-o'zini baholash, kuzatish, o'qish ishlash natijalari

Kognitiv- to'g'ri bilim, uni olish va o'tkazish tartib-qoidalariga ega bo'lish u bilan intellektual operatsiyalar;

- tarix o'qituvchisi kasbini bilish, darsdan tashqari ishlar mavzu, pedagogik faoliyat sohasidagi kasbiy kompetensiyalarning ahamiyatini anglash;

- tarixiy bilimlardan amaliy faoliyatda foydalanish qobiliyati.

Samarali operatsion- pedagogik tashkil etilgan darsdan tashqari ishlarda ishtirok etish tajribasi universitet talabalari;

- o'z faoliyatini rejalashtirish va tahlil qilish, sinfdan tashqari va boshqa tadbirlarning har xil turlarini tashkil etish, tashkiliy va boshqaruv ko'nikmalarining mavjudligi;

- talabalar, o'qituvchilar, fakultet ma'muriyati bilan aloqalarni o'rnatish qobiliyati;

- o'z faoliyatida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish imkoniyati;

- sinfdan tashqari ishlarning turli turlarida kasbiy vakolatlarni amalga oshirish.

Refleksiv- ularni tushunish, baholash, bashorat qilish qobiliyati ish, uning natijalari va yutuqlari;

- o'z harakatlarini, ishlarini, shaxsiy va kasbiy fazilatlarini o'z-o'zini baholash va o'z-o'zini tahlil qilish qobiliyati.

Ta'riflovchi tavsif o'qituvchining asosiy faoliyati va funksiyalariga qo'yiladigan talablarni, shuningdek ta'lim tashkilotlari ish beruvchilarining talablarini aks ettiruvchi normativ-huquqiy hujjatlar asosida amalga oshirildi.

Tarixiy olimpiadalar, musiqiy va adabiy kechalar, klublarning tematik uchrashuvlari, tarixiy konferensiyalar, "pedagogik debyut" tanlovi, "mening ta'limdagi tashabbusim" ijtimoiy ahamiyatga ega talabalar loyihalari tanlovi. Rivojlanish dinamikasi talabalarning kasbiy vakolatlari quyidagilar bilan belgilandi maxsus usullardan foydalanish (o'z-o'zini baholash, ekspert so'rovi, kuzatish, suhbat va boshqalar.) Nazorat guruhleri talabalar bilan kuzatish va suhbatlar ham o'quv, ham darsdan tashqari mashg'ulotlar davomida olib borildi, tematik davra suhbatlari va boshqalar.). Diagnostika natijalarini taqqoslash tajriba boshida uchta guruhda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish darajasi sezilarli darajada farq qilmadi.

Aniqlash o'tkazilgandan keyin va tajribaning shakllanish bosqichlari, ikkalasi ham eksperimental va nazorat guruhlar, tanqidiy talabalar soni, kasbiy kompetensiyani shakllantirishning reproduktiv, samarali va ijodiy darajalari tahlil qilindi.

Eksperimental guruhda talabalarning aksariyati tanqidiy va reproduktiv (past) darajalardan mahsuldor (o'rta) va ijodiy (yuqori) darajalarga, nazorat guruhlarida yesa tanqidiy va reproduktiv (past) darajalardan o'tishgan. Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish darajasidagi o'zgarishlarni tahlil qilishda, nazorat guruhi talabalar o'rtasida ijobiy dinamika kuzatildi biroq, eksperimental guruh talabalar haqiqat tufayli sezilarli o'zgarishlarni boshdan kechirdilar ushbu talabalar kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishning maxsus tashkil etilgan jarayoniga kiritilganligi

tarix bo'yicha darsdan tashqari ishlar, ishlab chiqilgan metodologiya bo'yicha olib boriladi.

Shunday qilib, bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish kasbiy tayyorgarlik jarayonida tarix ancha murakkab va bosqichma-bosqich jarayon universitetda o'rganish butun davr mobaynida amalga oshiriladi. Shakllantirish jarayoniga kompleks yondashuv

talabalarning darsdan tashqari kasbiy vakolatlar ish talabalarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishi natijalarini hisobga olishni va shu asosda tuzatishni talab qiladi. Bo'lajak tarix o'qituvchisining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish uchun tavsiya etilgan metodologiya muayyan tashkilot yaxlit holda bo'lajak tarix o'qituvchisini kasbiy tayyorlash tizimi. Bo'lajak tarix o'qituvchisining kasbiy kompetensiyalari ta'limning birligi va o'zaro bog'liqligida amalga oshiriladigan yaxlit o'quv jarayonida shakllanadi va bir tomondan, shaxsni har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan talabaning o'quv, sinf va sinfdan tashqari ishlari boshqalar-kelajakdagi o'qituvchilarni assimilyatsiya qilishda tizimlashtirilgan bilim, ko'nikma va amalga oshirish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar, malakalarni shakllantirish va rivojlantirish kasbiy faoliyat, rivojlanish intellektual qobiliyat va potensial imkoniyatlar, o'z-o'zini tarbiyalash ko'nikmalarini rivojlantirish va mustahkamlanadi.

4.2. Bo'lajak tarix o'qituvchilarini etno-madaniy tadbirlar uchun kasbiy tayyorlashning asosiy muammolari

Tarix o'qituvchisi yosh shaxsning ma'naviy olamining yaratuvchisi bo'lib, uning bevosita va asosiy vazifasi demokratlashtirish, ta'lim jarayonini insonparvarlashtirish, unda milliy va umuminsoniy tamoyillarning organik uyg'unligi, yoshlar uchun kuchli tarixiy bilimlarni shakllantirish tamoyillari asosida har tomonlama rivojlangan, yuqori ma'lumotli odamlarni tayyorlashdir. Ta'lim va tarbiya mazmunining milliy tarkibiy qismini aniq belgilashga uslubiy jihatdan to'g'ri pozitsiyalardan chaqirilgan zamonaviy tarix o'qituvchisi, talabalarni o'z xalqining madaniyati va tarixi bilan tanishtirish, ularning etnik o'ziga xosligi va bir vaqtning o'zida butun dunyo xalqlarining qardosh oilasiga mansubligini anglash yo'llarini topish yotadi. Bo'lajak tarix o'qituvchilarini etno-madaniy faoliyatga tayyorlash muammosini tarix o'qituvchilarining kasbiy pedagogik faoliyat uchun umumiy kasbiy tayyorgarligining bir qismi sifatida ko'rib chiqamiz. Bo'lajak tarix o'qituvchilarining umumiy tayyorgarligi muammosini o'rganib chiqib, biz taniqli

olimlar-oliy maktab o'qituvchilari, tashkilotchilari va amaliyotchilarining g'oyalari, fikrlari va tadqiqot natijalarini hisobga oldik A. A. Abdulina, Ye. P. Belozershev, S. U. Goncharenko. Bilim berish-ma'lum miqdordagi umumiy faktlar, ma'lumotlar; tahlil qilishni, birgalikda ishlashni, muammolarni hal qilishni, natijalarni taqqoslashni, topishni, baholashni, kuzatishni va ishlatishni o'rgatish; xarakterli xususiyatlarni rivojlantirish-boshqa qarashlarga bag'rikenglik (bag'rikenglik), o'tmishga hurmat, har biriga hurmat boshqa, tanqidiy fikrlash. Ta'kidlash joizki, bo'lajak tarix o'qituvchilarini tayyorlashning maqsadi yaqin atrof-muhit, davlat va xalq, shuningdek, butun insoniyat hayotida faol va ijodiy rol o'ynashga qodir shaxsni shakllantirish va rivojlantirish uchun sharoit yaratishdir.

Kulchiskiy talabalarni o'z vataniga va xalqiga hurmat va muhabbat ruhida tarbiyalashni tarixni o'qitish maqsadlari orasida birinchi o'ringa qo'yadi. M. M. Shimanovskiy tarixiy ta'limning asosiy vazifasi plyuralistik jamiyatda, ko'plab mafkuralar jamiyatida yashashga qodir bo'lgan fuqarosini shakllantirish deb hisoblaydi. Yu. S. Voysexovskiy insoniyatning sivilizatsiya merosiga, xususan, ma'naviy va moddiy madaniyat sohasida hurmatli va faol munosabatni shakllantirishni tanlaydi; shaxsiy hissiyotdagi avlodlar merosi bilan yaqin aloqada; boshqa madaniyat va xalqlarga do'stona, bag'rikeng munosabatda deb ta'kidlaydi. L. G. Yanovskaya, to'g'ridan-to'g'ri tarixiy ta'lim birinchi navbatda talabaning shaxsini shakllantiradi, uni axborot jamiyatining o'zgaruvchan dunyosida yashashga tayyorlaydi, zamonaviy aloqa shakllarini o'rgatadi, ma'lumotni o'zlashtirish, samarali qarorlar qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Bo'lajak tarix o'qituvchisining ishi vatanparvarlik, fuqarolik tuyg'usini tarbiyalashga, milliy ongni shakllantirishga, o'z davlati va butun dunyo xalqlarining tarixiy va madaniy merosiga hurmat ko'rsatishga qaratilgan bo'lishi kerakligini tasdiqlagan A. Y. Strelovaning fikriga ko'ra, kelajakdagi tarix o'qituvchilarini tayyorlashning yetakchi maqsadlaridan biri bu shaxsiy qadriyatlarni shakllantirishga qaratilgan ta'limdir. A. Yu. Golovatenko, tarix o'qituvchisi mashg'ulotining asosiy maqsadi-o'z vatandoshlari va butun insoniyat tomonidan yaratilgan madaniy muhitga shaxsni kiritish, ijtimoiy muloqot va ijtimoiy xulq-atvorda foydali ko'nikmalarni

shakllantirish. Natijada, o'zgaruvchan ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar va ta'lim tizimidagi umumiy vaziyatni hisobga olgan holda, pedagogik jarayonni tashkil etishning eng yaxshi variantlarini tanlashga, uning natijalarini bashorat qilishga, vaziyatni o'z vaqtida boshqarishga, zamonaviy sharoitga moslashishga qodir bo'lgan professional o'qituvchiga ehtiyoj paydo bo'ladi. shartlar, qiyin vaziyatlarni oldindan bilish va yengib o'tish. Bo'lajak tarix o'qituvchisining ushbu fazilatlarini shakllantirishga pedagogika oliy o'quv yurtlaridagi faoliyat yo'naltirilishi kerak. Bo'lajak tarix o'qituvchilarining kasbiy muhim fazilatlar orasida uning kasbiy barqarorligi asosiy o'rinni egallaydi, unda quyidagi belgilar mavjud: o'z-o'ziga ishonch; o'z-o'ziga ishonch; o'z-o'ziga ishonch; o'z-o'ziga ishonch; o'z hissiy holatini tartibga solish, ovoz, nutq, imo-ishoralarni o'zlashtirish qobiliyati; o'z-o'ziga bo'lgan ishonchning mavjudligi. kuchli irodali fazilatlar; sinf va individual o'quvchilarning xulq-atvoriga reaksiya tezligi; hissiy zo'riqishning yetishmasligi, bolalardan qo'rqish; kommunikativ kompetensiya; sinf o'quvchilarning xatti-harakatlariga reaksiya tezligi.;

Malevning aytishicha, maktab milliy tuproqdan va o'z xalqining ildizlaridan ajralmas, milliy madaniyatni shakllantiradi va saqlaydi, shuning uchun yosh avlodni o'qitish va tarbiyalashning tashkil etilishi, shakllari va usullari ming yillik tarixni hisobga olgan holda qurilishi kerak., xalqning ota-bobolarining an'analari. milliy madaniyat asoslari, umuminsoniy madaniyatning eng yaxshi yutuqlari bilan boyitish lozim. Bu madaniy va milliy tiklanish sharoitida bo'lajak tarix o'qituvchilarini kasbiy-pedagogik tayyorlash tizimini shakllantirish va rivojlantirishning muhim omili, zamonaviy jamiyat ichki madaniyati yuqori bo'lgan ma'lumotli tarix o'qituvchilariga muhtoj, deb hisoblaymiz. Tarixiy yondashuv tarix o'qituvchilarini tayyorlashning rivojlanish qonuniyatlarini, uning hozirgi bosqichdagi holatini va yanada takomillashtirish yo'nalishlarini yaxshiroq tushunishga imkon beradi. Tarix o'qituvchilarini tayyorlash tizimining ishlashi va rivojlanishi tajribasini o'rganish va umumlashtirish, nafaqat umumiy tendensiyalarni, balki ko'p millatli davlat sifatida O'zbekistonga xos bo'lgan o'ziga xos xususiyatlarni aniqlash juda muhimdir, shunda ularning kelajagini hisobga olgan holda, uning rivojlanishini aniqroq bashorat qilish

mumkin. Tarixan rivojlangan va ko'p millatli davlat sifatida mavjudligini ta'kidlaydi. Bu uning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy hayotida doimo o'z aksini topgan. Shuning uchun O'zbekistonda yashovchi xalqlarning yutuqlarini saqlash va rivojlantirish muammolari, shuningdek, turli etnik madaniyatlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning samarali usullarini izlash, ayniqsa turli millat vakillarining yaqinlashishi va millatlararo nizolarning oldini olish sharoitida. Ushbu muammoni hal qilishda ta'lim muhim rol o'ynaydi. Ta'lim makonida inson o'z xalqining etnik madaniyatini o'rganadi, mintaqaning milliy o'ziga xosligini va ular orqali dunyoning umumiy insoniyat madaniyatini o'rganadi. Etnik guruhlar, millatlar, jamoalarning madaniy merosining kelajak avlodni turli madaniy qadriyatlarga, urf-odatlariga jalb qilishga, o'z etno-milliy madaniyatining tashuvchisi va etnik o'ziga xoslikning ilhomlantiruvchisi bo'lishga chaqirilgan o'qituvchidir. Bunda bo'lajak tarix o'qituvchisi alohida rol o'ynaydi.

Ta'lim muassasalari ko'p millatli bo'lib bormoqda. Aholi migratsiyasi sharoitida shaharlar, ko'p millatli jamoalar soni ortib bormoqda, xalqlar aralashmasi mavjud. Talabalarning ko'p millatli, ko'p madaniyatli tarkibi ta'lim tizimini tashkil etishga, o'quv jarayoni ishtirokchilari o'rtasidagi munosabatlarga ta'sir qiladi, shuning uchun ta'lim muassasalari rahbarlari talabalarning ko'p millatli hamjamiyati sharoitida ularning faoliyatining o'ziga xos xususiyatlaridan xabardor bo'lishlari kerak. Hozirgi bosqichda bo'lajak o'qituvchilarni tarbiyaviy ishlarda milliy ozchiliklarning etno-madaniy an'analarini bilish va ulardan foydalanish sharti bilan ularni o'qitishning yaxlit usuli mavjud emasligi va etno-madaniyatga asoslangan bolalarni o'qitish va tarbiyalashni amalga oshirishda o'qituvchining vazifalari aniqlanmagan. Milliy ozchiliklarning etnik madaniyatining ta'lim va tarbiya imkoniyatlarini kam baholash va universitetni tayyorlashda to'liq foydalanmaslik pedagogika universiteti bitiruvchilarining kasbiy tayyorgarligi mazmunini sezilarli darajada qashshoqlashtiradi. Xalqlar do'stligi, diniy bag'rikenglik, bag'rikenglikni tarbiyalash, davlat fuqarolarining huquq va majburiyatlarini belgilovchi tegishli huquqiy hujjatlar mavjudligi bilan birga ta'limning barcha darajalarining, shu jumladan oliy ta'limning muhim vazifalaridan biridir. Kelajakdagi tarix o'qituvchisi yosh avlodni

bag'rikenglik, boshqa odamlarga nisbatan bag'rikenglikda tarbiyalashi kerakligini aytishimiz mumkin.

So'nggi yillarda mahalliy va xorijiy tajriba madaniyat, fan va ta'lim tizimi (ayniqsa, oliy ta'lim) o'rtasida muhim aloqalar mavjudligini ko'rsatdi, bu jamiyatda ilmiy muammolarni qo'yish va hal qilish va natijalardan foydalanishga imkon beradigan maxsus intellektual fonni yaratadi. Shu sababli, zamonaviy ta'lim holati o'qituvchilar tayyorgarligining tobora yuqori darajasini belgilaydi. Ta'limning rivojlanishi o'qituvchining shaxsiy, madaniy va kasbiy salohiyatini oshirish bilan bevosita bog'liq bo'lishi kerakligi ayon bo'ladi.

Shu munosabat bilan, hozirgi vaqtda o'qituvchi shaxsining raqobatbardosh manbai bu maxsus bilimlar, kasbiy ma'lumotlarga ega bo'lish va maqsadli ta'lim va o'qitish texnologiyalarini rivojlantirish emas, balki me'yoriy faoliyat va shaxsiy rivojlanish chegaralaridan tashqariga chiqishni ta'minlaydigan umumiy va kasbiy madaniyatdir. Bu kelajakdagi o'qituvchilarning kasbiy va pedagogik madaniyatini va uning individual tarkibiy qismlarini maqsadli rivojlantirish nuqtai nazaridan umumiy va kasbiy tayyorgarligining o'ziga xos xususiyatlari va mexanizmini aniqlaydigan tadqiqotlar mavjudligidan dalolat beradi.

Madaniyatning ko'p funksiyali hodisa sifatida zamonaviy talqini uni evolyusion nuqtai nazardan ko'rib chiqishga imkon beradi, unga ko'ra ilmiy meros va o'tmish yutuqlari ta'lim va madaniyatning global va milliy merosining ajralmas qismi hisoblanadi. Jamiyat o'z tarixini faol o'rganishga intilayotgan davrda ommaviy tarixiy ongni ozod qilish, boshqa ijtimoiy-madaniy va tarixiy sharoitlarda shakllangan Yevropa va mahalliy ta'lim an'alarini tushunish va ijodiy foydalanish zarurati tug'iladi. Jahon pedagogikasining intellektual va ma'naviy merosini ob'ektiv baholash, uning doimiy qiymatini anglash, ushbu qimmatli tajribani zamonaviy o'qishni amalga oshirish muhimdir, chunki ta'lim sohasidagi mafkuraviy buzilishlardan xalos bo'lgan yangi tarixiy bilimlar umumiy pedagogik tafakkurning shakllanishini belgilaydi va ilmiy, falsafiy va axloqiy yangi bosqichdagi pedagogik kadrlarni tayyorlashga e'tiborni oshirishga qaratilgan pedagogik sohadagi islohotlar muhimdir.

Zamonaviy tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, ta'lim sohasidagi bu jarayon sub'ekt-transformativdan shaxsga yo'naltirilgan paradigmaga o'tish sharoitida sodir bo'ladi. Shu bilan birga, ta'limni insonparvarlashtirish muhim rol o'ynaydi, ular nafaqat o'qitiladigan fanlar soni va ularga ajratilgan vaqtning ahamiyatsiz o'sishi, balki qadriyatlar va gumanitar ta'lim normalarining oliy ta'lim tarkibiga kirib borishi tufayli amalga oshiriladi, insonning mohiyati, uning semantik faoliyati va maqsadi haqidagi savollarni hal qilishga yo'naltirilgan. Insonparvarlashtirish jarayoni gumanistik tamoyillar, ularning mazmuni va amalga oshirish usullari, insoniyatning global hayotiy ta'minotining saqlanishini ta'minlash ta'lim sohasida to'plangan madaniy tajribaning haqiqiy qiymatini oshirish to'g'risida umumiy madaniy g'oyalarni ishlab chiqishga imkon beradi.

Shuning uchun bo'lajak mutaxassisning tarixiy va pedagogik madaniyatini oliy pedagogik ta'lim sohasidagi tubdan yangi hodisa sifatida ko'rib chiqish mumkin. Ushbu ta'rif zamonaviy tadqiqotlarda faol qo'llaniladi (S. F. Yegorov, I. A. Kolesnikova, A. K. Kolesova, G. B. Kornetov, A. I. Piskunov, V. A. Slastenin va boshqalar.), ammo uning fenomenologiyasi yetarlicha rivojlanmagan. Uning shakllanishi sharoitida kasbiy oliy maktabning o'quv jarayonida mavjud bo'lgan dunyo va mahalliy tarixiy va pedagogik merosni faol ko'p o'lchovli o'rganish amalga oshiriladi (T. K. Axayan, B. M. Bim-Bad, M. V. Boguslavskiy, I. S. Busiygina, G. D. Dneprov, S. F. Yegorov, N. V. Karnauh, V. G. Kinelev, G. M. Kojaspirova, G. B. Kornetov, D. I. Latishina, A. M. Pushnikov, C. B. Likov, A. I. Piskunov, Z. I. Ravkin, K. I. Salimova, A. N. Xodusov va boshqalar.). O'rganilayotgan masalalar doirasi ancha keng bo'lib, bu bir tomondan ilgari surilgan muammoning dolzarbligini ko'rsatsa, ikkinchi tomondan uni har tomonlama tahlil qilishni murakkablashtiradi. Bunga jahon va mahalliy tarixiy-pedagogik jarayonning shakllanishi va rivojlanishining xususiyatlari va qonuniyatlarini keng ko'lamli va xilma-xil tadqiqotlar mavjudligi va zamonaviy pedagogika universitetlarida tarixiy-pedagogik fanlarni o'qitishning an'anaviy amaliyoti o'rtasidagi qarama-qarshilik sabab bo'lmoqda.

Kasbiy pedagogik tayyorgarlikning zamonaviy tizimi mavjud tarixiy-pedagogik tajribaning qiymatini aniqlash, uni qayta qurish va uni yanada rivojlantirish tendensiyalarini prognoz qilish nuqtai nazaridan ta'limning tarixiy va dinamik (fazoviy-vaqtinchalik) xususiyatlarini deyarli e'tiborsiz qoldiradi. Aynan rivojlangan tarixiy va pedagogik madaniyat ta'lim sohasidagi bo'lajak mutaxassislarining pedagogik nazariya va amaliyotdagi an'anaviy va innovatsion munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlarini anglashiga yordam beradi, to'plangan tarixiy va pedagogik tajribani kasbiy ahamiyatga ega bo'lishiga yordam beradi.

Bugungi kunda nazariy, uslubiy va didaktik xarakterdagi asarlarga ehtiyoj mavjud bo'lib, unda nafaqat tarixiy tajribani yoritish va ta'lim o'tmishi g'oyalarini aniqlash, balki tarixiy va pedagogik bilimlarni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlarini har tomonlama tavsiflash, shuningdek, tarixiy va pedagogik bilimlarni rivojlantirish lozim. Pedagogika universiteti sharoitida pedagogik jarayon samaradorligini oshirishni ta'minlaydigan texnologiya bu ta'lim sohasidagi bo'lajak mutaxassislarining tarixiy va aqliy an'analar va o'ziga xos xususiyatlarni hisobga olgan holda innovatsion texnologiyalarni ongli ravishda tanlash uchun mavjud pedagogik merosga, zamonaviy innovatsiyalarga munosib tanqidiy munosabatini, ijobiy tajribani saqlashni va strategik vositalarni ishlab chiqishni ta'minlaydi.

Hozirgi vaqtda zamonaviy voqelikni hisobga olgan holda oliy ta'limda tarixiy va pedagogik fanlarni o'qitish holatini yaxlit o'rganish va ob'ektiv tahlil qilishga bag'ishlangan fundamental tadqiqotlar mavjud emas, talabalar tomonidan tarixiy va pedagogik materiallarni rivojlantirishning uslubiy va didaktik asoslari yetarlicha o'rganilmagan, tarixiy va pedagogik fanlarni o'qitishning yaxlit didaktik konsepsiyasi hali ham mavjud emas, bu ularning o'qitilishini takomillashtirishga, tegishli ilmiy va o'quv ta'minotini tayyorlashga to'sqinlik qiladi, davlat ta'lim standartlari talablariga javob beradigan kurslarning me'yoriy dasturlarini ishlab chiqish lozim. Ta'limdagi mavjud vaziyat universitet o'qituvchilariga uning rivojlanishidagi ikkita tarixiy tendensiya - soddalashtirish va tizimlashtirish tendensiyasi va o'quv jarayonini tashkil etishning turli shakllariga moyillik o'rtasida oqilona muvozanatni topish masalasini qo'yadi. Tarixiy va pedagogik merosga kiritilgan bo'lajak

o'qituvchilarning malakasini oshirish va shaxsiy taqdirini o'zi belgilash salohiyati talab qilinmaganligicha qolmoqda.

Ijobiy ilmiy yechimni talab qiladigan bir qator qarama-qarshiliklar mavjud:

- zamonaviy oliy pedagogika maktabida tarixiy va pedagogik merosni o'rganishning prognostik kontekstini tushunishning potensial imkoniyatlari, bu kasbiy malakali va madaniy rivojlangan fanni shakllantirishga va tarixiy va pedagogik ma'lumotlarni rivojlantirishga o'rnatilgan ilmiy va texnologik yondashuvni shakllantirishga qaratilgan;

- bo'lajak o'qituvchilarning tarixiy-pedagogik madaniyatini shakllantirish sharoitida talabalarning jahon tarixiy-pedagogik jarayonining evolyusion rivojlanishining dinamik xususiyatlarini anglashining kasbiy va shaxsiy ahamiyatini tan olish va ushbu jarayonni rag'batlantiradigan ta'limning nazariy, uslubiy va didaktik asoslarining yetarli darajada rivojlanmaganligi;

- universitetlarning innovatsion pedagogik texnologiyalarga yo'naltirilganligi va tarixiy-pedagogik ma'lumotlarni o'zlashtirish jarayonini tashkil etishning an'anaviy fan-informatsion shakllari va usullarining haqiqiy ustunligi.

"Universitet o'quv jarayonida bo'lajak o'qituvchining tarixiy-pedagogik madaniyatini shakllantirishda", uning muammosi quyidagicha shakllantirilgan: oliy o'quv yurtida bo'lajak o'qituvchining tarixiy-pedagogik madaniyatini shakllantirishning nazariy va uslubiy asoslari qanday?

Tarixiy bilish sharoitida shaxsga yo'naltirilgan ta'limni ta'minlaydigan ta'lim muhiti, didaktik va texnologik nuqtai nazardan o'quv jarayonini tegishli jihozlashga yo'naltirish lozim. Talabalarning o'quv faoliyatini optimallashtirish tarixiy va pedagogik ma'lumotlarni o'rganishda talabalarning analitik va refleksiv ko'nikmalarini shakllantirishga, talabalarning individual, kichik guruh va frontal shakllaridan foydalanishga qaratilgan tarixiy va pedagogik ma'lumotlar bilan ishlashning o'ziga xos faoliyatidan foydalanish hisobiga amalga oshirildi. Tarixiy va pedagogik madaniyatni tarkibiy qismlarning birligida ajralmas hodisa sifatida shakllantirish samaradorligini oshirish va monitoring qilish kerak.

Bo'lajak o'qituvchining tarixiy va pedagogik madaniyatining mohiyati o'rganilayotgan hodisani shakllantirish jarayonining yo'nalishini ta'minlaydigan va uning tarkibiy va tarkibiy xususiyatlarining aniqlaydigan tarixiy ong kabi hodisaning xususiyatlaridan kelib chiqib belgilanadi. Bu pozitsiya tarixiy ongni rivojlanish jarayoni bilan yashirin aloqalarning mavjudligi bilan bog'liq bo'lib, u asosiy mantiqiy qurilgan komponentlar yig'indisining ajralmas shakllanishi sifatida qaraladi, shuningdek, o'rganilayotgan hodisaning asosiy jihati va mazmun yadrosi vazifasini bajaradi. Bundan tashqari, mavjud tarixiy-pedagogik merosni aktallashtirish va zamonaviy sharoitda ta'lim sohasining bo'lajak xodimlari uchun uning prognostik ahamiyatini aniqlash uchun rag'bat sifatida namoyon bo'ladigan tarixiy va pedagogik madaniyatning o'ziga xosligini tushunish uchun muhim ahamiyatga ega.

Tarixiy va pedagogik madaniyat deganda biz bo'lajak o'qituvchining kasbiy va pedagogik madaniyatining tegishli tarkibiy qismi bo'lgan, uning shaxsiy va kasbiy-pedagogik identifikatsiyasi orqali amalga oshiriladigan, refleksiv idrok etish, rivojlanish jarayonida shakllanadigan ajralmas, ko'p darajali va ko'p funksiyali hodisani tushunamiz. Nazariy va pragmatik kontekstni anglash. universitetda o'qish jarayonida tarixiy va pedagogik meros. Ushbu xususiyat o'rganilayotgan tarixiy va pedagogik madaniyat hodisasini nazariy jihatdan konkretlashtirishga imkon beradi va uni aksiologik, ontologik va epistemologik tarkibiy qismlardan tashkil topgan ajralmas, tizimli hodisa sifatida batafsil o'rganish va tahlil qilish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

Tarixiy va pedagogik madaniyatning aksiologik tarkibiy qismi talabalar tomonidan tarixiy va pedagogik ma'lumotlarning rivojlanishining ahamiyatini belgilaydi va insoniyat tomonidan yaratilgan va oliy pedagogika maktabining o'quv jarayoniga noyob tarzda kiritilgan madaniy qadriyatlarning umumiyligi bilan asoslanadi, buning natijasida tarixiy va pedagogik o'quv materialining rivojlanishi yanada yuqori darajaga ega bo'ladi. Ontologik komponent talabalar o'quv faoliyatini tashkil etish jarayonida o'zlashtiradigan tarixiy va pedagogik tarkibning o'ziga xosligini belgilaydi. Uning mantiqiy qurilishi quyidagi tarkibiy jihatlar bilan belgilanadi: aksiologik, nazariy-ontologik, amaliy-ontologik, ilmiy-ontologik, uning

doirasida o'quv materialini maqbul qurish mumkin. Haqiqiy tarixiy va pedagogik ma'lumotlar talabalarga tarixiy bilish mantig'ida uni loyihalashning induktiv-deduktiv usuli birligida taqdim etilishi kerak.

Talabalarning haqiqiy bilim faoliyatini va talabalarning ijodiy qobiliyatlarini faollashtirish ushbu jarayonni optimallashtirish imkoniyati tarixiy bilish mantig'ida tarixiy ongni maqsadli shakllantirish nuqtai nazaridan tarixiy va pedagogik ma'lumotlarning ikkilik xususiyatlarini hisobga olgan holda yotadi. O'rganilayotgan hodisaning taqdim etilgan tarkibiy va funksional tarkibiy qismlarining yaxlitligi uning dinamik rivojlanish jarayoni uchun asos bo'ladi. Ushbu qoida tarixiy va pedagogik madaniyat hodisasining o'zi va uni pedagogika universitetlari talabalarining o'quv faoliyatida maqsadli shakllantirish jarayonining muallifning konseptual modelini qurishning o'ziga xos xususiyatlarini belgilaydi. Ishlab chiqilgan model pedagogika fanlarida mavjud bo'lgan bunday jarayonning mohiyati haqidagi g'oyalarni aniqlaydi, konkretlashtiradi va umumlashtiradi, bo'lajak o'qituvchilarning tarixiy-pedagogik tayyorgarligi an'analari va tendensiyalarini ob'ektiv tahlil qilish va baholash imkoniyatini beradi, o'quv dasturlari va pedagogik texnologiyalarni takomillashtirish yo'llarini bashorat qilishga imkon beradi.

Tarixiy-pedagogik madaniyat fenomenologiyasining nazariy va uslubiy tahlili uni talabalarning kasbiy va shaxsiy madaniyatining tegishli tarkibiy qismi sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi:

- shaxsning motivatsion sohasini tartibga solish,
- kelajakdagi kasbiy pedagogik faoliyatga munosabatni aniqlash,
- pedagogikaning fan sifatida rivojlanishining tarixan aniqlangan mantig'i tizimidagi o'rningizni kuzatish imkonini beradi.

Uning shakllanishi-bu fanning o'z-o'zini rivojlantirishning ichki mantig'i, yosh avlodga munosabatning o'ziga xos xususiyatlari va bolalik submadaniyati, ma'lum bir tarixiy ijtimoiy sohada ta'lim amaliyotini rivojlantirish naqshlari bilan shartlangan tarixiy an'analari va pedagogikaning zamonaviy tendensiyalari haqidagi bilimlarni faol rivojlantirish va o'zgartirishning murakkab jarayoni.- tarixiy va pedagogik misollar bo'yicha talabalarning shaxsiy va kasbiy o'zini o'zi belgilash kontekstidagi

madaniy vaziyat. Shunday qilib, tarixiy-pedagogik madaniyatni shakllantirish talabalar tomonidan tarixiy-pedagogik merosni idrok etish, rivojlantirish va anglashning maqsadli jarayoni sifatida tushuniladi, uning ilmiy-nazariy, real-amaliy va prognostik ahamiyatini aniqlash asosida amalga oshiriladi va o'quv materialini o'zlashtirish usullarini faollashtirishni o'z ichiga oladi.

Mahalliy oliy maktabda talabalarning tarixiy va pedagogik tayyorgarligi genezisining retrospektiv tahlili shuni ko'rsatdiki, o'quv materiallari bilan ishlashning bevosita faol usullari, uning bashoratli qiymatini ro'yobga chiqarish mahalliy oliy pedagogik ta'lim tizimini shakllantirish va rivojlantirishning barcha bosqichlarida mavjud edi. Biroq, ular tarixiy va pedagogik fanlarni o'qitishda hal qiluvchi emas edi va ustunlik qilmadi, bu talabalarning o'quv faoliyatini tashkil etishning haqiqiy samaradorligini pasaytirdi va tarixiy va pedagogik ma'lumotlarning mazmuni va texnologik yaxlitligidagi barcha o'ziga xosligini hisobga olishga imkon bermadi.

Tarixiy va pedagogik madaniyatni shakllantirish jarayonining o'ziga xos xususiyatlarini nazariy va uslubiy retrospektiv va istiqbolli tahlil qilish sharoitida muallifning konsepsiyasi nazariy va uslubiy yondashyvlarni sintez qilish asosida talabalarning o'quv faoliyatida uslubiy jarayonning yaxlitligini ta'minlaydigan didaktik sharoitlar tizimini belgilash orqali shakllantirildi diniy, madaniy, formatсион, konstruktiv-genetik (xronologik), sivilizatsiya, sinergetik, gerменевтик, tegishli, ijtimoiy-voqea (Annallar maktabi), aksiologik, pedosentrik, antroposofik) talabalarni tarixiy va pedagogik ma'lumotlar bilan ta'minlash va tizimli va yaxlit, nazariy va empirik, tarixiy va mantiqiy birlik tamoyillarini hisobga olish lozim.

Jahon pedagogik tafakkyri va ta'lim amaliyoti evolyusiyasini o'rganishga yondashyvlarning bunday uslubiy poliparadigmali, o'z navbatida, ta'limning madaniyatlararo ijtimoiy institut sifatida rivojlanishini yning aksiologik ahamiyatini, ontologik yaxlitligini va epistemologik muvakkabligini tarkibiy qism sifatida aniqlash nyoqta nazaridan ko'p o'lchovli tahlil qilish imkoniyatini belgilaydi.

Tarixiy va pedagogik kontekstda shaxsga yo'naltirilgan ta'limni ta'minlaydigan tizimli ravishda ishlab chiqilgan, informatsion va didaktik jihatdan boy ta'lim muhitini yaratish; by davlat ta'lim standartlari asosida o'quv dasturlarini qayta ko'rib

chiqishni, talabalar tomonidan faol tahlil qilish uchun materiallarni kiritish uchun tarixiy va pedagogik yoʻnalishdagi fanlarni oʻrganish uchun oʻquv-uslubiy majmualarni qayta ishlab chiqishni va tegishli maʼlumotlarni ishlab chiqishga oʻz yondashuvini shakllantirishni, boy tarixiy va ilmiy-amaliy bilimlarni yaratishni oʻz ichiga oladi. Taʼlim makonining pedagogik haqiqatlari, talabalarni madaniy mintaqasining tarixiy va pedagogik merosi bilan tanishtirish orqali ijtimoiy-madaniy makonni kengaytiradi.

Talabalarning individual tipologik xususiyatlarini hisobga olgan holda oʻzgaruvchan pedagogik texnologiyalar darajasiga umumlashtirilgan innovatsion modelni amalga oshirishning yetarli mexanizmini ishlab chiqish, oʻquv jarayonini faollashtirish va talabalarning oʻquv faoliyatining umumiy motivatsiyasi va ularning oʻquv va kognitiv faoliyatining xususiyatlariga qarab uni optimallashtirishga qaratilgan. Eʼlon qilingan shartlar tizimini uning yaxlitligiga kiritish va amalga oshirish oʻquv jarayonida ketma-ket emas, balki bir vaqtning oʻzida sodir boʻladi, chunki tarixiy va pedagogik madaniyatning barcha tarkibiy qismlarini bir vaqtning oʻzida faollashtirish zarurati mavjud.

Belgilangan shartlarga muvofiq, tarixiy-pedagogik madaniyatning oʻziga xos xususiyatlarini va u tomonidan amalga oshiriladigan tizimni shakllantiruvchi funksiyalar majmuasini (ijtimoiy-maʼrifiy, kommunikativ, integrativ-refleksiv, axborot-kognitiv,) hisobga olgan holda talabalarning tarixiy-pedagogik tayyorgarligi tizimini isloh qilish mexanizmi ishlab chiqilgan. prognostik) tarixiy bilish mantigʻida. Tarixiy-pedagogik madaniyatning tarkibiy jihatlarini oʻrganish tegishli koʻrsatkichlar, mezonlar va ularni aniqlash usullarini ishlab chiqish asosida uning darajadagi xususiyatlarini aniqlashga imkon berdi.

Koʻrsatilgan muammolar va eksperimental ishlarning natijalarini nazariy tahlil qilish hodisaning asosiy tarkibiy qismlarini rivojlantirish bilan bogʻliq ishlab chiqilgan koʻrsatkichlar tizimi asosida tarixiy va pedagogik madaniyatni shakllantirishning toʻrtta mumkin boʻlgan darajasini (reproduktiv, meʼyoriy, ijodiy oʻzgaruvchan, faol amalga oshirish) loyihalashtirishga imkon berdi tadqiqot ostida. Tadqiqot shuni koʻrsatadiki, aynan shakllangan tarixiy va pedagogik madaniyatning

yuqori darajalari ushbu hodisaga xos bo'lgan funksiyalarning butun tizimini to'liq amalga oshirishga imkon beradi.

O'z navbatida, o'rganilayotgan hodisani rivojlantirish uchun maqbul sharoitlar tizimi uning samaradorligini ochib berdi, talabalar o'rtasida tarixiy va pedagogik madaniyatni shakllantirish darajasining sezilarli dinamikasida namoyon bo'ldi.

Bo'lajak o'qituvchilarning tarixiy va pedagogik madaniyatini shakllantirish jarayonini tashxislash, loyihalash va optimallashtirish qobiliyati tarixiy va pedagogik ma'lumotlarning o'ziga xos xususiyatlarini va uni o'zlashtirish usullarini hisobga olgan holda universitet o'qituvchisi ishini ham, talabalarning o'quv faoliyatini ham ongli va maqsadli muvofiqlashtirishga yordam beradi. "tarixiy qayta qurish" usulining konteksti va reproduktiv, ijodiy va tadqiqot texnologiyalaridan an'anaviy ta'lim shakllari orqali ham, innovatsion texnologiyalar orqali ham yaxlitlikda foydalanish kerak.

Tarixiy va pedagogik madaniyat fenomenining ishlab chiqilgan modelini universitetda o'quv faoliyatini tashkil etish sharoitida talabalarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishning varianti sifatida ko'rib chiqish mumkin. Uning afzalligi shundaki, u tarixiy va pedagogik madaniyatning rivojlanish darajasini bo'lajak o'qituvchilarning shaxsiy va kasbiy o'sish istiqbollari bilan bog'lashga imkon beradi, ularga tarixiy va pedagogik merosning mavjud imkoniyatlarini ham, uni rivojlantirish va yanada rivojlantirish uchun o'z imkoniyatlarini ham bilishga imkon beradi, bu umuman taxminni tasdiqladi. Bo'lajak o'qituvchilarning tarixiy-pedagogik madaniyatini shakllantirish uchun ularni maxsus tayyorlash zarur.

4.3. Bo'lajak tarix o'qituvchisining raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish

So'nggi o'n yillikda zamonaviy voqelik ta'lim tizimiga yangi talablarni shakllantirmoqda, raqamli iqtisodiyotga o'tish munosabati bilan universitet bitiruvchilarining raqamli kompetensiyasiga qiziqish ortdi, ta'lim paradigmasini yangilash jarayoni faollashtirilmoqda, ta'lim darajasiga yangi talablar qo'yilmoqda.

Bo'lajak o'qituvchining raqamli vakolatlari, insonning raqamli dunyo bilan o'zaro munosabatlarining yangi usullarini shakllantirish ta'lim tizimidagi jiddiy o'zgarishlar bilan bog'liq. Ta'limni raqamlashtirish natijasida o'quv jarayoni yanada moslashuvchan bo'ladi, har bir talabaning shaxsiy xususiyatlari hisobga olinadi, ular o'zlari bilim so'rovini shakllantiradi va ular uchun qulay vaqtda o'quv jarayoniga kiritiladi.

Raqamli iqtisodiyotga o'tish jarayoni nafaqat bo'lajak mutaxassislarining malakasini shakllantirish darajasiga, balki ularning individual va shaxsiy rivojlanishi, intellektual va ijtimoiy harakatchanligi darajasiga ham alohida talablar qo'yadi. O'qituvchilar raqamli texnologiyalar yordamida avvalgi ta'lim an'alarini qayta ko'rib chiqishga va o'zgartirishga majbur. Ushbu muammolar maktablarga yuqori sifatli o'qitish va o'rganishni ta'minlash uchun zarur bo'lgan raqamli vakolatlarni qo'llab-quvvatlash strategiyasini ishlab chiqishda katta ehtiyojlarni keltirib chiqardi. O'zbekistondagi zamonaviy ta'lim tizimi sezilarli o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda, bu uning modernizatsiyasi bilan bog'liq bo'lib, uning asosiy vazifalaridan biri umuman ta'lim sifatini va birinchi navbatda pedagogik ta'limni yaxshilashdir. Zamonaviy oliy ta'limning rivojlanishini belgilovchi asosiy elementlar ta'lim sub'ektlari tomonidan universal, umumiy kasbiy va kasbiy kompetensiyalarga erishishni nazarda tutadigan kompetensiyaga asoslangan yondashuvga asoslanadi. Shu munosabat bilan oliy pedagogik ta'lim tizimida talaba - bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish dolzarbdir.

O'qituvchining kasbiy vakolatlari masalalari so'nggi o'n yilliklardagi mahalliy va xorijiy tadqiqotchilarning ishlarida ko'rib chiqilgan. Ushbu tushunchaning turli xil ta'riflari ilmiy pedagogik adabiyotlarda keltirilgan. Kompetensiyalar-bu shaxs o'zining kasbiy, akademik yoki ijtimoiy faoliyatini amalga oshiradigan amalda qo'llaydigan qobiliyatlar to'plamidir. Ye. N. Bondarenkoning ta'kidlashicha, "Bo'lajak o'qituvchining kasbiy vakolatlari fransuz tadqiqotchilari uchta yo'nalish bilan: ularning akademik intizomini bilish, o'qitishni boshqarish, ta'lim tizimi va uning atrof-muhitini bilish" bilan bog'liqdir. "o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi" o'qituvchi faoliyatining muvaffaqiyatini belgilaydigan fan va psixologik-pedagogik

bilimlar, pedagogik mahorat va qobiliyatlarning sintezi sifatida ko'rib chiqiladi. "Kasbiy kompetensiyalar" tushunchasining mazmuni tadqiqotchi T. A. Zotova tomonidan to'liq ochib berilgan bo'lib, unga ko'ra "o'qituvchining predmet (kasbiy) kompetensiyalari pedagogik moslashtirilgan tizimdir: ilmiy bilimlar, faoliyat usullari (harakat qilish qobiliyati); ijodiy faoliyat tajribasi muammoli vaziyatlarda samarali qarorlar qabul qilish qobiliyati shaklida; tabiatga, jamiyatga va insonga hissiy va qadrlı munosabat tajribasi". Ilmiy adabiyotlardagi raqamli kompetensiya ko'pincha o'rtacha fuqaroning raqamli bilimlar jamiyatida o'rganish va navigatsiya qilish uchun zarur bo'lgan ko'nikma va savodxonlikni anglatadi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishda zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, munosabat, qobiliyat, strategiya va xabardorlik to'plami sifatida tavsiflanadi va raqamli media vazifalarni amalga oshirish uchun. Bunga axborot va ma'lumotlar savodxonligi, aloqa va hamkorlik, ommaviy axborot vositalaridan xabardorlik, raqamli kontent yaratish, xavfsiz, tanqidiy va mas'uliyatli dastur va o'rganish, ishlash va jamiyatda ishtirok etish uchun raqamli texnologiyalar bilan o'zaro ta'sir kiradi. O'qituvchining raqamli kompetensiyasi tashkiliy tizimlarda namoyon bo'ladi va ta'lim an'analari doirasida ishlaydi, bu esa kompetensiya ta'lim kontekstida qo'llanilganda murakkablikni oshiradi. Raqamli kompetensiya, o'qituvchilarning didaktik va texnologik bilimlari, bu ularga raqamli texnologiyalardan o'zlarining kasbiy amaliyotida foydalanishga imkon beradi, o'qituvchiga Aktdan samarali foydalanish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar va munosabatlarga erishadi. Empirik tadqiqotlarida o'qituvchining raqamli vakolati bilim, ko'nikma, motivatsiya, shuningdek, axborot texnologiyalarini kasbiy faoliyatda qo'llash qobiliyatidir. O'qituvchining raqamli kompetensiyasini ta'lim maqsadlariga erishish uchun o'z sinflarida Aktdan tanqidiy, dinamik va ijodiy foydalanish uchun o'qituvchilar ega bo'lishi kerak bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka va munosabatlar to'plami sifatida belgilaymiz.

Yosh xususiyatlariga mos va bilim sohalarida o'ziga xos xususiyatlarini aks texnologiyalar yordamida ta'lim sohasida ta'lim va ta'lim tashkil etish mavzu-uslubiy ko'nikmalarini egalik tarixi bo'yicha o'quv ishlari sifatini ta'minlash uchun; o'quv ishlari jarayonida tarixiy bilim qo'llash qobiliyatini egallashi lozim. Tarix bo'yicha

o'quv ishlarining sifatini ta'minlash uchun fan-uslubiy ko'nikmalarga ega bo'lish" vakolati-bu milliy va umuminsoniy tarixni o'qitish nazariyasi va metodikasi sohasidagi ilmiy bilimlar, ko'nikmalar va ko'nikmalar tizimi bo'lib, faoliyat usullari shaklida ishlaydi.

Ba'zi olimlar ta'lim faoliyati doimo o'zgarib turishini ta'kidlaydilar. Shu munosabat bilan bo'lajak o'qituvchiga zamonaviy raqamli texnologiyalarni bilish kerak deb ogohlantiradilar.

- axborot texnologiyalari sohasida mutaxassislarni (asosan texnik mutaxassisliklar) tizimli tayyorlashni, bo'lajak o'qituvchilarni axborot texnologiyalari va boshqa fanlardan ushbu texnologiyalardan foydalanuvchi sifatida tayyorlashni noto'g'ri tushunish va shuning uchun ajrata olmaslik;

- ta'limning maqsadlari va kutilayotgan natijalarini loyihalashda kompetensiyaga asoslangan yondashuv imkoniyatlarini hisobga olmaslik, shuningdek har bir kompetensiyaning asosiy elementlarini aniqlay olmaslik;

- o'qituvchining raqamli kompetensiyasining konseptual asoslari va uni kasbiy faoliyatga to'liq kiritish imkoniyatlari to'g'risida noaniqlik.

Tadqiqot usullari: kuzatish, qiyosiy tadqiqotlar, talabalarning raqamli kompetensiyalarini shakllantirishning zamonaviy usullarini sintez qilish, ilmiy, pedagogik va uslubiy adabiyotlarni tahlil qilish; talabalarning raqamli kompetensiyasini rivojlantirish uchun turli xil yondashuvlar, dasturlar, mobil qurilmalarni o'rganish va amalga oshirish, turli yondashuvlar va pedagogik vaziyatlarni modellashtirish, ularni tushunish lozim. Quyidagi texnika va usullar amalga oshirildi:

Raqamli o'yinlarga asoslangan ta'lim juda oddiy vazifalarni bajarishdan murakkab muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishgacha bo'lgan faoliyatni o'z ichiga oladi. O'yinlarni tanlashda quyidagi ma'lumotlarni hisobga olish kerak: yoshi, xususiyatlari, jinsi, raqobatbardoshligi va talabalarning oldingi o'yin tajribasi.

Video o'yinlar talabalarga kasbiy faoliyatida kerak bo'lishi mumkin bo'lgan kompyuter ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Raqamli o'yinlar asosida

o'rganish talabalarning o'quv motivatsiyasini oshirishi mumkin. Ushbu usuldan foydalanish aniq maqsadlar va o'quv natijalariga, ijtimoiylashuv va fikr-mulohazalarga erishish uchun talabalarni ta'lim tajribasiga jalb qilishga qaratilgan. O'qituvchi tashkilotchi, yordamchi, o'qituvchi rollarini bajaradi.

- o'quv dasturlari bilan mustaqil ishlash, elektron ta'limni o'z ichiga olgan bepul, ochiq kodli dasturiy platforma talabalar va o'qituvchilar o'rtasida o'zaro ta'sir va muloqot qilish imkoniyatini beradigan onlayn kurslarni yaratish uchun ishlatilishi mumkin. Chat yoki videokonferensiya orqali va hamkorlikni amalga oshirishga imkon beradi;

- guruhlarining o'zaro ta'siri usuli (munozara, ijodiy guruh usuli, almashtiriladigan tarkib guruhlarida ishlash, o'zaro o'rganish texnologiyasi va boshqalar.).

Platformada guruhlarda ishlash- vebinar talabalar o'rtasida muloqot qilish uchun turli xil vositalarga ega, biz ularni ta'lim faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi texnologik infratuzilma deb hisoblaymiz.

O'quv dasturlari, topshiriqlar va interfaol o'quv modullarini o'z ichiga olgan onlayn materiallar; uy vazifasini yuborish orqali kursni boshqarish, talabalarning yutuqlarini tezkor baholash va xulosa qilish;

talabalar bilan elektron pochta orqali o'zaro aloqa.

Ushbu usul natijaga qaratilgan dialogni, o'zaro ta'sirni faollashtiradi. Tadqiqot davomida talabalar o'z-o'zini anglash va guruhdagi vazifani aks ettirish qobiliyatini namoyish etadilar;

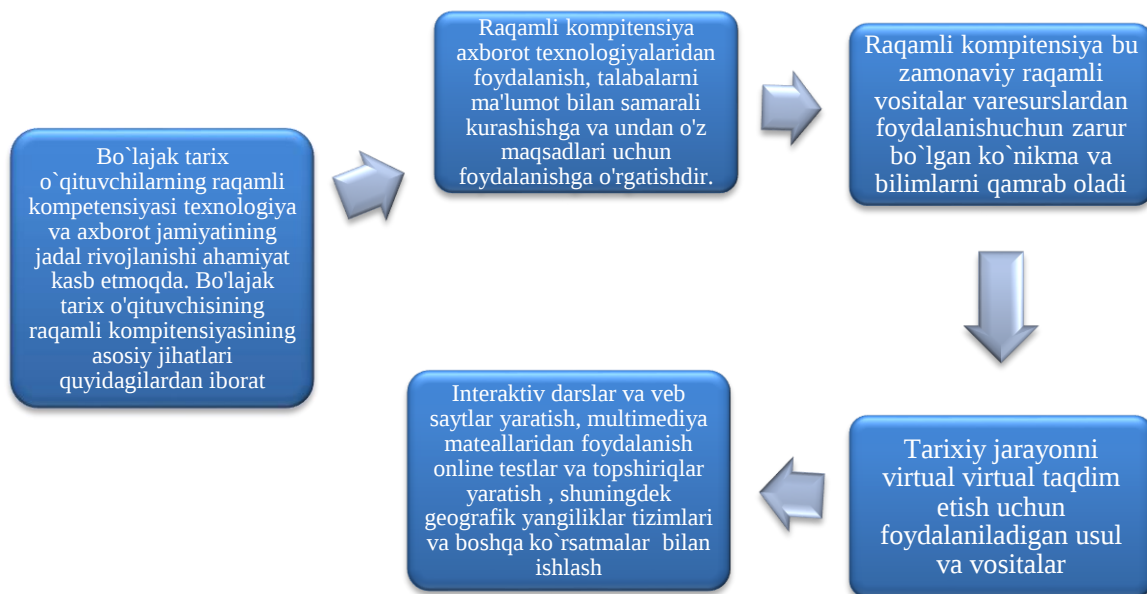
- muloqot qobiliyatlari, guruhlarining o'zaro ta'siri, muammolarni hal qilish, o'zaro ta'sir qilish uchun ma'lum bir motivatsiyani ro'yobga chiqarish, qiyinchiliklarni yengish, muvaffaqiyatga erishish, aks ettirish faollashtirilgan aniq pedagogik vaziyatlarni yaratish va tahlil qilish. elektron ta'lim resurslarini yaratish vositalarini boshqarish qobiliyati;

- raqamli ta'lim resurslarining asosiy turlarini farqlash va ularni o'quv mashg'ulotining tegishli bosqichlarida qo'llash qobiliyati;

- raqamli vositalar yordamida o'quv mashg'ulotlarini loyihalashtirish qobiliyati.

- Aktni o'z bilim sohalarida qo'llash qobiliyati;

- axborot va raqamli tarkibni aniqlash, tartibga solish, ajratib olish, saqlash va tahlil qilish, uning maqsadini baholash qobiliyati. Axborot texnologiyalari audio va video materiallar, rangli illustrativ materiallar, turli manbalar va animatsion tarixiy xaritalar yordamida tarix darslarini "jonlantirish", ularni zamonaviy, qiziqarli va esda qolarli qilish imkonini beradi.

Tarix darslarida o'qituvchining axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanish istiqbollari xilma-xil va cheksizdir (o'quv veb-saytlari, interaktiv o'yinlar, elektron multimedia darsliklari va boshqalar.) va ulardan o'quv jarayonida samarali foydalanish ko'p jihatdan o'qituvchining kompyuter va multimedia texnologiyalari sohasidagi raqamli kompetensiyasiga va Aktdan foydalangan holda dars metodikasiga bog'liq.

"Kasbiy sohada loyiha faoliyatiga qobiliyat va tayyorlik" kompetensiyasi o'qituvchining pedagogik faoliyatini loyihalash, prognozlash, tahlil qilish va o'zini o'zi boshqarish, shuningdek, turli toifadagi talabalar uchun individual o'quv yo'nalishlarini loyihalashtirish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Ushbu kompetensiya quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi: yosh xususiyatlarini, talabalarning intellektual rivojlanish darajasi va yutuqlarini hisobga olgan holda ish o'quv

dasturlari va individual o'quv yo'nalishlarini loyihalash; "Tarix" fanining mazmunini, o'qitish va tarbiyalash texnologiyalari va usullarini, o'quv natijalarini baholashning zamonaviy vositalarini loyihalash; kasbiy martaba, kasbiy o'z-o'zini tarbiyalash va shaxsiy o'sish;

"Tarix" fani bo'yicha ilmiy loyihalarni yaratish qobiliyati.

Pedagogik ta'lim tizimida bo'lajak tarix o'qituvchisining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish va rivojlantirish jarayoni tegishli bosqichlardan o'tadi - o'quv jarayonidagi nazariy va uslubiy tayyorgarlikdan tortib uni maktablarda pedagogik faoliyatda va sinfdan tashqari ishlarda amaliy amalga oshirishgacha. Bilim " amalda tasdiqlangan voqelikni bilish natijasidir. Bilimsiz samarali va maqsadli faoliyat bo'lishi mumkin emas. Garchi bilim o'qituvchilarni tayyorlashning muhim tarkibiy qismi bo'lsa-da, u o'z-o'zidan kasbiy Kompetensiyalarning namoyon bo'lishiga kafolat bermaydi. Tarix o'qituvchisi keng tarixiy dunyoqarashi va turli xil o'quv mashg'ulotlari va tarbiyaviy tadbirlarni tashkil etish jarayonida tarixiy faktlardan mohirona foydalanishi tufayli o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishini uyg'otishi, davlatimiz an'analariга hurmatni uyg'otishi, ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirishi mumkin.

- Suniy intellektga asoslangan texnologiyalarda foydalanish ilgari odamlar tomonidan bajarilgan jarayonlar va vazifalarni avtomatlashtirish orqali mehnat samaradorligi va unumdorligini oshirish imkonini beradi. Bundan tashqari, inson talqini uchun qiyin bo'lishi mumkin bo'lgan ma'lumotlar hajmini qayta ishlashga qodir.

- imkoniyatlarini odamlarga maksimal darajada yaqinlashishtirish, shuningdek ularning kundalik hayotga qo'shilish;
- Inson muammolarini mustaqil ravishda hal qila oladigan to'liqonli suniy intellektni yaratish.

- Suniy intellekt texnologiyalari bu kellakka qarashingiz mumkin bo'lgan oyna. Suniy intellekt ta'limga kirish uchun to'siqlarni kamaytirish orqali global ta'lim maqsadlariga erishish jarayonini tezlashtirish imkoniyatiga ega.

Bo'lajak o'qituvchi faqat oliy ta'limning davlat ta'lim standartida (pedagogika, psixologiya, umumiy va milliy tarix, arxeologiya va etnologiya, manbashunoslik, tarixshunoslik va tarixiy tadqiqotlar usullari, tarixshunoslik nazariyasi va metodologiyasi) nazarda tutilgan asosiy bilim va ko'nikmalarni egallash bilan cheklanmaydi, tarix va ijtimoiy fanlarni o'qitish metodikasi, maxsus tarixiy fanlar va boshqalar.) va o'z tashabbusi bilan o'z-o'zini tarbiyalash bilan faol shug'ullanadi, bilimlarning tarixiy va axborot sohasini mustaqil ravishda kengaytiradi, sinfdan va maktabdan tashqari ishlar doirasida turli tadbirlarni amalga oshirish orqali o'zining fan ko'nikma va malakalarini rivojlantiradi, shaxsiy va kasbiy fazilatlarini o'z-o'zini takomillashtirish bilan shug'ullanadi, ilmiy va uslubiy seminarlarda, onlayn vebinarlarda, ilmiy-amaliy konferensiyalarda qatnashish orqali malakasini oshiradi, pedagogik forumlar, masofaviy olimpiadalar, tanlovlar, loyihalar. "Tarix bo'yicha o'quv va darsdan tashqari ishlarda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish qobiliyati va tayyorligi" kompetensiyasi axborot-kommunikatsiya va multimedia texnologiyalaridan foydalangan holda dars yoki darsdan tashqari tadbirni o'tkazish metodologiyasiga ega bo'lishdan iborat.

(Internet resurslaridan foydalanish qobiliyati, shaxsiy kompyuter, multimedia proektori, interaktiv doska, multimedia taqdimotlari, elektron o'quv materiallari, veb-saytlar, onlayn anketalar, videolar va boshqalarni yaratish.), tarix bo'yicha ta'lim faoliyati sifatini oshirishga hissa qo'shadi. Tarixni o'qitishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish raqamli ta'lim muhitini tashkil etish va maktab tarixi ta'limi sifatini oshirish, o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishi va motivatsiyasini rag'batlantirish imkonini beradi.

Tarix darslarida o'qituvchining axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanish istiqbollari xilma-xil va cheksizdir (o'quv veb-saytlari, interaktiv o'yinlar, elektron multimedia darsliklari va boshqalar.) va ulardan o'quv jarayonida samarali foydalanish ko'p jihatdan o'qituvchining kompyuter va multimedia texnologiyalari sohasidagi raqamli kompetensiyasiga va Aktdan foydalangan holda dars metodikasiga bog'liq.

Shunday qilib, quyidagi xulosalar chiqarish mumkin:

- bo'lajak tarix o'qituvchilarini pedagogik faoliyatga tayyorlash sifatini oshirish uchun ularni tayyorlash fanlarining ishchi o'quv dasturlariga kasbiy kompetensiyalar kiritilishi kerak;

- oliy pedagogik ta'lim tizimida bo'lajak tarix o'qituvchisining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish va rivojlantirish talabaning ham akademik, ham darsdan tashqari ishlari doirasida amalga oshiriladigan ko'p vaqt va bosqichma-bosqich jarayondir;

- kasbiy kompetensiyalar bo'lajak o'qituvchini shakllantirishda uning kasbiy tayyorgarlik darajasini, mehnatga, o'ziga bo'lgan munosabatini tavsiflovchi va o'quv faoliyati samaradorligiga ta'sir qiluvchi muhim komponent hisoblanadi.

Bugungi muammo nimada?

- -40% bolalar Internet xavfsizligi muammosini muhokama qilmaydi ularning ota-onalari;

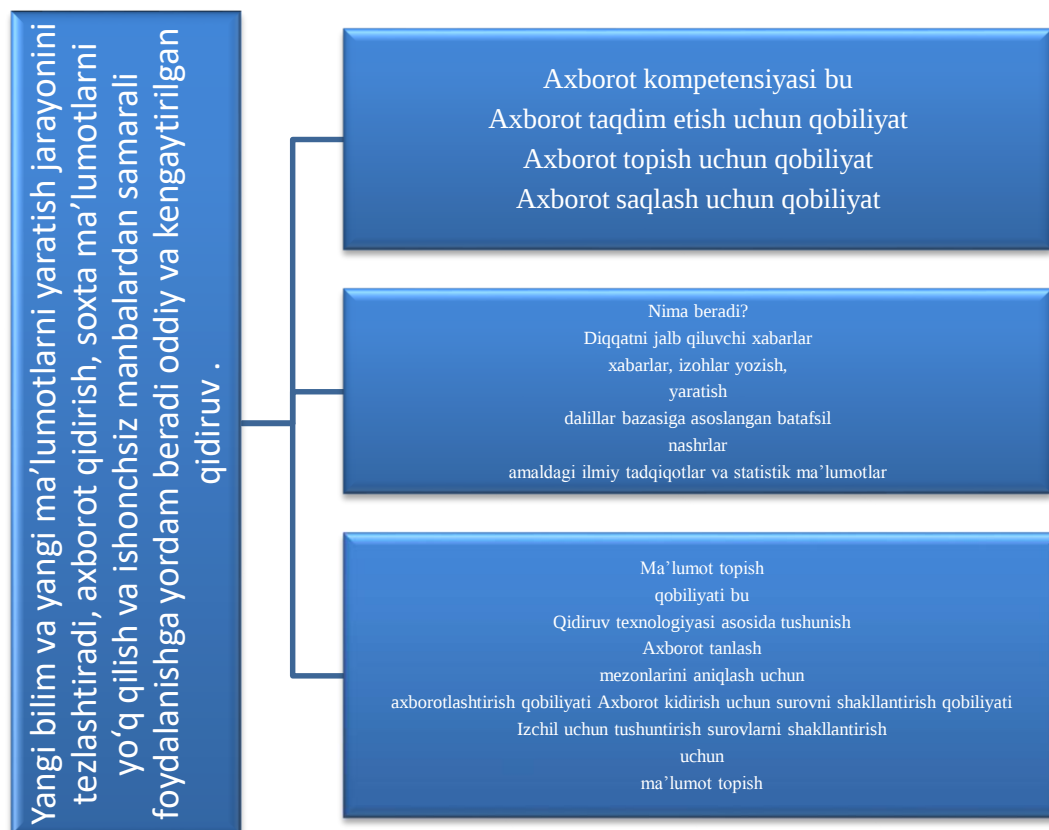
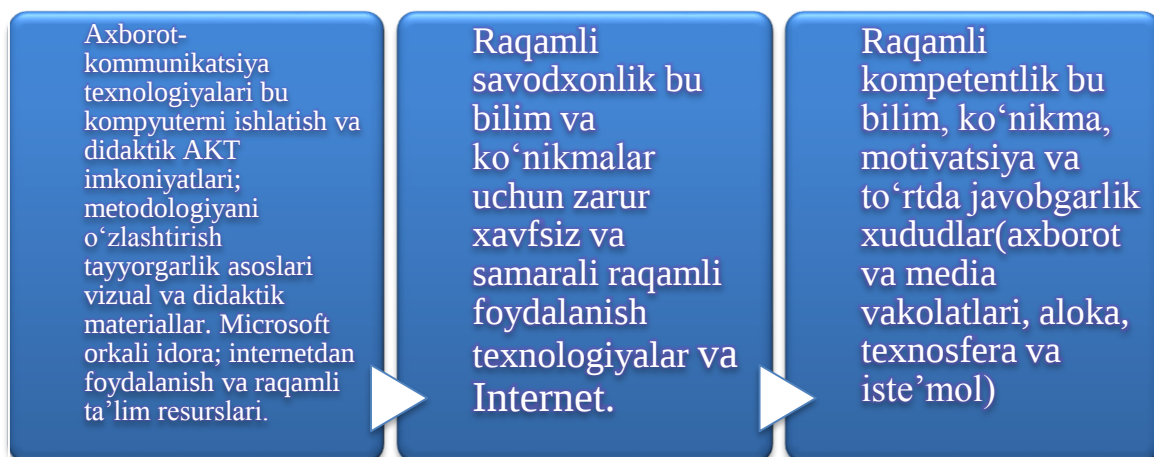
- 33% bolalar ota-onalariga qaysi saytlarga tashrif buyurishlari haqida aytmaydilar;

.

34% ota-onalar farzandlari uchun har qanday xulq-atvor qoidalarini belgilamaydilar;

Ota-onalarning 23% bolalar juda ko'p vaqt sarflashidan shikoyat qiladilarInternet;

- 14% ota-onalar farzandlari qancha vaqt sarflashlarini bilishmaydi.

Bo'lajak o'qituvchilarning kompetensiyalarini shakllantirish muammosi bugungi kunda shu qadar dolzarbki, u pedagogika, psixologiya, sotsiologiya, falsafa bo'yicha ko'plab asarlarning tadqiqot mavzusi hisoblanadi. Kompetensiyaga asoslangan ta'lim paradigmasi uning barcha darajalarida ta'limni tartibga soluvchi

normativ-huquqiy hujjatlarda mustahkamlanganiga qaramay, bugungi kunda amaliy amalga oshirish darajasida uning ko'p jihatlari yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

Shuni ta'kidlash kerakki, universitetning o'quv jarayoni, kompetensiyaga yo'naltirilgan asosda o'qitilishiga qaramay, hali ham fanlarning aniq tuzilishiga, qat'iy taqvimiy rejalashtirishga, baholash turlariga ega, bu standartlarda ko'rsatilgan vakolatlarning shakllanish darajasini aniqlash uchun yetarli emas, shu bilan birga kompetensiya yondashuvi metodologiyasini amalga oshirishga va bundan tashqari, bo'lajak o'qituvchining vakolatlarini shakllantirishga asoslanadi.

Bo'lajak mutaxassislar uchun XXI-asrning moslashuvchan iqtisodiyotida band bo'lgan talabga ega bo'lish imkonini beruvchi uzluksiz kasbiy mahorat bo'yicha qo'shimcha ko'nikmalarga ega bo'lish muhimdir. O'qituvchilar, bitiruvchilar orasida akademik ko'rsatkichlardan tashqariga chiqadigan ko'nikma, qobiliyat va qobiliyatlarni shakllantirish alohida ahamiyatga ega, chunki ularning kasbiy faoliyati doirasida "startap" ni amalga oshirish orqali yosh mutaxassis tez rivojlanayotgan, dinamik o'sib borayotgan yangiliklarga duch kelishi mumkin.

Tanqidiy fikrlash uchta komponent bilan ifodalanadi: analitik (faktlar va dalillarni baholash), sintetik (suhbatdosh mantig'ini rivojlantirish, o'z pozitsiyasini shakllantirish), umumiy komponent (sababiy munosabatlarni tushunish, xulosalarni ifodalash va tushuntirish qobiliyati);

- ijodkorlik-uchta komponent: qiziquvchanlik, tasavvur, erta tugashga qarshilik;
- aloqa va hamkorlik – uchta komponent: o'zaro ta'sirni tahlil qilish va baholash, jamoaviy ish, dialog qurish qobiliyati. O'qituvchilarning umumiy kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishdagi zamonaviy tendensiyalar vektori nafaqat integratsiyalashgan yondashuvga asoslangan fan kompetensiyalarini shakllantirishga, balki universal va asosiy kompetensiyalar bo'lgan umumiy kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan bo'lib, bu umumiy kasbiy kompetensiyalarni o'zgartirish va shakllantirishning dolzarbligi va dolzarbligini tasdiqlashga asos beradi. Bo'lajak o'qituvchilarning vakolatlari, shu jumladan tarix, zamonaviy ta'lim yo'nalishlari formatida. Globallashuv tendensiyalari davom etayotgan jarayondir. Xulosa o'rnida aytish kerakki, hozirgi vaqtda ta'lim sohasida turli xil ta'lim va pedagogik

texnologiyalari qo'llanilmoqda, ularning asoslari o'quv jarayonini fanning mazmuni talabalarning ko'nikmalari va qobiliyatlari yoki o'qituvchi va talaba o'rtasidagi munosabatlarni o'rnatishga qaratilgan. Shu bilan birga, ta'lim muassasalarida insonparvarlik pedagogikaning asosiy tamoyillari va g'oyalarini o'zlashtirish hamda ta'lim amaliyotiga tatbiq etilishini ta'minlaydigan vositalar va texnologiyalar qo'llanilmoqda. Bunday innovatsiyalarga texnologiyasi va ijodiy fikrlash shaxsiy yo'naltirilgan texnologiyasi insonning o'z-o'zini rivojlantirish tabiiy - refleks texnologiyasini metodologik asos sifatida kiritish mumkin.

MUNDARIJA

Kirish.....2-5 betlar

**I-BOB. BO‘LAJAK O‘QITUVCHINI METODIK TAYYORLASH TIZIMI
TARIX, IJTIMOIIY TADQIQOTLAR : TAJRIBA, MUAMMOLAR VA
TENDENSIYALAR.....5-11betlar**

1.1. Bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘qitishning uslubiy tizimi
maqsadlar.....5-7 betlar

1.2. Bo‘lajak o‘qituvchining uslubiy kompetensiyalarini shakllantirish
zarurati..... 7-8 betlar

1.3. Pedagogik ishlarga uslubiy tayyorlashning innovatsion
shakllari.....

**II-BOB. BO‘LAJAK TARIX O‘QITUVCHILARINI METODIK
TAYYORLASH ZARURIYATI.....8-11betlar**

2.1.O‘qituvchining kasbiy kompetensiyasini shakllantirish sharoitlari
.....11-12 betlar

2.2. Uslubiy kompetensiya-tizimli ta’lim..... 12-17 betlar

2.3. O‘qituvchining uslubiy madaniyati..... 17-19 betlar

**3-BOB. BO‘LAJAK TARIX O‘QITUVCHILARINI ZAMONAVIY
SHAROITDA OLIY O‘QUV YURTLARIDA TAYYORLASHNING USLUBIY
JIHATLARI.....19-75 betlar**

3.1. Tarixiy ongini shakllantirishning asosiy manbai ta’lim
jarayonidir.....19-23 betlar

3.2. Ta’limning faol usullari va shakllari.....23-68 betlar

3.3. Tarix o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi.....68-75 betlar

**4-BOB. BO‘LAJAK TARIX O‘QITUVCHISINING DIDAKTIK
MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH MODEL.....76-112 betlar**

4.1.Kelajak tarix o‘qituvchilarining kasbiy vakolatlari.....76-89 betlar

4.2. Bo‘lajak tarix o‘qituvchilarini etno-madaniy tadbirlar uchun kasbiy
tayyorlashning asosiy muammolari.....89-101 betlar.

4.3. Bo'lajak tarix o'qituvchisining raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish.....	102-112 betlar
FOYDALANILGAN ADABIYTOLAR RO'YXATI.....	112-113 betlar

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Кропачева Т. Б. Методика преподавания естествознания в педагогическом вузе // Педагогическое образование и наука. 2009. № 2. С. 37-43- педагогическое образование в России. 2014. № 11 1312.
2. Электронная библиотека диссертаций РГБ. URL: <http://www.дисс.рсл.ру>
3. Кузнецова Л. М. Методическая система обучения студентов педвузов интернет-технологиям // Изв. Рос. гос. пед. ун-та им. А. М. Герсена. 2008. Вып. 51. С. 234-240.
4. Тимофеева С. М. Методическая подготовка будущего учителя // Вектор науки. ТГУ. 2011. № 3 (6). С. 299-302.
5. Ефремичева Н. В. История и методология компетентностного подхода в условиях многоуровневого профессионального образования : моногр. Орел : Изд-во ГОУ ВПО «ОГУ», 2011.
6. Лозинская А. М., Шамало Т. Н. Структурирование содержания образования в модульной педагогической технологии // Педагогическое образование в России. 2010. С. 45-52.
7. Низиенко Е. Л. Состояние и перспективы педагогического образования // Новый учитель для новой школы: теория, опыт и перспективы модернизации педагогического образования в России : докл. и тез. выступлений участников Форума педагогических вузов России (Москва, 21-22 нояб. 2011 г.). М. : МГПУ, 2012. С. 22-23.
8. Абдулгалимов Г.Л. Модел готовности современного учителя к профессиональной деятельности // Стандарты и мониторинг в образовании. 2009. № 5. С.44-47.
9. Морозова Н.А. Компетентност и проблемы её формирования в системе непрерывного образования ност современного учителя. Красноярск: Изд-во (школа-вуз-послевузовское образование) //Материалы Красноярского гос. университета, 1998. 309с.
10. Адолф В.А. Профессиональная компетент- Челябинск: Изд-во «Образование», 2007. С. 190-196.

11. Сорокина И.В. Компетентностная модель будущего учителя истории / Актуальные вопросы регионального образования. Саратов: ГАОУ ДПО «СарИПКиПРО», 2012. № 7. С.102-108.

12. Аспекты модернизации российской школы: Научно-методические рекомендации к широкомасштабному эксперименту по обновлению содержания и структуры общего среднего образования. -М., 2001. - 164 с.

13. Шевырев А.П. Историческое образование в поликультурном обществе // Вопросы образования. -2005. - № 2. - С. 164-172.

14. Ушмаева К.А. О концепции преподавания истории в вузе // Вестник Ставропольского государственного университета. - 2007. - № 51. - С. 10-11.

15. Тарханова Е.А. Компетентностный подход к обучению студентов в высшей школе // Компетентностный подход к развитию личности: Материалы Всероссийской науч.-практ. заочной конф. (Нижевартовск, 21 мая 2006 г.). - Нижневартовск, 2007.

16. Ибрагимов Г.И. Компетентностный подход в профессиональном образовании // Образовательные технологии и общество. - 2007. - № 3. - С. 361-365.

17. Вдовин А.И. О новых подходах к изучению и преподаванию новейшей истории России // Вестник Рязанского государственного университета им. С.А. Есенина. - 2008. - № 19. - С. 38-59.

18. Кашкаров, Г. В. Подготовка студентов-юристов к изучению профессионально-ориентированных дисциплин с использованием современных образовательных технологий. В сборнике научных трудов Бердянского государственного педагогического университета. Педагогические науки. № 2, 2020 — С. 238–246.

19. Безпалко В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. - М.: Высш. школа, 1995. - 208 с.

20. Вербиский, А.А., Ларионова, О. Г. Гуманизация, компетентность, контекст — поиски оснований интеграции. Вестник высшей школы. № 5, 2016 — С. 19–25.

21. Павлов Л.П. Исследование влияния игровой учебной деятельности на формирование межкультурной компетенции студентов ВУЗа: На материале иностранного языка: дисс. ... канд. пед. наук. - Ставропол, 2004.-86-89 б.

22. Старева, А. В. Подготовка будущего учителя истории к реализации личностно-ориентированного обучения. Автореферат кандидатской диссертации. Киев, 2020–22 с.

23 Чиркина, Е. Н. Психолого-педагогическая компетентност учителя истории. Ижевск: Издательство Удмуртского университета, 2017

24. Ермакова, И. Г. Подготовка будущего учителя обществоведческих дисциплин к применению исследовательской технологии в профессиональной деятельности. Научный вестник Николаевского государственного университета имени В. О. Сухомлинского. Педагогические науки. № 1, 33, 2018 — С. 109–111.

25. Бакка, Т. А. Подготовка студентов к преподаванию общественных наук в средних общеобразовательных учреждениях. Автореферат кандидатской диссертации. Киев, 2018.

26. Снагощенко, В. В. Профессиональная подготовка будущего учителя истории средствами музейной педагогики. Автореферат кандидатской диссертации. Киев, 2020.

27. Морозова, Ольга. Система методической подготовки будущего учителя истории, обществознания и права: опыт, проблемы и тенденции. Педагогическое образование России. № 11, 2019 — С.125–131.

28. Бердянского государственного педагогического университета. Педагогические науки. № 2, 2020 — С. 238–246.

29. Кашкаров, Г. В. Подготовка студентов-юристов к изучению профессионально-ориентированных дисциплин с использованием современных образовательных технологий. В сборнике научных трудов Бердянского государственного педагогического университета. Педагогические науки. № 2, 2020 — С. 238–246.

30. Бакка, Т. А. Подготовка студентов к преподаванию общественных наук в средних общеобразовательных учреждениях. Автореферат кандидатской диссертации. Киев, 2018.

31. Вербиский, А.А., Ларионова, О. Г. Гуманизация, компетентность, контекст — поиски оснований интеграции. Вестник высшей школы. № 5, 2016 — С. 19–25.

32. Мирзагитова А.Л. модель формирования дидактической культуры будущего учителя истории // Современные проблемы науки и образования. – 2016. – № 3.

33. Абдулгалимов Г.Л. Модель готовности современного учителя к профессиональной деятельности // Стандарты и мониторинг в образовании. 2009. № 5. С.44-47.

34. Майкл Барбер. Тенденции развития образования. Что такое эффективная школа и эффективный детский сад? [Электронный ресурс]: материалы XII Международной научно-практической конференции. Москва, 19-20 февраля 2014 года / М.Л. Агранович и др. – Электрон. текстовые данные. – Москва: Дело, 2014. – 332 с. Режим доступа: <http://.> – ЭБС «ИПРбукс».

35. Шарп анд Диссовер Кноуледж он ЛинкедИн СлایدШарп [Электронный ресурс]. – URL: <https://pt.slideshare.net>.

36. Форбес [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.форбес.com>.

37. Институт образования — Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики» [Электронный ресурс]. – URL: <https://ioe.hse.ru>.

38. Доклад о промежуточных результатах проекта «4К современного мира. Формирование компетенций 21-го века и оценка индивидуального прогресса в их развитии» — URL: <https://ioe.hse.ru/мониторинг/news/202975137.хтм>.

39. Костенко, Р. В. Формирование социальных ценностей будущих учителей истории в процессе профессиональной подготовки. Автореферат кандидатской диссертации. Киев, 2017.

40. Морозова, Ольга. Система методической подготовки будущего учителя истории, обществознания и права: опыт, проблемы и тенденции. Педагогическое образование России. № 11, 2019 — С.125–131. Снагощенко, В. В. Профессиональная подготовка будущего учителя истории средствами музейной педагогики. Автореферат кандидатской диссертации. Киев, 2020.

41. Старева, А. В. Подготовка будущего учителя истории к реализации личностно-ориентированного обучения. Автореферат кандидатской диссертации. Киев, 2020–22 с.

42. Чиркина, Е. Н. Психолого-педагогическая компетентност учителя истории. Ижевск: Издательство Удмуртского университета, 2017. Аспекты модернизации российской школы: Научно-методические рекомендации к широкомасштабному эксперименту по обновлению содержания и структуры общего среднего образования. -М., 2001. - 164 с.

43. Ибрагимов Г.И. Компетентностный подход в профессиональном образовании // Образовательные технологии и общество. - 2007. - № 3. - С. 361-365.

44. Карпенкова Т.В. Проблемы преподавания истории в высшей школе // Вестник МИЕП. - 2017. - № 1 (26). - С. 76-88.

45. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / под ред. Е. С. Полат. - М., 2005. - 272 с.

46. Тарханова Е.А. Компетентностный подход к обучению студентов в высшей школе // Компетентностный подход к развитию личности: Материалы Всероссийской науч.-практ. заочной конф. (Нижевартовск, 21 мая 2006 г.). - Нижневартовск, 2007.

47. Ушмаева К.А. О концепции преподавания истории в вузе // Вестник Ставропольского государственного университета. - 2007. - № 51. - С. 10-11.

48. Шевырев А.П. Историческое образование в поликультурном обществе // Вопросы образования. -2005. - № 2. - С. 164-172.

